Poštarina plaćena u gotovom

BR. 2. ZAGREB, VELJAČA 1939. GOD. LXV

M K

GLA TVA

UREDIL R

Serec dr. J. Alfons
sreski sudac Irig

SADRŽAJ:

Autentična tumačenja uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova; — dr. Branko Bazala, sudac u Zagrebu 49

Oko općinskih budžeta; — Makso Gjurković (Banja Luka) 59

Problematika valutnoga zakonodavstva; — dr. Željko Lederer (Zagreb) 65

Iz latinskoga statuta grada Labina u Istri; — Nikola Žic (Zagreb) 75

† **Ivan Gojtan;** — dr. Ferdo Čulinović, pretsjednik Okružnoga suda u Gospiću 84

Pravosudje:

a) Gradjansko 85

b) Kazneno 92

Književnost 93

Svaštice 96

GLAVNA GODIŠNJA SKUPŠTINA
PRAVNIČKOGA DRUŠTVA U ZAGREBU

održat će se

u utorak dne 18. travnja 1939.
u 6 sati po podne na sveučilištu

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof.
Dr. Ivo Politeo

GOD. LXV. VELJAČA — ZAGREB 1939. BROJ 2.

Autentična tumačenja uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova

Napisao dr. Branko Bazala, sudac u Zagrebu.

Iako su već dvije godine prošle, otkako je na snagu stupila uredba o likvidaciji zemljoradničkih dugova od 25. rujna 1936., još se uvijek pokazuje potrebnim, da se pojedini njezini propisi objasne autentičnim tumačenjem, što je predvidjeno u čl. 56. st. 2. U načelu je to i posve pravo, jer je u interesu cilja, za kojim zakon ide, da se i zna, što se hoće; i čim nastane sumnja o tom, što se misli ili namjerava, nužno se mora to na čistac izvesti.

Pod tumačenjem neke izjave ili zapovijedi, propisa, zakonske norme razumijevamo uopće razlaganje smisla (što je bilo na umu) i značenja (što se riječima htjelo izraziti). Autentičnim ga pak smatramo, kada dolazi od samoga zakonodavca ili od onoga, koga je zakonodavac ovlastio, da njegovu namisao tumači.*) No očito je, da se svako pa i autentično tumačenje mora držati propisa i ostati u granicama logičnoga razmatranja njegova smisla i značenja. Odatle pak nužno slijedi, da bi prešlo značaj i svrhu tumača, ako bi se stalo na to, da se propis nadopunjuje ili možda čak zamjenjuje odredjenjem nekako preinačenim. Onim naime časom, kada se neka izjava ili propis nadopunjuje ili se čak mijenja, izlazi se iz rezerve, koja leži u aktu tumačenja, da naime objasni postojeći propis — i mjesto tumača postaje naredjivanje, koje donosi nov propis.

To je — kako ćemo domala pokazati — slučaj s nekim autentičnim tumačenjima uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova, koja prelaze opseg ovlaštenja po čl. 56. st. 2., jer se ne pridržavaju toga, da samo eventualnu nejasnoću propisa riješe i njegov pravi smisao utvrde, već ili unose u nj nadopune, koje bi možda odgovarale, ali nisu u propisu sadržane, te bi morale biti predmet toga novoga naredjenja, ili čak mijenjaju sam propis, dajući mu drugo značenje. — Od donesenih autentičnih tumačenja osvrnut ćemo se u prvom redu na ono pagrafa 24. toč. 5. sl. b) financ. zakona za godinu 1937/38., i to upravo zato, jer je ono najzanimljivije od svih, koja se odnose na uredbu o likvidaciji zemljoradničkih dugova.

*) Teorija pozna više vrsti tumačenja zakona. O. g. z. govori o tumačenju zakona u §§ 6. i 8. Prva rečenica § 8. o autentičnom tumačenju glasi: »Samo zakonodavcu pristoji vlast tumačiti zakon na način, koji svakoga jednako obvezuje...« (Opas. uredn.).

Spomenutim se propisom financ. zakona mijenja jedan propis uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova (čl. 3. st. 4.) i umjesto njega stavlja se drugi (§ 24. toč. 5. sl. b) financijskoga zakona za god. 1937/38.). Dotle bi još stanje stvari odgovaralo zakonskoj tehnici kod nas uobičajenoj. Medjutim pod 19. lipnja 1937. br. 56792 (Služ. Nov. od 36. lipnja 1937.) daje Ministarstvo tumačenje ove odredbe financ. zakona pozivom na čl. 56. st. 2. uredbe, iako financ. zakon za god. 1937.-1938. nema nigdje propisa analognoga onome iz čl. 56. st. 2. uredbe, te prema tome ne postoji ovlaštenje za autentično tumačenje ni jedne prema tome niti one po §-u 24. toč. 5. sl. b). Nastaje pitanje, ima li uopće mjesta primjeni čl. 56. st. 2. uredbe na odredbe financ. zakona, koje mijenjaju uredbu. Očito je ovim članom predvidjeno samo to, da je Ministar pravde ovlašten u sporazumu s nadležnim ministrima izdavati autentična tumačenja uredbe. Ali time nije kazano, da može davati autentična tumačenja i financ. zakona. Propis §-a 24. toč. 5. sl. b) financ. zakona za god. 1937.-1938. je donesen u funkciji zakonodavca mjesto jednoga propisa uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova. Ali se on ima smatrati novelom, na koju se bez izričitoga zakonskoga ovlaštenja ne može protegnuti ustanova čl. 56. st. 2. uredbe. Drugim riječima, autentično tumačenje §-a 24. toč. 5. sl. b) financ. zakona za god. 1937./38. već kao takovo je doneseno bez ovlaštenja na to, nepravo se pozivajući na čl. 56. st. 2. uredbe.

Razmotrimo sada malo pobliže, što kaže propis §-a 24. toč. 5. sl. b) financ. zakona za god. 1937./38. i kako je autentično protumačen. Zakon veli: »Ukoliko dug zemljoradnika prema članu 3. stav 4. uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova prelazi 500.000 Din., višak duga preko 500.000 Din. se ne smatra kao dug zemljoradnika i povjerioci imaju pravo naplate ovoga viška, ukoliko imovina dužnikova vrijedi više od 500.000 Din.«

U praksi ostalo je sporno, što biva prema tomu zakonskomu propisu s viškom duga zemljoarnika preko Din. 500.000. Nametnulo se naime pitanje, ima li se u slučaju, ako imovina dužnika zemljoradnika vrijedi više od Din. 500.000, višak duga preko toga iznosa naplatite iz cjelokupne imovine dužnika zemljoradnika ili samo iz onoga dijela njegove imovine, koji ide preko vrijednosti od Din. 500.000. U vezi s tim iskrslo je i drugo pitanje, što biva s viškom duga preko Din. 500.000, ako imovina dužnika zemljoradnika ne vrijedi više od Din. 500.000.

U prvom pitanju praksa se sasma prema autentičnom tumačenju §-a 24. toč. 5. sl. b) financ. zakona za god. 1937./38. priklonila mišljenju, da se višak duga preko Din. 500.000 može naplatiti samo iz one imovine, koja nadilazi vrijednost od Din. 500.000. Medjutim u drunom slučaju s obzirom na to, da se o njem ne nadaje logički nužno rješenje, a ni iz donesenog autentičnog tumačenja ne proizlazi dosta jasno, praksa je nesigurna, ali nije tek osamljeno — iako je po našem mišljenju neosnovano — stanovište, ako imovina dužnika zemljoradnika ne vrijedi Din. 500.000, da se višak duga preko Din. 500.000 ne može naplatiti, te se smatra, da je taj višak duga sasma otpisan.

Što se o tom kaže u tumačenju. U stavu 10 se veli: Za sve vrijeme, dok dužnik uživa olakšice po uredbi, vjerovnici za dio potraživanja, na

koji se primjenjuje uredba, ne mogu se naplaćivati iz onoga dijela njegove imovine, koji je utvrdjen u smislu stava 5. ovoga tumačenja (stavom 5. tumačenja je odredjeno utvrdjivanje imovine dužnika kao zemljišnih čestica, koje će ući u dio obveza do Din. 500.000) bez obzira na to, što je dužnik u medjuvremenu smanjio otplatama svoj dug, obuhvaćen uredbom. Prema takovu shvaćanju, koje bi kao autentično tumačenje bilo obavezno za sve vrijeme, dok dužnik zemljoradnik uživa olakšice po uredbi, vjerovnici ne bi mogli naplaćivati potraživanja, na koja se ne primjenjuje uredba, iz onoga dijela imovine, koja je procijenjena prema pravilniku o načinu procjene zemljišta, i ostale imovine dužnika-zemljoradnika, ali ni iz onih čestica, koje su u smislu pravilnika o načinu odredjivanja čestica, koje će se računati u površinu od 50 odnosno 100 hektara, uzete, da ulaze u tu imovinu dužnika zemljoradnika do iznosa od Din. 500.000. Do toga iznosa imovina dužnika zemljoradnika ostala bi prema autentičnomu tumačenju §-a 24. toč. 5. sl. b) financ. zakona za god. 1937./38. nedirnuta. Iz nje može se naplatiti samo onaj dio duga, na koji se odnosi uredba, dok bi se dug, na koji se ne odnosi uredba, dakle višak preko iznosa od Din. 500.000, mogao naplatiti samo iz viška imovine preko Din. 500.000, a iz ostale imovine ne bi se uopće mogao naplatiti, sve dotle, dokgod dužnik zemljoradnik uživa zaštitu po uredbi za potraživanja do iznosa od Din. 500.000, na koji se odnose propisi uredbe.

No iz §-a 24. toč. 5. sl. b) finani. zakona za godinu 1937./38. to nipošto ne proizlazi. Naprotiv, ovaj zakonski propis ograničuje pojam zemljoradničkoga duga i to tako, da se višak duga preko Din 500.000 nema smatrati takovim, pa prema tome on ne dolazi pod zaštitu, a dosljedno tome mora se s njim postupati kao sa svakim drugim dugom, t. j. može se odmah naplatiti iz imovine dužnika-zemljoradnika. Jedini uslov toj bezuslovnoj i bezodvlačnoj naplati viška duga preko Din. 500.000 jest, da imovina dužnika zemljoradnika vrijedi više od Din. 500.000. Opravdano se ima uzeti i to, da u tom slučaju za naplatu viška duga ne stoji samo višak imovine preko vrijednosti od Din. 500.000, nego cjelokupna imovina dužnika zemljoradnika. Iz toga se razabira, da je tumačenje, koje je kao autentično doneseno po §-u 24. toč. 5. sl. b) financ. zakona, zapravo stegnulo zakonsku ustanovu, postavivši za naplatu viška duga preko Din. 500.000 uslov, koji iz same zakonske ustanove ne proizlazi — naime, da se višak duga preko Din. 500.000 može naplatiti samo iz viška imovine dužnika-zemljoradnika, koji prelazi iznos od Din. 500.000.

Može se dopustiti, da je zakonodavac ustanovi §-a 24. toč. 5. sl. b) financ. zakona htio dati upravo onu svrhu, koja joj se daje kao autentično tumačenje, no iz zakonskoga propisa, kakav jest, to ne proizlazi, nije iz njega tumačeno, već je u nj uneseno, a ako se to htjelo, što se pod autentičnim tumačenjem daje, onda je trebalo to učiniti novim propisom, u ovom slučaju izmjenom §-a 24. toč. 5. sl. b) financ. zakona za godinu 1937./38. a ne tumačenjem, koje ide preko zakonodavnoga akta, mijenjajući mu smisao, što ni onda ne bi smjelo, kada bi postojalo ovlaštenje, da se kompetentno riješe eventualna pitanja, koja bi proizlazila iz donesenoga zakona.

Ispravnim izloženjem smsila zakonske odredbe dolazi se onda do

zaključka, da se u slučaju, ako imovina dužnika zemljoradnika ne vrijedi više od Din 500.000, višak duga preko 500.000 Din. ne može odmah naplatiti. Ali to nipošto ne znači, da se taj višak duga ima smatrati. da je naposto otpisan, a mora se reći, da ni tumačenje § 24. toč. 5. sl. b) financ. zakona za godinu 1937./38. ne daje podloge za takvo mišljenje. Što zakon kaže, da se višak duga preko 500.000 Din. ne smatra kao dug zemljoradnika, očito to kaže u namjeri, da se zemljoradnici zaštite samo do iznosa duga do 500.000 Din. a ne više. Što je preko toga, ima se smatrati kao svaki drugi dug, koji postoji bez obzira na to, koliko vrijedi imovina dužnika-zemljoradnika, kao i bez obzira na to, kako će se otplatiti. Ni u kojem se pak slučaju ne može smatrati, da je dužniku zemljoradniku višak duga preko 500.000 Din. po zakonu otpisan. Po zakonu je nedvojbeno, da se višak duga preko 500.000 Din. ne može odmah naplatiti iz imovine dužnika-zemljoradnika, ako ona ne vrijedi više od Din. 500.000, no kako se taj višak duga preko Din. 500.000 uopće ne smatra dugom zemljoradnika, moći će se i odmah naplatiti od eventualnih solidarnih dužnika ili jamaca, koji ne uživaju zaštitu po uredbi.

Pitanje je samo, hoće li se taj višak duga preko Din. 500.000 i kada moći naplatiti iz imovine dužnika zemljoradnikač Iz ustanove § 24. toč. 5. sl. b) financ. zakona za god. 1937./38. to se jasno ne vidi, ali se logički nameće, a proizlazi, čini se, iz stava 10. tumačenja, da ta mogućnost nastupa onda, kada prestane pravo na uživanje pogodnosti po uredbi.

*

Autentično tumačenje uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova jest i pravilnik za izvršenje uredbe od 30. listopada 1936. br. 79104, koji prema čl. 48. imade ovlaštenje za to u smislu čl. 56. st. 2. uredbe. No s pravnim ovlaštenjem, koje formalno obvezuje, nije mahom dana i stvarna ispravnost. Upozorit ćemo na neke propise toga pravilnika, koji nisu u skladu sa samom uredbom, — gdje je dakle autentično tumačenje premašilo svoj zadatak i išlo mimo ili preko zakonskoga ovlaštenja.

Prema čl. 2. st. 1. uredbe smatra se zemljoradnikom fizičko lice, kome je poljoprivreda glavno zanimanje. Pravilnik u čl. 2. st. 3. odredjuje, da se zemljoradnikom ne smatra lice, koje kupuje i napasa stoku radi preprodaje, a po čl. 2. st. 4. ni lice, koje daje zemlju pod zakup. Ne vidi se, zašto je pravilnik za izvršenje uredbe tako definirao — upravo ograničio — pojam zemljoradnika, isključivši lica, koja se bave kupovanjem i timarenjem stoke radi preprodaje, kao i lica, koja daju zemlju u zakup, kada to ograničenje iz propisa čl. 2. st. 1. uredbe nužno ne proizlazi. Zar ne može nekomu, koji se bavi preprodajom stoke, poljoprivreda biti glavno zanimanje? Ako se pak dopušta, da netko ne mora sam obradjivati svoju zemlju, nego da može raditi i najmljenom radnom snagom, zašto se oduzima zemljoradničko svojstvo onomu, koji daje zemlju u zakup, iako se jedno od drugoga vrlo malo razlikuje, jer ni u jednom slučaju zemljoradnik ne obradjuje zemlju sam? Zašto se nije ostavilo nadležnomu sudu, da u slučaju spora odluči, da li je kome zemljoradnja glavno zanimanje?

*

Ako dužnik ne plati svoj dospjeli obrok prema uredbi, vjerovnik po čl. 48. — izuzevši tu naveden slučaj elementarne nepogode — stiče pravo, da odmah traži naplatu cjelokupnog ostatka duga redovnim sudskim putem. To je zaista propis, kojemu ne treba tumačenja. Na nj se medjutim u čl. 41. pravilnika ipak nadovezuje razlaganje, ali ne zato, da autentično protumači član 48. uredbe, jer je on potpuno jasan, nego zato, da ga promijeni. Član 41. pravilnika naime odredjuje, da vjerovnik mora, prije nego traži naplatu cjelokupnoga ostatka duga, pismeno opomenuti dužnika i ostaviti mu za plaćanje zakašnjeloga obroka rok od 15 dana.

Nije zaista potrebno naročito tumačenje, da se uvidi, kako je ustanova člana 41. pravilnika u opreci sa čl. 48. uredbe. Član 48. uredbe za slučaj, da dužnik ne plati dospjeli obrok, daje vjerovniku pravo naplate cjelokupnoga ostatka duga odmah, dakle bez ikakovih daljih uslova. To sigurno nije bez razloga odredjeno; naprotiv tome se prema članu 41. pravilnika naplata uslovljuje s pismenom opomenom i zahtijeva, da se dužniku ostavi još dalji rok od 15 dana za plaćanje dospjeloga, a zakašnjeloga obroka. No očito je, da to više nije tumačenje, nego da je novo naredjenje, koje u samoj uredbi nema uporišta, iako je možda s izvjesnoga stajališta izvan zakona opravdano.

*

Medju kasnije donesenim autentičnim tumačenjima zanimljivo je ono, koje se odnosi na čl. 36. st. 1. sl. a) uredbe. Tu je riječ o plaćanju dugova, koji proističu iz kupnje robe na vjeresiju ili iz zanatske radnje. Što se razumijeva pod robom, to je danas sasma neprijeporno, a napose što se razumijeva pod robom u trgovini, jer se baš o tom i radi u čl. 36. st. 1. sl. a) uredbe. Robom se smatraju sva ona stvarna dobra, koja se stavljaju u promet i koja su sposobna i odredjena za zamjenu.

Medjutim autentično tumačenje od 19. travnja 1937. br. 34882 (Služ. Nov. od 17. travnja 1937.) veli: »Pod robom iz točke 1. slovo a) člana 36. uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova razumijevaju se živežne namirnice (kao što su ljudska i stočna hrana, pokućanstvo, odijelo), alat i poljoprivredne sprave, koje se iskorišćuju isključivo upotrebom ljudske i stočne snage.« Vidljivo je, da je pojam robe prema tomu autentičnomu tumačenju daleko uži od pojma robe, kako ga nauka utvrdjuje, a nije razumljivo, zašto se tumačenjem steže taj pojam samo na navedena stvarna dobra; napose nije razumljivo, zašto se robom smatraju samo one poljoprivredne sprave, koje se iskorišćuju isključivo upotrebom ljudske i stočne snage, a nisu roba poljoprivredne sprave, koje se iskorišćuju pomoću strojeva, iako izmedju jednih i drugih nema bitne razlike; — tek su prve možda nešto zastarjele, dok su druge modernije. Kako je na taj način pojam robe stegnut na neka samo stvarna dobra, to se dugovi iz kupovnine samo tih dobara imaju utvrditi prema čl. 36. st. 1. sl. a) uredbe, dok svi ostali dugovi, dakle ne samo iz ostalih pravnih odnosa, kako to odredjuje čl. 36. st. 1.. b) uredbe, nego i iz kupnje na vjeresiju onih dobara, koja se po tumačenju čl. 36. st. 1. sl. a) uredbe ne priznaju za robu, imadu utvrditi prema čl. 36. st. 1. sl. b) uredbe. Medjutim nije baš neodlučno, da li će se neko dugovanje utvrditi prema čl. 36. st. 1. sl. a) ili prema sl. b) uredbe. U prvom slučaju se dug uopće ne smanjuje, a u drugom se pak slučaju smanjuje za 50%.

Prodavaocima na vjeresiju za robu, koju autentično tumačenje ne priznaje takovom, smanjeno je potraživanje prema dužniku-zemljoradniku za 50% prema čl. 36. st. 1. sl. b) uredbe, a trebalo bi da ostane nesmanjeno, kako to predvidja čl. 36. st. 1. sl. a) uredbe.

*

Ima jedno od posljednjih autentičnih tumačenja od 1. listopada 1938. br. 100233 (Služ. Nov. od 13. listopada 1938.), koje se odnosi na čl. 3. st. 6. uredbe, a glasi: »Ukoliko sud utvrdi, da je vjerovnik iz glave VI. uredbe poslije 20. travnja 1932. dao zajam dužniku-zemljoradniku jedino radi isplate zaštićenoga duga, taj dug će se smatrati starim dugom.«

Prema čl. 1. odnosi se uredba o likvidaciji zemloradničkih dugova na sve dugove, koji su nastali prije 20. travnja 1932. To je glavni, bitni osnov čitave uredbe. Na dugovanje, koje je nastalo nakon 20. travnja 1932., propisi se uredbe ne odnose. Stoga se u čl. 3. st. 6. uredbe nešto bliže razjašnjuje, što se smatra dugom nastalim poslije 20. travnja 1932., i posve ispravno se utvrdjuje, da se takovim smatra samo stvarno novi dug, a ne i onaj, koji se obnavlja n. pr. uobičajenim prolongiranjem mjenice i slično.

Pitanje je sada, može li se dug, koji je nastao nakon 20. travnja 1932. na taj način, što je vjerovnik dao dužniku-zemljoradniku zajam radi isplate zaštićenoga duga, smatrati starim, ili je to naprosto novi dug. Sa strane Ministarstva doneseno tumačenje proglašuje takav dug naprosto starim dugom i to bi imao biti autentični smisao propisa čl. 3. st. 6. uredbe. Prema tomu bi svaki dug, koji je nastao nakon 20. travnja 1932., a u cilju isplate zaštićenoga duga, imao biti proglašen starim dugom, bez obzira na to, kada je nastao, — dakle ne samo u vrijeme od 20. travnja 1932. do stupanja na snagu uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova, (26. rujna 1936.), nego ako je nastao i kadgod nakon toga. Moglo bi se medjutim još i shvatiti, da se po toj uredbi utvrdjuju i otplaćuju dugovi, koji su nastali nakon 20. travnja 1932. pa do stupanja na snagu uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova, ma da su oni zapravo novi dugovi, samo ih je tumačenje proglasilo starima. Ali nikako nije shvatljivo, kako se može po njoj postupati s dugovima nastalim nakon toga, što je stupila na snagu uredba o likvidaciji zemljoradničkih dugova, gdje ona ima izričito retroaktivno značenje. Kako se mogu na te dugove poslije z a k o n s k i odredjenoga roka za utvrdjenje dužničkoga stanja potegnuti propisi uredbe o utvrdjivanja i otplaćivanju dugovanja na osnovu jednoga kasnijega stanja. — A što je sa dugom, koji je možda jednako učinjen radi konverzije zaštićenoga duga, a nastao je još prije 20. travnja 1932., ali u vrijeme, kada dužnik zemljoradnik bilo s kojih razloga nije imao zemljoradničko svojstvo, pa se na nj prema čl. 1. uredbe ne odnose propisi uredbe. O tom tumačenje ne vodi računa, no takovi su dugovi posve istovjetni s onima, o kojima je riječ u tumačenju, samo s tom razlikom, da su nastali prije 20. travnja 1932., dok su ovi učinjeni nakon 20. travnja 1932.; no jedni i drugi u vrijeme, kada se na njih prema osnovnomu propisu čl. 1. uredbe ne mogu odnositi propisi uredbe.

Ovlaštenje za autentično tumačenje je eto tako u odredjivanju, što je stari a što novi dug, pošlo dalje, nego li to predvidja propis čl. 3. st. 6. uredbe, a opet je sam propis u stilizaciji uredbe bio toliko jasan, da ga nije trebalo objašnjavati, ako ga se nije htjelo mijenjati. Sasvim je na čistu, da se prema njemu pod starim dugom razumijevaju i oni dugovi, koji nastaju novacijom.

Što je novacija (obnova, prenova), kaže se u §-u 1376. o. g. z., koji glasi: »Preinaka bez pristupa treće osobe biva onda, kada se promjenjuje pravni naslov ili glavni predmet kakvog iskanja, dakle kada stara obveza prelazi u novu.« Kod obnovne pogodbe ne mijenja se dakle niti osoba vjerovnika niti osoba dužnika (zakon veli: »bez pristupa treće osobe«), nego se mijenja samo pravni naslov ili glavni predmet obveze.

Može se dopustiti, ako to i ne bi dosta jasno proizlazilo iz čl. 3. st. 6. uredbe, da je on imao u vidu ne samo takvu obnovnu pogodbu prema §-u 1376. o. g. z., već da se starim dugom ima smatrati i dug, koji je nastao ustupom (cesijom) ili uputom (asignacijom), jer je ustup prema §-u 1392. o. g. z. prenos kakvoga iskanja na drugoga, dakle samo promjena vjerovnika, a to je i uput prema §-u 1400. o. g. z. samo promjena dužnika. U jednom i drugom slučaju dakle, kod ustupa i kod uputa ostaje od prije postojeća obveza, koja se posve opravdano ima raspraviti kao stari dug prema propisima uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova.

Medjutim za autentizirano tumačenje čl. 3. st. 6. uredbe ne dolazi u obzir ni obnova (novacija) u smislu §-a 1376. o. g. z., ni ustup (cesija) u smislu §-a 1392. o. g. z., a ni uput (asignacjia) u smislu §-a 1400. o. g. z. Ono uzima, da se stvara novi dug i to kao zajam kod novoga vjerovnika, pa ako se utvrdi, da je taj novi zajam dužnik zemljoradnik uzeo i dobio zato, da podmiri svoje stare dugove zaštićene uredbom, onda će se — veli se — on smatrati s t a r i m dugom. No nastaje pitanje, s kojim se pravom tako učinjen zajam proglašuje starim dugom, makar vjerovnik i znao i pristao, da se njim likvidiraju zaštićeni dugovi. Za vjerovnika je odlučno jedino to, da je dao zajam nakon 20. travnja 1932., a posve je neodlučno što će dužnik zemljoradnik taj zajam upotrebiti za podmirenje svojih dugova, zaštićenih uredbom. Zemljoradnikova je stvar i ne potpada pod zaštitu, ako on hoće svoje dugove zaštićene uredbom da podmiri prije rokova, predvidjenih uredbom. Iz te volje zemljoradnikove nikako ne može proizaći pravo na zaštitu, ni za vjerovnika dužnost, da se dug otplaćuje po načelima uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova. To je i u smislu čl. 3. st. 6. uredbe novi dug, na koji se u smislu čl. 1. uredbe ne mogu odnositi propisi uredbe i nikakovo autentično tumačenje ne može na tome ništa promijeniti, da tim ne mijenja samu uredbu o likvidaciji zemljoradničkih dugova u osnovnom čl. 1. savezno sa čl. 3. st. 6. uredbe. — To svakako ide preko prava tumačenja uopće, a i preko ovlaštenja autentično tumačiti uredbu, to je posve novo odredjivanje, a ne tumačenje.

*

Postojao je pravilnik o zamjeni dužničkih isprava novim obveznicama od 31. listopada 1936. br. 108810 (Služ. Nov. od 31. listopada 1936.), donesen na osnovu ovlaštenja prema čl. 36. st. 3. uredbe i imao je jednako prema čl. 10. snagu autentičnoga tumačenja po čl. 56 st. 2. uredbe i preko dvije godine bio je ona na znazi. Po njem se izmijenila

daleko pretežna većina svih dužničkih isprava. Sasvim nenadano on se mijenja novim pravilnikom o zamjeni dužničkih isprava novim obveznicama od 23. studenoga 1938. br. 120300 (Služ. Nov. od 2. prosinca 1938.). Očito nakon stupanja na snagu novoga pravilnika prestaje prvi pravilnik u cijelosti važiti. I novi pravilnik se poziva na ovlaštenje iz čl. 36. st. 3. uredbe s pravom autentičnoga tumačenja po čl. 56. st. 2. uredbe.

Prema čl. 36. st. 3. uredbe je trebalo propisati formular i postupak, prema kojemu će se pred općinskim vlastima vršiti zamjena dužničkih isprava novim obveznicama. Stariji pravilnik o zamjeni dužničkih isprava novim obveznicama od 31. listopada 1936. br. 108810 je to i učinio. Taj se postupak novim pravilnikom o zamjeni dužničkih isprava novim obzeznicama od 23. studenoga 1938. br. 120300 mijenja. Zapravo ni jedan od tih pravilnika o zamjeni dužničkih isprava novim obveznicama ne daje autentično tumačenje čl. 36. st. 3. uredbe, ni ikojega drugoga propisa. Osim toga imade u novom pravilniku i odredaba, koje izlaze iz okvira autentičnoga tumačenja uredbe, jer se te odredbe uopće ne osnivaju na uredbi, već su nove odredbe, pravilnikom postavljene.

Osvrnut ćemo se stoga samo na taj novi pravilnik o zamjeni dužničkih isprava novim obveznicama od 23. studenoga 1938. br. 120300. U čl. 1. st. 5. pravilnika se navodi: »Ukoliko vjerovnik ne pokrene postupak po ovom pravilniku u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu pravilnika, anuiteti počinju teći idućeg prvog studenoga poslije izvršene zamjene isprava.«

Čl. 36. st. 3. uredbe predvidja zamjenu dužničkih isprava novim obveznicama na iznos duga, utvrdjen prema propisama čl. 36. st. 1. sl. a) i b) uredbe, a čl. 36. st. 1. sl. a) predvidja isplatu duga u roku od 13 godina, počevši od 1. studenoga 1936., a čl. 36. st. 1. sl. b) isplatu duga u roku od 12 godina, počevši od 15. studenoga 1936. Pravilnik o zamjeni dužničkih isprava novim obveznicama je imao dakle propisati postupak, prema kojemu će se izvršiti ta zamjena dužničkih isprava novim obveznicama u smislu čl. 36. st. 3. uredbe, ali samo na iznos duga, kako će se utvrditi prema propisima čl. 36. st. 1. sl. a) i b) uredbe i u rokovima, predvidjenim u tim propisima, a u jednom i drugom propisu odredjeno je nesumnjivo i jasno, da godišnji obrok za isplatu duga teče, počevši od godine 1936.

Uredba o likvidaciji zemljoradničkih dugova nije vjerovniku stavila nikakav rok, u kojem je dužan svoju ispravu zamijeniti novom obveznicom. Napose nije odredjeno, kakove ga posljedice stižu, ako on ispravu ne zamijeni novom obveznicom. Ni pravilnik o zamjeni dužničkih isprava novim obveznicama od 31. listopada 1938. br. 108810 nije sadržavao takove odredbe. Istom pravilnik o zamjeni dužničkih isprava novim obveznicama od 23. studenoga 1938. br. 120300 ima o tom odredbu u gore navedenom čl. 1. st. 5. — Može se dopustiti, da je pravilnik mogao odrediti rok, u kojem ima vjerovnik svoju ispravu zamijeniti novom obveznicom. Iako je to naime zapravo materijalno pravni propis, može se i kao takav u postupniku odrediti, ali nipošto se pravilnikom o zamjeni dužničkih isprava novim obveznicama za slučaj, da se isprava ne zamijeni novom obveznicom, nisu mogle staviti posljedice, koje je pravilnik stavio, jer kao propisani postupnik za primjenu čl. 36. st. 3. uredbe nije smio mijenjati propise uredbe napose propise čl. 36. st. 1. sl. a) i b) uredbe.

Do sada su sudovi stajali na jedino ispravnom stanovištu, a sve to i bez autentičnoga tumačenja čl. 36. st. 3. uredbe, da vjerovnik, dok nije svoju ispravu zamijenio novom obveznicom, uopće ne može tražiti od dužnika naplatu ni jednog obroka duga prema uredbi, a nakon toga, što je isprava zamijenjena novom obveznicom teku obroci prema čl. 36. st. 1. sl. a) i b), počevši od god. 1936. Samo takova posljedica mogla se, ako je već moralo biti, odrediti u pravilniku o zamjeni dužničkih isprava novim obveznicama. U koliko se pak htjelo dužniku-zemljoradniku olakšati, da nemarnošću ili krivnjom vjerovnika ne mora više obroka duga platiti odjednom, i vjerovniku u slučaju, ako svoju ispravu ne zamijeni novom obveznicom, u danom roku nego kasnije, početak otplate staviti u studeni nakon izvršene zamjene, dakle ne već od god. 1936., onda se to nije smjelo učiniti pravilnikom o zamjeni dužničkih isprava novim obveznicama, nego samo izmjenom odnosno nadopunom čl. 36. st. 1. sl. a) i b) uredbe.

U čl. 1. st. 6. pravilnika se navodi: »U koliko postupak za zamjenu dužničkih isprava ne pokrene vjerovnik u roku od tri mjeseca po stupanju na snagu ovoga pravilnika, zamjenu može tražiti i dužnik zemljoradnik shodno propisima, koji važe za vjerovnika. U tom slučaju anuiteti počinju teći idućega 1. studenoga poslije izvršene zamjene isprava. Posljednja rečenica toga člana u suglasnosti je s propisom čl. 1. st. 5. pravilnika i za nju vrijedi ono, isto što je gore rečeno za propis čl. 1. st. 5. pravilnika. Čl. 1. st. 6. pravilnika medjutim predvidja nešto, što nije jasno vidljivo iz čl. 36. st. 3. uredbe, iako se može dopustiti, da naime i dužnik-zemljoradnik može od svoga vjerovnika tražiti, da se dužnička isprava zamijeni novom obveznicom i na taj način u smislu čl. 36. st. 1. sl. a) ili sl. b) uredbe njegov dug prema nekomu vjerovniku utvrdi, kako bi mogao početi sa plaćanjem obroka prema uredbi i na taj način likvidirati svoje dugove. Medjutim sam propis spomenutoga člana je u tom slučaju vrlo manjkav. Isti propis predvidja, da i dužnik-zemljoradnik može od svoga vjerovnika tražiti, da se dužnička isprava zamijeni novom obveznicom shodno propisima, koji važe za vjerovnika. Sasma je sigurno, da će nejasnost toga propisa izazvati nejednakost prakse, koja će opet zahtijevati, da se taj propis nadopuni. Nejasno je naime, da li će dužnik zemljoradnik morati praviti novu obveznicu i obračun u smislu čl. 10. pravilnika i da li će ju podnositi općinskoj vlasti, da pozove vjerovnika radi potpisa, ili će dužnik-zemljoradnik samo putem općinske vlasti pozvati svoga vjerovnika, da podnese obračun i obveznicu u smislu čl. 10. pravilnika. U jednom i drugom slučaju nastaju poteškoće, koje se ne dadu na osnovi samoga propisa čl. 1. st. 6. pravilnika riješiti.

U prvom slučaju poteškoća je u tom, što dužnik zemljoradnik ne će biti u moći sačiniti ispravni obračun i obveznicu. To se mora predvidjati tim prije, što i dužnička isprava nije u rukama dužnika-zemljoradnika nego u rukama vjerovnika, a u mnogo slučajeva radi se o zemljoradnicima nepismenim ili malo pismenim, pa i neukim ljudima, koji katkada sami ne znadu ni približno, koliko im je dugovanje prema nekomu vjerovniku. Pitanje je, kako će takav dužnik-zemljoradnik znati

sačiniti obveznicu i obračun, a u koliko i sačini, hoće li to uopće odgovarati njegovomu dugovanju prema nekomu vjerovniku.

Ne odazove li se vjerovnik pozivu dužnika zemljoradnika za potpis obveznice i obračuna pred općinskim vlastima, morat će se sada dužnik-zemljoradnik uputiti na sud, no posve je nejasno, kako će sud dužnik-zemljoradnik uputiti na sud, no posve je nejasno, kako će sud dugovanje dužnika-zemljoradnika prema vjerovniku utvrditi. Pretpostavlja se naime, kad dužnik zemljoradnik traži, da se sačini obveznica i obračun, da izmedju njega i vjerovnika ne postoji spor o postojanju, visini ili prirodi duga (čl. 6. pravilnika) i da će se dugovanje imati utvrditi prema čl. 7. pravilnika vanparničnim putem. U tom slučaju će biti sud u nemogućnosti, da prema pukim navodima dužnika-zemljoradnika donese zaključak o utvrdjenju duga, a da li će se proti vjerovnika moći postupati prinudnim sredstvima prema §-u 19. al. 1. v. p., drugo je pitanje.

U drugom slučaju poteškoće nastaju odatle, što nije vidljivo, što nastaje, ako se vjerovnik ne odazove pozivu dužnika zemljoradnika i sačinjenu obveznicu i obračun preko općinske vlasti ne podnese dužniku-zemljoradniku na potpis. U tom slučaju morat će se dužnik zemljoradnik uputiti radi utvrdjenja duga na sud, a nakon toga nastaju iste poteškoće, koje su navedene za prvo spomenuti slučaj. Bilo bi mnogo bolje i za dužnika zemljoradnika korisnije, da se je i o tim dugovima prema glavi VI. uredbe donio novi propis, prema kojemu se vjerovnicima stavlja u dužnost, da u stanovitom roku izmijene svoje isprave novim obveznicama, jer u protivnom slučaju gube pravo na naplatu tih potraživanja. Ako se je takav propis mogao donijeti za ustanove spomenute u čl. 7. st. 1. uredbe, koje — ako u roku od tri mjeseca prema čl. 7. st. 2. uredbe ne predaju svoja potraživanja Privilegiranoj agrarnoj banci — ne mogu ta potraživanja ni naknadno predati, te gube prema autentičnomu tumačenju od 22. svibnja 1937. br. 47346 (Služ. Nov. od 26. svibnja 1937.) pravo na naplatu njihovu od svojih bivših dužnika, mogao se takav propis sa eventualno nešto dužim rokom donijeti i za vjerovnike iz glave VI. uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova. Sigurno imade mnogo vjerovnika, koji već i ne žele naplatiti svoja potraživanja od dužnika-zemljoradnika, pa zašto da ih se onda sa strane dužnika-zemljoradnika prema čl. 1. st. 6. pravilnika sili na bilo kakav postupak prema pravilniku o zamjeni dužničkih isprava novim obveznicama.

No i opet se mora naglasiti, kada bi se takav propis htio donijeti, da se ne bi mogao donijeti tako, da se pravilnik o zamjeni dužničkih isprava novim obveznicama u čl. 1. st. 6. izmijeni, ili da se izda pod autentično tumačenje, već bi se to moglo učiniti samo izmjenom odnosno nadopunom propisa uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova.

*

Valja primijetiti još jedno, da je medju inim autentičnim tumačenjima bilo doneseno i jedno od 5. siječnja 1937. br. 1140 (Služ. Nov. od 20. siječnja 1937.) članu 4. st. 2. uredbe, koje je imalo ukloniti nejasnost uredbe, što se tiče parničnih i izvršnih troškova, nastalih nakon 20. travnja 1932. U praksi je bilo za te troške sporno, da li su potpuno otpisani ili se imadu smatrati novim dugom i prema tome odmah platiti. Medjutim spomenuto tumačenje takodjer se ne osniva ni na jednom

propisu čl. 4. st. 2. uredbe, nego upravo taj propis nadopunjuje, tako da se ni tu ne radi o tumačenju uredbe nego o novom propisu. Ono je medjutim osvojeno u §-u 103 finac. zakona za god. 1937./38. i prema tome je to tumačenje danas zakon. Iako bi mu se kao autentičnomu tumačenju moglo prigovoriti, da je išlo preko uredbe, ono je kao zakonska odredba promjena uredbe i mora se po njoj postupati. Ali na taj način bi trebalo postupati i s ostalim autentičnim tumačenjima, u koliko nisu samo tumačenja nego promjene ili nadopune propisa uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova, čime bi im se dala potrebna zakonska snaga, koja danas ne dostaje, jer su ili protivna ili ne proizlaze iz uredbe o likvidaciji zemljoradničlih dugova.

Oko općinskih budžeta, pravilnika i dažbina

Priopćio Makso Gjurković (Banja Luka).

Mogli smo čitati u novinama, da je na zemalj. konferenciji industrij. i trgov. komora, koja je od 12. do 14. rujna 1938. zasjedala u Beogradu, utvrdjeno, što je u ostalom utvrdjeno i na prijašnjim konferencijama privrednih organizacija, da mnoge općine naplaćuju dažbine protivno propisima zakona i naredjenjima Ministarstva fin. i da je naplata tih dažbina često odobrena u proračunu odnosnih općina. S toga konferencija izražava jednodušnu želju, da se odobravanje opć. (saomupravnih) proračuna obavlja najpažljivije i strogo u granicama važećih propisa. U vezi s tim ću iznijeti ovdje nekoliko opažanja, koja doduše imaju za predmet odnos samo jedne grad. općine prema jednomu poduzeću drvne industrije u Bosni, ali sudeći po izraženim željama privrednih krugova, vjerojatno je, da iste prilike ili neprilike postoje i kod nekih drugih grad. općina. Želim naglasiti da moj napis ne ide za kritikom nego ima samo informativne svrhe.

Po §-u. 116 zakona o grad. općinama od 22. srpnja 1934. počinje i svršava budžetska godina grad. općina kao i budžetska godina po državnom budžetu t. j. počinje 1. travnja i svršava 31. ožujka. Po ranijim propisima, koji su važili za gradsku općinu, o kojoj je ovdje riječ, općinska godina bila je jednaka kalendarskoj godini.

Kada je zakon o grad. općinama stao na snagu, uputila je odnosna gradska općina Ministarstvu financija ovo pitanje: »U smislu rješenja gosp. Ministra financija period od 1. siječnja do 1. travnja 1935. će sačinjavati zaseban budžetski period, za koji se ima sastaviti poseban završni račun. Radi toga čast nam je zamoliti za objašnjenje, da li se za ovaj period vremena ima razrezivati posebno i općinski prirez i otkup ličnoga rada, pošto se ova dva opć. prihoda razrezuju na temelju državnog osnovnoga poreza, te da li se u jesnom slučaju za ovaj period vremena ima razrezivati prirez na temelju poreza za 1933. god., t. j. isto kao što je bio razrezan od 1. sječ. do 31. pros. 1934. Ministarstvo fin., odjeljenje VII., je dalo pod 12. studenoga br. 9267. ovaj odgovor: »Izvještava se Gradsko poglavarstvo, da će se za period od 1. sječ. 1935. do 1. travnja 1935. razrezivati prirez na temelju osnovnoga držav. poreza za 1934. god., a prihod od prireza će služiti za pokriće rashoda od tri dvanaestine u odgovarajućem iznosu t. j. u iznosu jedne četvrtine, dok će ostale tri četvrtine ići u korist budžeta za 1035./1936. god., ovo isto važi i za otkup ličnoga rada«.

U pogledu naplate općin. prireza za 1935. godinu, dalo je Ministarstvo fin. pod br. 102376/34 još i slijedeće tumačenje: »Općinski prirez razrezuje se prema osnovici držav. poreza za onu godinu, za koju je razrezan državni

porez. Pošto se državni porez razrezuje prema kalendarskoj godini, to se i opć. prirez ima razrezivati prema kalendarskoj godini. U slučaju, da općine od poreskih vlasti ne dobiju blagovremeno razrez držav. poreza, mogu da vrše naplatu prema razrezu iz prošle godine time, da su dužne u toku godine izvršiti obračun. U koliko bude od poreskoga obveznika naplaćeno manje nego iznos za tekuću godinu, razlika će se naplatiti naknadno, a u slučaju preplate ova će se ili vratiti ili odobriti za iduću godinu.«

Ovo tumačenje se razlikuje od prije navedenoga odgovora Ministarstva fin. samo u tome, što ne uzima za osnovicu razreza općin. prireza državni porez iz prošle godine, nego iz tekuće godine, ali u jednom i drugom slučaju razrezuje se opć. prirez po kalendarskoj godini, a ne po budžetskoj godini. To načelo ponovo je istaknuto u uputstvima za izvršenje odredbe §-a. 124. zakona o grad. općinama, koja su objavljena u »Službenim Novinama« od 30. svibnja 1936., br. 122.

Grad. općina, o kojoj je ovdje riječ, nije se pridržavala tih tumačenja i uputstava. Ona ne samo da je naplatila jednu posebnu četvrtinu opć. prireza za vrijeme od 1. siječnja do 1. trav. 1935., nego je naplatila i tri četvrtine općinskog prireza za budžetsku godinu 1935./36. odredivši u pravilniku o naplati prireza, da općinski prirez dospjeva za plaćanje u četiri jednaka godišnja obroka 15. trav., 15. srp., 15. list. i 15. siječ. 19:36.

Jedno industrijsko poduzeće — možda i drugi prirezni obveznici — uputilo je prigovor gradskomu vijeću protiv odnosnoga platežnoga naloga. Prigovor je bio odbijen kao i žalba upućena nadležnoj Banskoj upravi. Protiv rješenja Banske uprave podnijelo je industrijsko poduzeće tužbu nadležnomu Upravnom sudu, ali bez uspjeha. U obrazloženju osude, kojom se tužba odbacuje, se kaže, da se spomenuta objašnjenja Ministarstva financija ne smiju tako razumjeti, da će budžetska godina imati samo tri četvrtine, niti da joj se može priračunati kao njoj spadajuća jedna četvrtina, koja spada u zasebni budžetski period (od 1. siječ. do 31. ožuj. 1935.), nego tako, da se obzirom na ranije budžetiranje gradskih općina po kalendarskoj godini navedeni period ima smatrati prvim periodom, a tri kasnija perioda odnosno tri četvrtine spadaju u korist budžetske godine 1935./1936; a ne samo to nego i period od 1. siječnja do 31. ožuj. 1936. kao četvrti period, inače bi budžetska godina bila krnja. Nije točno prema tome ni to, što poduzeće tvrdi, da će se na taj način platiti pet godišnjih obroka u budžetskoj godini, već će platiti samo četiri obroka. Kada bi se poprimilo stanovište poduzeća u korist poduzeća s prirezom u razdoblju vremena od 1. siječnja do 31. ožujka 1935.

Uzmimo da je obrazloženje Upravnoga suda, koje nije sasvim u skladu s objašnjenjem Ministarstva financ., potpuno ispravno. Onda bi po mojem mišljenju umjesnije bilo, da je dotična gradska općina za vrijeme od 1. siječ. do 31. ožuj. 1935. naplatila prirez u iznosu od jedne četvrtine, a za budžetsku godinu 1935./1936. razrezala prirez po kalendarskoj godini s rokovima na dan 15. siječ., 15. trav., 15. srpn. i 15. listopada 1935. Time bi se općina barem pridržavala propisa, po kojem opć. prirez dospijeva po kalendarskoj godini, a posljedak bi bio isti.

No uzmimo slučaj, da se odnosna grad. općina ipak jednom odluči, da sastavi pravilnik po spomenutim uputstvima Ministra fin. i da ovaj Ministar odobri taj pravilnik. Uzmimo dalje, da bi taj pravilnik bio onda mjerodavan počam od 1939./1940. budžetske godine. Što bi bila posljedica? Rokovi za plaćanje opć. prireza ne bi više mogli biti 15. trav., 15. srp., 15. list. 1939. i 15. siječ. 1940., nego 15. siječ., 15. trav., 15. srp. i 15. list. 1939. Prema tome grad. općina ili bi se morala odreći četvrtine opć. prireza, koji dospijeva 15. siječ. 1939. za 1938./1939. budžetsku godinu, ili bi za 1939./1940. budžetsku godinu mogla naplatiti samo tri četvrtine opć. prireza t. j. one tri četvrtine, koje dospijevaju na dan 15. trav., 15. srp. i 15.

list. 1939. Ako grad. općina ne bi htjela ni jedno ni drugo učiniti, nastalo bi stanje, po kojem bi prirezni obveznik morao platiti četvrtu četvrtinu opć. prireza za 1938./1939. budžetsku godinu, koja dospijeva 15. siječ. 1939., i prvu četvrtinu prireza za 939./1940. budžetsku godinu, koja takodjer dospijeva 15. siječ. 939. Prirezni obveznik, od kojega je naplaćen prirez za period od 1. siječ. do 31. ožuj. 1935., bio bi ponovno oštećen naplatom jedne četvrtine opć. prireza.

Gradska općina, o kojoj je ovdje riječ, naplaćivala je godinama opć. trošarinu na pogonska sredstva, odredjena za industrij. svrhe, a odnosno poduzeće borilo se godinama protiv naplate te trošarine. Napokon je uspjelo, da pogonska sredstva, odredjena za industrij. svrhe, budu izuzeta od plaćanja trošarine. Ali je to izuzeće ostalo na snazi samo u 1931. i 1932. god. Već za 1933. godinu uspostavila je grad. općina plaćanje opć. trošarine na pogonska sredstva, koje je ostalo na snazi u 1934. i u 1935./36. budžetskoj godini. Tek počam od 1936./1937. budžetske godine ponovno su oslobodjena opć. trošarine pogonska sredstva, koja služe za industrij. svrhe.

U početku 1935. god. saznalo je odnosno industrijsko poduzeće za rješenje Ministarstva finan., odjeljenje poreza, od 16. kolovoza 1932. br. 63.684/III., koje zabranjuje naplaćivanje općin. uvoznine (trošarine) na sirovine za industrij. svrhe, sredstva proizvodnje i pogonsku snagu. Po sebi se razumije — kaže se u rješenju — da sirovine, sredstva proizvodnje i pogonska snaga ne mogu biti opterećeni općinskim nametima, jer bi se na taj način poskupljivali proizvodni troškovi i smetala proizvodnja i promet dobara na štetu općih drž. interesa i drž. proizvodne politike. Samo onaj dio preradjevina, potrošenih u gradu, podleži općinskim dažbinama. Oslobodjenje sirovina, sredstava proizvodnje i pogonskih snaga, opredijeljenih za industrijske svrhe, postalo je načelo, o kome više ne može biti spora. Zato Ministar fin. rješava, da sirovine, sredstva proizvodnje i pogonske snage, opredijeljene za industrij. svrhe ne mogu biti opterećene uvoznom kako kod opć. grada K. tako i kod ostalih općina.

Na osnovu toga posve jasnoga načelnoga rješenja Ministarstva fin. odnosno industrij. poduzeće, čineći svoje primjedbe na prijedlog budžeta dotične grad. općine u smislu §-a 117 zakona o grad. općinama, prigovaralo je opravdanosti naplate opć. trošarine na sredstva, koja služe za pogon industrije. Naravno bez uspjeha. Isti neuspjeh imalo je poduzeće svojim prigovorom kod grad. vijeća protiv platežnoga naloga, kojim je grad. poglavarstvo tražilo naplatu općin. trošarine na pogonska sredstva. Protiv odluke grad. vijeća uputilo je poduzeće žalbu nadležnoj Banskoj upravi. Na tu žalbu dobilo je poduzeće putem Gradskoga poglavarstva ovo rješenje:

»Obavjestite pismeno firmu, da je Ministarstvo fin., budžetsko odjeljenje, rješenjem od 2. listopada 1935. odbilo njezinu žalbu upućenu Banskoj upravi protiv platežnoga naloga grad. općine radi naplate općin. trošarine kako slijedi:

Po naredjenju Ministra fin. vraća se predmet sa izvještajem, da ovo Ministarstvo nema što da radi o istom, pošto je naplata opć. trošarine odobrena rješenjem Ministarstva od 1. ožujka 1935. br. 1764./VII.

Kako proti ovomu rješenju nema mjesta daljoj žalbi, firmi ostaje pravo tužbe na Državni savjet.«

To je rješenje začudilo, ne možda zato, što je žalba odbijena, nego zato, što ju odbacuje Ministarstvo fin., kome žalba nije bila upućena. Član 83. pravilnika dotične grad. općine naime odredjuje, što je i u skladu sa §-om 143. zakona o grad. općinama, da protivu primjene trošarinske tarife kao i protivu primjene pravilnika uopće zainteresovano lice ima pravo žalbe Banskoj upravi.

Industrij. poduzeće je našlo za potrebno, da upozori Bansku upravu na pogrješku, no nedobivši odgovora, odluči se da podnese tužbu Upravno-

mu sudu, navodeći razloge, iz kojih je podnijelo tužbu Uprav. sudu, a ne Drž. savjetu.

Upravni sud u S. je odlukom od 17. ruj. 1936. odbacio tužbu kao nedopuštenu. U obrazloženju odluke proglašuje se Upravni sud za rješavanje predmetne tužbe nenadležnim, jer po članu 17. Z. D. U. S. rješava po tužbama protiv ministar. rješenja samo Drž. savjet. No ipak proglašuje odluku Grad. poglavarstva po zakonu osnovanom, jer je predmetna trošarina naplaćena u smislu tarife za 1935./1936. god., koja je odobrena od nadzorne vlasti i Ministarstva fin., kako to predvidja § 118. zakona o grad. općinama.

Iste sudbine bio je spor, koji je imalo isto industrijsko poduzeće sa istom grad. općinom radi naplate postotne trošarine na rezani drveni materijal, koji se iznosi van trošarinskoga reona, ali koji se proizvadja unutar opć. područja. Ta postotna trošarina je iznosila najprije 10%, a sada iznaša 5% od osnovne općinske trošarine. Naplaćivala se prije na ime režijskih i kontrolnih troškova, a sada se naplaćuje na ime troškova oko manipulacije, a nije bilo ranije režij. i kontrol. niti ima sada troškova oko manipulacije. Manipulacija je samo na strani poduzeća, koje mjesečno dostavlja Grad. poglavarstvu spisak o izvezenom rezanom drvnom materijalu, a Grad. poglavarstvo onda na temelju toga spiska naplaćuje svoju trošarinu.

U suštini nije postotna općin. trošarina ništa drugo, nego jedna izvozna taksa, a naplaćivanje izvoznih taksa zabranilo je Ministarstvo fin. vec rješenjem od 1. srp. 1926. br. 47647. Zabranu tu obnovio je Ministar fin. u svojem raspisu od 28. pros. 1936., odredivši, da se ne smije općinskom trošarinom opteretiti roba, koja služi za izvoz.

Žalbena procedura od strane odnosnog industrij. poduzeća protiv naplate postotne općinske trošarine je bila ista kao i protiv naplate opć. trošarine na pogonska sredstva. Banska uprava je dostavila žalbu poduzeća Ministarstvu fin., koje je tužbu vratilo time, da nema što da radi o predmetu. Poduzeće je podnijelo tužbu Upravnomu sudu, koji se proglasio nenadležnim, ali našao, da odluka Gradskoga poglavarstva u svem odgovara propisima §-a 116. i 118. zakona o gradskim općinama.

Razmišljao sam o tome, zašto odnosna Banska uprava u ona dva slučaja žalbe nije sama riješila u smislu člana 83. pravilnika dotične općine, koji propisuje, da zainteresovano lice ima pravo žalbe Banskoj upravi, a protiv rješenja koje opet pravo tužbe Upravnomu sudu, nego je žalbe na rješenje dostavila Ministarstvu fin. Došao sam do zaključka, da je referent pri Banskoj upravi postupao po općin. pravilniku iz prijašnjih godina, po kome je zainteresovano lice imalo pravo žalbe Ministarstvu fin., a protiv rješenja kojega pravo tužbe na Drž. savjet. Ali pri tome ostaje još uvijek neobjašnjeno, zašto Ministarstvo fin. nije žalbe vratilo Banskoj upravi na nadležnost.

U vezi s prednjim vrijedno je napomenuti slijedeći značajni slučaj. Prije nekoga vremena dostavilo je Grad. poglavarstvo poduzeću rješenje, kojim mu se po saslušanju vršioca dužnosti šefa trošarinskoga otsjeka saopćuje, da pozivom na taj i taj član pravilnika i tarife, poduzeće ima da plati općin. trošarinu na sirovine t. j. na drvo, koje se iz eksploatacionog područja doprema na pilanu radi prerade. Poduzeće je odgovorilo, da nije voljno plaćati trošarinu na sirovine. Neka Gradsko poglavarstvo izvoli malo pažljivije pročitati pravilnik, te će naići na odredbu u njemu, po kojoj su sirovine kod industrij. poduzeća izuzete od plaćanja općin. trošarine.

Industrij. poduzeće nije spor zbog naplate trošarine na pogonska sredstva dalje gonilo, jer je dotična grad. općina za 1936./1937. budžetsku godinu u svome pravilniku pogonski materijal za potrebe industrije oslobodila od plaćanja općin. trošarine, što je i danas na snazi. Do toga preokreta je došlo po svoj prilici raspisom nadležne Banske uprave, koji je upućen svima

općin. upravama a industrij. poduzećima saopćen putem nadležne trgovinsko-industrijske komore.

U tome se raspisu ponavlja zabrana naplaćivanja općin. trošarine na pogonska sredstva, odredjena za industrij. svrhe, oglasuje se svaki protivan rad zloupotrebom vlasti i zaprećuje krivcu progonom po kaznenom sudu. Izrično se kaže u tom raspisu, da pozivanje općina u njihovim opravdanjima na njihove nadležno odobrene pravilnike i cjenike nije valjano, jer i pored odobrenih pravilnika i cjenika ostaje zabrana na snazi. Na temelju toga raspisa zatražilo je odnosno industrij. poduzeće povratak općin. trošarine nezakonito naplaćene na pogonska sredstva za 1933., 1934. i 1935./1936. god. Grad. je vijeće traženje odbilo, a Banska uprava, koja je izdala prije spomenuti raspis, donijela je na žalbu odnosnog industrijskog poduzeća ovo rješenje:

»Po žalbi firme N. N. protiv odluke grad. vijeća Banska uprava na osnovu §-a 143., a u vezi §-a 130. zakona o grad. općinama te pravilnika (taksene tarife) općine za god. 1933., 1934. i 1935./1936. rješava, da se žalba kao neosnonvana odbije, napadnuta odluka Grad. poglavarstva potvrdi iz razloga u njoj navedenih. Grad. poglavarstvo pobiralo je opć. trošarinu na pogonska sredstva na osnovu navedenih pravilnika (taksene tarife) za 1933., 1934. i 1935./36., koji su nadležno odobreni po Ministarstvu fin., te koji imaju obaveznu snagu bez obzira na eventualna prijašnja uputstva istoga Ministarstva. Tim odobrenim pravilnicima ne može osporiti zakonitost ni raspis Banske uprave, na koji se tužlitelj pozivlje, jer je isti bio unutrašnje prirode, sem toga je stavljen van snage.

Protiv ovoga rješenja nema mjesta žalbi, nego se može podnijeti propisano taksirana tužba Upravnomu sudu u roku od 30 dana po prijemu rješenja.«

Odnosno industrij. poduzeće podnijelo je tužbu nadležnomu Upravnomu sudu doduše sa malo nade u uspjeh, a više iz načelnik razloga. U svojoj tužbi pozvalo se na prije pomenuto rješenje Ministarstva fin. od 6. srp. 1932. br. 63.581/III. i na prije spomenuti raspis Banske uprave. Osudom od 31. ožuj. 1938. je Upravni sud odbacio tužbu kao neosnovanu, jer smatra, da pozivanje poduzeća na raspis odnosno na rješenje Ministarstva br. 63.581/32. nije opravdano, pošto isto ne može derogirati nadležno odobreni budžet i pravilnik općine, koji je za općinu zakon za onu godinu, za koju je odobren. Dalje smatra Upravni sud, da ovakav raspis Ministarstva fin. ne bi mogao vezati općinu, jer se ovdje ne radi o tumačenju kojega propisa zakona o trošarini, nego o naredjenju jednoj odredjenoj općini za sastavljanje budžeta.

Ne će biti bez interesa napomenuti, da je isti Upravi sud prije nekoliko godina u jednom sporu, koji je isto poduzeće imalo sa istom grad. općinom stajao na drugom stanovištu. Uvažavajući odnosnu tužbu osudom od 11. veljače 1929., kaže Upravni sud medju ostalim ovo:

»Okolnost, što su u cjeniku i pravilniku gradske općine predvidjene stavke kaldrmije (uvoznine) za robu, za koju se u konkretnom slučaju od tužiteljske firme traži kaldrmija, i što je taj pravilnik i cjenik odobren od strane drž. nadležne vlasti, nema upliva kod prosudjivanja zakonitosti napadnutog upravnog akta, pošto općinski pravilnici i cijenici, kao sve upravne odredbe samo u toliko pravno važe, u koliko su u saglasnosti sa postojećim propisima.«

Po §-u 117. zakonan o grad. općinama mora predsjednik općine prijedlog budžeta izložiti na opći uvid gradjanstvu za vrijeme od pet dana, te svaki član grada i svako lice, koje plaća neposredni porez u gradu, ima pravo staviti na prijedlog budžeta svoje primjedbe. Izgleda, da je bilo općina, koje su ovu zakonsku odredbu po riječima tumačili, izlažući samo budžet bez pravilnika. Zato je vlada našla za potrebno u §-u 108 finans. zakona za 1936./1937. god. proglasili pravilnike sastavnim dijelom općinskih budžeta i

narediti, da se objavljivanje pravilnika ima izvršiti na osovu §-a 143. zakona o grad. općinama. Pravilnik o naplati vanrednog socijalnoga prireza, koji je odnosna grad. općina zaključila za 1936./1937. budežtsku godinu spada bez sumnje u kategorije odluka opće prirode, o kojima govori § 143. zakona o grad. općinama i koje treba da se objavljuju na grad. domu u roku od tri dana i koje treba da ostaju objavljene pet dana. Odnosna grad. općina nije pravilnik ni izložila ni objavila, te tako gradjanstvu otela mogućnost, da zauzima svoj stav prema pravilniku o naplati vanrednoga socijalnog prireza. Ali Ministarstvo fin. bez obzira na ovu manjkavost, odobravajući budžet, odobrilo je i pravilnik, koji je osim ove manjkavosti pokazivao još dvije nepravilnosti, koje su ostale i u narednim godinama. Jedna je nepravilnost u tome, što su rokovi za plaćanje vanrednog socijalnog prireza odredjeni kao rokovi za plaćanje opšinskog prireza prema budžetskoj, a ne prema kalendarskoj godini. Druga je nepravilnost u tome, što pravilnik predvidja prirez na prirez, što se protivi odredbi u §-u 116. zakona o grad. općinama. Ta odredba naime odredjuje, da gradovi za pokriće svojih potreba mogu uvoditi prirez na neposredne drž. poreze, grad. posredne poreze (trošarina i drugo) i takse, ali ne prirez na prirez. Stvarni posljedak možda bi bio isti, ali čemu onda služe zakonski propisi?

Općin. takse se po pravilniku plaćaju za neke usluge ili dopuštenje od strane dotičnih općina. I sam Ministar fin. u svome već spomenutom raspisu od 25. pros. 1936. br. 12699/VII. kaže, da općine mogu da naplaćuju takse samo za one poslove i radove, pri čijem rješavanju imaju udjela općin. organi. Na području grad. općine, o kojoj je ovdje riječ, postoji prilično visoka taksa za isticanje i držanje firme za razna društva i radnje već od 1933. god. Kakvog udjela imaju općin. organi pri isticanju i držanju firme? Odgovor može biti samo niječan. No treba još napomenuti, da se ova taksa plaća bez obzira na to, da li je i kako je istaknuta firma, i da se plaća uvijek za cijelu godinu, bez obzira na vrijeme, za koje je u toj godini firma postojala.

Gore izložene činjenice pretstavljaju samo skroman dio onoga, što bi se o naslovnoj temi moglo govoriti. Središnja industrij. korporacija u Beogradu mnogo truda ulaže oko sistematskog uredjenja financiranja općina i gradova, o čem daje opširan pregled njezin izvještaj o XXI. zboru, od 4. kolovoza 1938. na Bledu. Kao posljedak njezinih nastojanja mogu se zabilježiti tri raspisa Ministra fin. upućena Banovima, ali se Banovi, kako središnjica u svojem izvještaju primjećuje, pri odobravanju opć. budžeta u glavnome njih ne drže, a ni nadležni u Ministarstvu fin. nisu u stanju, da po Ministru financ. preporučena načela prilikom odobravanja grad. budžeta sprovedu. No nadležnima u Ministarstvu fin. mora se priznati, da oni po mojem skromnom mišljenju ni ne mogu prijedloge proučiti, kako treba jer im prijedlozi budžeta kasno stižu, što je naravno protivno odredbama §§-a 117. i 118. zakona o grad. općinama. Kada bi se grad. općine odnosno njihovi predsjednici točno držali dotičnih odredaba, onda bi prijedlozi budžeta morali biti dostavljeni Ministarstvu fin. najdalje do 15. velj. Ali ne samo to nego su referenti, kojima je povjeren rad oko općin. budžeta, dovedeni u vrlo delikatan položaj i postojećom praksom, da pretstavnici općina lično nose prijedloge budžeta na odobravanje.

G. Ministar fin. je dobio finnan. zakonom za 1936./1937. god. (§ 108. toč. 6.) ovlaštenje, da uredbom sa zakonskom snagmo uredi, u kojim slučajevima i granicama može vlast, koja odobrava budžete općina — i gradskih općina, predložene prihode i rashode povećati, smanjiti ili brisati. Ovo ovlaštenje produžavano je iz godine u godinu finan. zakonom, ali uredba nije još donesena. Središnjica industrijskih korporacija u svojem prije spomenutom izvještaju napominje, da je izradila nacrt uredbe, koji je izvještaju i dodan. Bilo bi u svrhu sredjivanja pitanja oko financiranja općina potrebno, da dodje čim prije do takove uredbe.

Problematika valutnog zakonodavstva

Napisao dr. Željko Lederer, Zagreb

1. Historijski pregled. — Sistem dirigirane privrede — a dirigiranja privrede ima danas u svim gospodarskim sistemima Evrope, doduše u raznim stepenima — djeluje ili posredno ili neposredno na formiranje cijena. Prema tome su sistemi dirigirane privrede po samoj svojoj naravi sistemi dirigiranih vrijednosti pojedinih dobara i razmjera, koji izmedju tih pojedinih vrijednosti postoje. Time, što se ova posljedica prima i potvrdjuje kao nešto povoljno i nešto, što treba da bude, izriče se ujedno sumnja u to, da je ranija liberalna ekonomija uspjela pridati svojemu automatskomu djelovanju isto tako automatsko organiziranje socijalnih obzira. Ako dirigirana privreda i nije bezuvjeno socijalno pravedna, ipak predbacuje liberalnoj ekonomiji, da je ova socijalno nepravedna.

Na taj način unosi se sumnja u savremenitost onih naših zakonskih propisa, koji imadu da štite stvarni monetarni ekvivalenat. Naime u času stvaranja austr. opć. gradj. zakonika, koji je kod nas na snazi, dakle još u prvome desetljeću devetnaestoga stoljeća, autori toga zakona su upravo zapanjujućom oštrinom pogleda za valutarne probleme predvidjeli (u §-u 989):

»Ako u vrijeme, kada se povraća zajam, ne prolaze u državi takove novčane vrsti, dužnik mora da podmiri vjerovnika naličnim novcima, u tolikom broju i takovim načinom, da vjerovnik primi unutrašnju vrijednost onoga, što je dao u zajam, i to takovu, kakova je bila u vrijeme zajma«.

Pravilo, da vjerovnik mora i unatoč monetarnih promjena primiti istu unutrašnju vrijednost zajma pobliže se tumači u §-u 988, koji primjenjuje isto pravilo o monetarnom ekvivalentu na slučaj, da još i nadalje »prolaze u državi takove novčane vrsti«, koje je vjerovnik dao (primjer iz §-a 988: 1000 cesarskih dukata ili 3000 cvanciga), pa veli da vjerovniku treba vratiti zajam u istoj vrsti novca, koju je dao »nepazeći na to, da li se u medjuvremenu povisila ili smanjila njihova vrijednost«, dakle »zakonite preinake u novcu, a to takove, koje ne preinačuju unutrašnje njegove vrijednosti, idu na račun zajmodavca... Ali ako se preinači unutrašnja njihova vrijednost, tada se ima namiriti zajmodavac prema unutrašnjoj vrijednosti, koju je u vrijeme azjma imala uzajmljena vrst novca« (§ 988). Dakle u oba slučaja izriče se pravilo, da protučinidba ima da odgovara po vrijednosti samoj činidbi, i to bez obzira na novčani iznos, u kojem je ta činidba bila odredjena. Drugim riječima, iznos novca bio je samo vanjski vid jedne odredjene relacije vrijednosti, odredjene sadržajem dotičnoga pravnoga posla — ovdje zajma — i taj vanjski vid imao se poštivati, dokle god je relacija novca prema robi — dakle »unutrašnja vrijednost novca«, o kojoj govore §§ 988 i 989 — ostala nepromijenjena. Ako dodje do promjene, primjenjuju se netom navedena pravila.

Ovi su propisi nužni ispravak prirodnih fluktuacija cijena: opći porast cijena može dovesti do toga, da bi vjerovnik, primivši isti broj istoga novca, dobio po vrijednosti tek dio onoga, što je dao. Ovaj pravni režim je logičan, dokle god se cijene mijenjaju nezavisno od volje države. Čim pak država sama zahvaća u igru tih cijena, i time upliva na vrijednost novca i na vrijednost pravnih odnosa (pravâ i obavezâ), izraženih u novcu, ona bi paralizirala svoja posredovanja u oblasti cijena, ako bi priznala primjenu §§-a 988 i 989.

No prije nego je država stala posredovati u pogledu stvaranja cijenâ, ona je, u drugoj polovini 19. stoljeća, uplivala na vrijed-

nost novca napose na našem pravnom području — i to time, što je ograničila konvertibilnost novca, dakle time, što je papirnatim novčanicama dala prisilni tečaj sve od god. 1793.—1816., te od god. 1848.—1892. bila je valuta u Austriji otcijepljena od zlata. No i unatoč zakona od 2. kolovoza 1892., kojim se iz 1 kg čistoga zlata imalo iskovati 3280 kruna, nije dignut prisilni tečaj banknota, tako da je nastalo stanje, koje Philippovich označuje ovako: »Budući da banknote imadu još uvijek prisilni tečaj, to kola malo zlatnoga novca. Bilo je unutrašnjosti zemlje samo pokusno u upotrebi. Zapravo su tekući novac banknote i srebrne forinte austrijske vrijednosti. Za medjunarodna plaćanja Austro-ugarska banka, u slučaju nužne potrebe stavlja na raspolaganje zlato, tako da se tečaj ustrijskoga novca uzdržava na paritetu (2 krune = 2,10 franaka). Prema tome je austrijska valuta po zakonu zlatna valuta, ali u stvarnosti je prema inozemstvu zlatna valuta, a u unutrašnjem prometu hroma valuta« (17. izd. I. sv. str. 318-9). Na taj način novac je prestao biti roba, i definiran u pogledu svoje vrijednosti kao svaka druga roba: uslijed relacije prema drugim robama. Postao je pojmom, koji je definiran zlatom, ali tako, da se iz ove definicije nisu povlačile više nikakove posljedice.

Dok je u Rusiji i Austriji došlo do promjena valute uslijed prisilnoga tečaja, u drugim je zemljama — kako to ističe Philippovich — došlo do ograničenja konvertibilnosti novca u zlato, uslijed usredotočenja izdavanja novca kod jedne banke:

»Dok je još bilo po nekoliko instituta ovlaštenih na izdavanje novčanica, morao se svaki od njih držati spremnim, da novčanice iskupi, dakle, čim je bilo transakcijâ na druge institute. Usredotočenje izdavanja novčanica je ograničilo dužnost iskupljivanja na slučaj promjene u kovine, potrebite za opticaj u tuzemstvu i za medjunarodni promet. Dužnost iskupljivanja je u pogledu potrebâ unutrašnjega prometa za vrijeme (svjetskog) rata suspendirana u svim zemljama« (10. izd. II/1. str. 121).

Na taj način je došlo do toga, te se u Evropi poslije rata stalo raditi jednim apstraktnim pojmom novca — apstraktnim zato, jer je praksa odustala od one zaporke, po kojoj je 3280 kruna vrijedno toliko, koliko i 1 kg čistoga zlata, a učinilo se to s razloga, što te konvertibilnosti praktički više nije bilo, i — stvorilo se čvrsto pravilo: kruna je kruna. Tako je Vrhovno bečko sudište u svojem pravnom mišljenju od 8. ožujka 1923, br. Praes. 830/23 izreklo, da je »zakonita platežna snaga njemačko-austrijske papirne krune izjednačena s platežnom snagom austro-ugarske krunske banknote, ma da je njena kupovna snaga, unatoč zakonskih maksimalnih cijena, možda već u prvom času njene emisije bila manja, nego li je bila kupovna snaga banknota u ono vrieme, kada je Austro-ugarska banka (car. naredbom od 4. kolovoza 1914.) bila riješena dužnosti, da njene novčanice (note) budu pokrivene po bankovnim propisima« (prijevod dra Ernesta Spiesa, u »Mjesečniku«, za 1924. god. str. 298.)

Ovo pravno shvaćanje se nije u cjelosti obziralo na §§-e 988 i 989 ogz. Može se reći, da su općenito sudovi opčarani valutnim propisima, i da ih nisu usmjerili spram načela privatnoga prava. Ovaj se mentalitet najbolje zrcali u riječima Ehrenzweigovim: »Sudac, koji načelno otklanja prisilni tečaj novčanica, ili ga uklanja kakovim prividnim razlozima, u buni je protiv zakona. Takova povreda zakona može da se, kada se radi o kojem nepodnošljivom zakonu, ispriča, pa da bude i uspješna, ali se ne da opravdati«. No prilike su jače od teorija. Tako veli i sam Ehrenzweig: »Ipak ne treba prisilni tečaj shvatiti kao zakonsku fikciju o postojanosti vrijednosti novca. Stoga mora dužnik da nadoknadi vjerovniku štetu, koja sastoji u deprecijaciji novca, koju mu je nanio skrivljenim zatezanjem. Kad god treba nadoknaditi vrijednost, treba štetu procijeniti u današnjem novcu«. Prema tome ostalo bi pravilo »kruna je kruna«, da vrijedi samo

za zajmove s odredjenim dospjećem,[1]) dakle za tečajeve, za koje su upravo spomenuti propisi odredili pravilo o monetarnom ekvivalentu...! Zaista su te godine inflacije značile godine teške krize pravosudja. Tek vrlo polahko došlo je do osuda naših sudova, kojima je priznato načelo valorizacije: Tako je rješidbom Stola sedmorice od 17. ožujka 1921., br. 539 (Vragovićeva zbirka, I. br. 136) priznata valorizacija stvarnopravno osiguranoga zajma, rješidbom tog suda od 15. svibnja 1919. br. 855 priznata je valorizcija odvjetničke zaslužbine (Vragović, I. br. 137), rješidbom od 3 srpnja 1924., br. 1948 (Vragović, I. str. 151) valorizacija nužnoga dijela, rješidbom od 30. studenoga 1928 br. 4200 (Vragović, III. str. 367) valorizirana je oznaka o egzistencionom minimumu, cijelim nizom rješitaba valorizirane su penzije[2]), te oporučno odredjeno uzdržavanje udovice[3]), a u Austriji priznata je i valorizacija zahtjeva spram osiguravajućih društava na plaćanje rente.[4]) Ponovni pad dinara u njegovim medjunarodnim relacijama, te uvodjenje »prim-a«, je doveo do cijeloga niza osuda, kojim je izrečena obveza na plaćanje prima. Pri tome definira rješidba Stola sedmorice od 14. studenoga br. Rev. 1053/1-35., prim kao »pripadak strane valute iznad njezine notirane vrijednosti na burzi, koji čini njezin sastavni dio i kao korist pripada vlasniku. Čim je po Narodnoj banci Kraljevine Jugoslavije priznat i uveden u obračunu s inozemstvom na štetu dinara, imade se ta korist strane valute njezinomu vlasniku i u tuzemstvu po propisu §-a 330 ogz priznati (§ 326 trg. zak.«[5])

U rješidbi istog suda od 3. veljače 1933., br. 5750/33., razradjuje se taj poziv na § 32 trg. zak., te se veli, da taj propis, po kojem »se u slučaju kad je izvršenje ugovoreno u valuti,, koja nije u tečaju u mjestu izvršenja, ima platiti u zemaljskom novcu po tečaju bilježenom na dan dospjetka — hoće bez sumnje da postigne to, da vjerovnik dobije baš pravu vrijednost onoga, što je ugovorio, t. j. zemaljski novac u iznosu za koji može nabaviti na dan dospjetka ono, što mu je dužnik po pogodbi dužan da dade... Tumačenje, po kojem bi dužnik bio kod drugo-spomenutog načina bilježenja tečaja dužan platiti samo po bilježenom tečaju bez dodatka procenta (prima), ne odgovara naredjenju §-a 326 trg. zak. jer bi se ovakovim tumačenjem upravo izigrala namjena tog naredjenja, koje postoji upravo zato, da osigura stranci potpuni ekvivalenat onoga, što po pogodbi ima da dobije.«[6])

---

1) Ovako jednostavno je shvatio stvar i dr. Josip Mudrovčić u svojoj raspravi »Rastu li novčane tražbine, kada valuta pada?«. Zagreb 1925. kada načelno otklanja valorizaciju zajma. Iznimno ju dopušta: »... tu je opravdano kombinirati zajam s odnošajem društvenim. Valorizira se, kao da je to uložak društveni, nu jer je to ipak zajam, ne ide valorizacija preko mjere, u kojoj je valuta pala«.

2) Vragović, III, str. 73, rješidba Stola sedmorice od 21. rujna 1929 br. 3647. Austr. zakon od 6. prosinca 1922. BGBl. 88, — rješidba od 10. listopada 1923. GZ2 V/232. Klang, II/2, str. 752.

3) Mudrovčić, l. c. str. 54/5. Ovdje navedeno pravno mišljenje Vrhovnog bečkog sudišta od 8. ožujka 1923 br. Praes. 830/23 je otisnuto, u prijevodu, na str 294—299 »Mjesečnika« za 1924. god. Austr. zakon od 27. listopada 1921. BGBl. 598.

4) Klang, II/2, str. 752, opas. 24.

5) § 326, st. 2. trg. zak. glasi: »Ako ugovor glasi vrhu vrijednote računske ili vrsti novaca, koja se u mjestu izvršenja ne nalazi u tečaju, obavlja se platež u mjestu izvršenja u zemaljskom novcu, polag tečaja, bilježenoga u dan dospjeća. U tom obziru ima mjesta iznimka, kada je platež riječmi 'u naravi', 'efektivno' ili inim sličnim izrazom ugovorena u opredijeljenoj vrsti novca«.

6) Ove su osude otisnute u izdanju Rikarda Fuks-a, »Devizni propisi Jugoslavije«, Zagreb 1938. str. 481 i sl.

I po rješidbama beogradske Kasacije ima se platiti prim (vidi »Arhiv«, knj. 49, str. 189).

Konačno treba istaknuti, da se isto načelo, kao valorizacija uslijed inflacije, primjenjuje i u obrnutom pravcu. Ako je vjerovnik dao zajam od x dinara u času, kada je kupovna snaga dinara bila jednaka 100, vjerovnik bio bi na štetu dužnika nepravedno pogodovan, ako bi mu trebalo povratiti isti iznos u času, kada je kupovna snaga dinara bila jednaka 200. Po tom pravilu on bi zaista dobio dvostruko od onoga, što je svojedobno dao. A upravo to je u č i n a k d e f l a c i j e. Ovu je provedenu u kupovnoj snazi novca imala u vidu u svoje doba i zakonska devalvacija dolara. Provedena je 1933. i, što je vrlo značajno, u okviru zakona o agrarnoj obnovi (12. svibnja u Agricultural Adjustment Act), kada je pretsjedniku Unije dano pravo, da može proklamacijom »težinu zlatnog dolara utvrditi, kako to nadje ispravnim po svojim istraživanjima, kako bi tuzemne cijene ustalio, ili da vanjsku trgovinu zaštiti protiv djelovanja strane devalvacije novca«. Pošto je ustanoljeno, da bi ovu reformu mogla osujetiti t. zv. »zlatna zaporka«, koja je bila unesena u ranije zadužničke ugovore, donesen je 5. lipnja 1933 Joint Resolution Act »za osiguranje jedinstvene vrijednosti kovanica i novčanica Sjedinjenih država«, a u kojem se »odredjuje, da je svaka ustanova, što je sadržaje platežna obveza ili koja biva, obzirom na ovakovu, utanačena s namjerom, da iz obveznog odnošaja dade ovlašteniku pravo, da traži platež u zlatu ili u odredjenoj vrsti kovanica ili opticajnih sredstava ili u iznosu u novčanim vrstama Sjedinjenih država, koji se njima mjeri, suprotna javnom interesu, te zabranjuje ovakove ustanove u platežnim obvezama, koje budu u buduće utanačene. Predvidja dalje, da »svaka platežna obveza, utanačena prije ili poslije sadanjega časa, a sadržaje takovu ustanovu ili je takova ustanova obzirom na istu utanačena, pa ako i nije, treba kod plateža biti ispunjena dolar za dolar, u svakoj novčanici ili svakom opticajnom sredstvu, koja ili koje je u vrijeme plateža zakonsko platežno sredstvo za javne ili privatne dugove«.[7]) Vrhovno sudište američke Unije imalo se pozabaviti pitanjem ustavnosti toga zakona, te je rješidbom od 18. veljače potvrdilo ustavnost zakona.

Ovaj ekonomski problem nije specifično američki: on se pokazao u svim zemljama, u kojima je poljoprivreda, koja u najvećoj mjeri apsorbira dugoročne vjeresije, a u kojim se lakše nego drugdje pokazuju krajnji slučajevi valutnoga disponiteta, jednako pogodjena padom cijena na medjunarodnim tržištima. Svagdje se porast vrijednosti zlata očituje u padanju cijena pojedinih proizvoda, pa slijedom toga i unutar pojedinih zemalja. Dostaje uputiti na to, da je i na našem pravnom području nizom uredaba i zakona o sniženju zemljoradničkih dugova provedeno, ponajprije, odlaganje dospjelosti, a zatim i sniženje njihovoga dugovanja od 50—80 po sto. Značajno je, kako se je tumačila odnosna odredbe čl. 5. st. 2. Uzz, u kojoj se govori, da će posebni zakon odrediti »pravičnu naknadu« povjeriocu od strane države, ističući »protuustavnost« te samo »pravične« a ne integralne otštete.[8]) No ova bi reforma bila neprovediva, da nije zaista bila promijenjena vrijednost novca, dakle da nije jedan dio »pravične« otštete već bio uništen valorizacijom novca.

[7]) Dr. A d o l f Š i k: »Zlatna klauzula u savremenom zakonodavstvu (s naročitim obzirom na austrijsko zakonodavstvo)«; »Ekonomist« za 1938, str. 326.

[8]) Dr. I v o R a f a e l i: »Nova uredba o zaštiti zemljoradnika i novčani zavodi«, »Ekonomist« za 1935. str. 366 i sl. Značajan primjer donosi čl. 38 uredbe o likvidaciji z. d., kada veli, da pod odredjenim uslovima »agrarni subjekti .... mogu dospjeti a neplaćeni dio ugovorene kupovne cijene, kao i buduće otplate, platiti prodavcu onom količinom pšenice, koju su mogli kupiti s ugovorenim iznosom otplate po kursu pšenice, koji je na dan potpisa ugovora notiran na najbližoj domaćoj produktnoj burzi ....«.

Konačno treba tu sliku normativnih mjera o valorizaciji upotpuniti, u najmanju ruku, navodom općenitog utvrdjenja, da je »i sama država znala smanjiti za sebe štetne posljedice pada valute: povisivanjm poreza, taksâ, tarifâ saobraćajnih sredstava, kojima raspolaže, cijenâ monopolske uprave.«[9])

Temeljem rečenoga može se zaključiti, da se je i na našem pravnom području, pošto se ovdje ocijenio položaj vjerovika, ondje položaj dužnika (manje više nezavisno od položaja protustranke), primijenilo načelo prilagodjavanja prema vrijednosti novca, dakle pravila o vrijednosnom ekvivalentu novca.

P r e g l e d s u d o v a n j a i p r a v n e n a u k e i z v r e m e n a i n f l a c i j e se tiče svih pravnih odnosa, potvrdjujući pravilo o valorizaciji svagdje osim kod čistih novčanih potraživanja. Upotrebljeni i priznati argumenti vrstaju se u ove skupine:

1) primjenjuje se pravilo o nedopustivosti bezrazložnog obogaćenja (Klang, Vragović. I. str. 191);

2) primjenjuje se § 1048: Ima mjesta valorizaciji gdjegod je u visećim pravnim odnosima, nakon njihova osnovanja, novac pao u vrijednosti preko polovice naprama vrijednosti protučinidbe, porasloj padom valute, dotično naprama vrijednosti onoga prava protustranke, koje se ima novcem da namiri ... Ne radi se dakle tek o dvostrano obveznim pogodbama, nego i o onim pravnim odnosima, kod kojih naprama dužnosti novčanoga plaćanja stoji pravo, koje je u vrijednosti padom valute nerazmjerno poraslo, kao što pravo na uzdržavanje, na naknadu štete i dr.«[10])

3) primjenjuje se zaporka »rebus sic stantibus« (Mudrovčić, str. 17 i sl.);

4) primjenjuje se § 7 u vezi s §-om 6 ogz. (ratio legis): ovako je Stol sedmorice rješidbom od 30. studenoga 1928., br. 4200, valorizirao iznos, kojim je bio označen egzistencioni minimum. Raniji iznos od 500 for. godišnje valoriziran je »u omjeru zlatnoga pariteta tadanje forinte i današnjega dinara, koji je približno točno pretstavljen sa 1:22;«

5) primjenjuje se § 326 trg. zak.

Naprotiv nije priznata valorizacija novčanih potraživanja. Obzirom na gornji prikaz pojedinačnih argumenata, a napose na način, kako je primijenjen § 326 trg. zak. u svrhu opravdanja plaćanja »prim-a«, biva nam neshvatljivo, zašto je za čisto novčana potraživanja stvoren neki posebni pravni režim. Razmotrit ćemo pojedine argumente javnopravnoga i ekonomskoga reda, no ističemo već ovdje slijedeće gradjansko-pravne primjedbe. Naime, može se govoriti o tome, da je jedan novčani iznos onako, kako je u času sklapanja pogodbe, odabran kao mjera i sadržaj obveze, mjerodavan i za davanje protučinidbe, a po pravilu »kruna je kruna« samo onda, ako je činidba jedne stranke (vjerovnika) već u cijelosti izvršena, a protučinidba ima da uslijedi do izvjesnoga datuma, pa u medjuvremenu dodje do devalvacije. Drugačije je pak, ako se činidbe onoga, koji će onda da potražuje novac, vrše još i onda, kada je novac već devalviran, To je slučaj kod zakupne pogodbe, kod ugovora o sukcesivnim dobavama ili povremenim radovima. Njemačka pravna nauka oslobodja u tim slučajevima zakupodavca, prodavaoca ili radnika od njegovih obveza, wegen Nichtzumutbarkeit der Leistung.[11]) U stvarnosti, ovdje se i ne radi o jednom jedinstvenom pravnom poslu, nego samo o jednom jedinstvenom stilističkom izražaju jednoga jedinstvenoga pravnoga odnosa, u kojem su ipak pojedine činidbe pravno individualizirane. Valjanost ovog pravnoga odnosa ne trpi, ako bi se u ugovor unijela odredba »cijene (ili zakupnine) otvorene«, »t. j. da će se cijena robe utvrditi na dan predaje, dakle da će se ravnati prema stanju

[9]) Dr. B e r t o l d F i s n e r: »Pad valute kao problem privatnoga prava«; Sarajevo 1923, str. 12.

[10]) M u d r o č i ć, l. c., str. 42

[11]) E i s n e r, l. c., str. 24. Ondje i literatura.

valute na taj dan« (Eisner str. 12). Nema, dakle, ovdje trajanja onih definicija, koje su navedene u prvotnoj stilizaciji dotičnoga pravnoga odnosa. Može se dakle govoriti o primjeni zaporke »rebus sic stantibus« ili o nekom »pactumu de contrahendo«, ali nikako o jednom perfektnom pravnom poslu, jer ako okolnost, da je dužnik pao pod stečaj i plaća 20 posto, važi kao razlog, da odustaje od pogodbe, mora da to biva i onda, ako je valuta hitno devalvirana. Stoga vjerujemo, **da je Stol sedmorice pogriješio**, kada nije udovoljio tužbenomu traženju, koje je išlo za valorizacijom zakupnine, nego je taj zahtjev odbio.[12])

Ali mislimo, da nije ispravno pravilo »kruna je kruna« niti u slučajevima čiste novčane obveze, dakle gdje je dan 1910. god. zajam od 1.000.000 kruna, koji se ima vratiti u jednakim godišnjim obrocima po 50.000 kruna od god. 1910.—1930., i gdje su ti obroci i redovito o dospjelosti plaćeni. Potvrdjue nas u tome argumentacija rješidbe Stola sedmorice od 17. ožujka 1921., br. 539 (Vragović, I. br. 136). Činjenično stanje, koje je do nje dovelo, je ono jedne fiducije cum creditore, t. j. tužitelj je »prodao« prije rata tuženomu kuću u Zemunu za dug od 60.000 K. Vrijednost je kuće porasla, te se u času podizanja tužbe označuje sa 180.000 K. Tvrdeći, da je do te fiducije cum creditore došlo pod prilikama, koje pretstavljaju ostvarenje sviju kriterija lihve, tužitelj je ustvrdio, da je pogodba o »prodaji« ništetna, i traži, da se tuženi, fiducijarni vjerovnik, osudi na platež iznosa od 120.000 K spp. (pored izvršenja posljedica invalidacije kupoprodajnog ugovora). Stol sedmorice je u spomenutoj rješidbi prije svega ispitao, da li si je tužena »pribavila imovinsku korist, koja bi neobično nerazmjerno nadmašila vrijednost onoga, što je tužitelju učinjeno«. Odgovara se niječno s obrazloženjem, koje je za naše pitanje bitno, da je »prije svjetskog rata jedna forinta vrijedila dvije krune, nu kupovna vrijednost istih bila je medjutim već tada znatno manja nego vrijednost forinte god. 1895. Za vrijeme rata je medjutim vrijednost krune sve više padala, tako da početkom god. 1919. nije imala više ni treći dio prvobitne vrijednosti. To je stvar, poznata svakomu pojedincu, koji obavlja isplate u krunama, pa za to o tome nije potrebno saslušati vještake. Ako je, dakle, tuženica za namirenje svoje tražbine od 30.000 Fl, proističuće iz 1895. god. primila u ožujku 1919. svotu od 180.000 K., nije se nikako koristila na štetu tužitelja, a napose nije si pribavila takovu imovinsku korist, koja bi neobično nerazmjerno nadmašila vrijednost svote od 30.000 for., dane god. 1895. tužitelju«.

Ovu je rješidbu naveo i dr. Mudrovčić u svojoj raspravi, primijetivši, da mu nije poznato, da bi u području ogz-a bila valorizacija hipoteke sudski priznata u odredjenijem obliku, ali da znade za protivne inozemne osude. U toj njegovoj raspravi ova se rješidba navodi u poglavlju »založne tražbine«. Ovo shvaćanje o pogodovanju hipotekarno, odnosno založno osigurane tražbine nipošto ne slijedi iz spomenute rješidbe, niti slijedi iz same naravi stvari. Prema tome mislimo, da bi se ta rješidba imala protegnuti i na druge slučajeve zajma.

III. P r i m j e n a §§-a 988 i 989 ogz. — Polazeći sa stanovišta, da se općenito ima primijeniti pravilo o zabrani bezrazložnog obogaćenja uslijed

12) Tužbeno traženje bilo je zasnovano na tome, da »je kruna izgubila potpuno svoju unutarnju vrijednost, te da ne pretstavlja ni pedeseti dio one vrijednosti, koju je imala u vrijeme sklapanja zakupne pogodbe. Pošto je zakupna pogodba sklopljena pod pretpostavkom, da se unutarnja vrijednost ne će promijeniti, to da je pogodba sklopljena pod uslovom i pod zaporkom »rebus sic stantibus«. Ovo je traženje odbio Stol sedmorice rješidbom od 24. veljače 1924, br. 3273/23, otisnutom u »Mjesečniku« za god. 1924. str. 346, pozivajući se na uredbu o likvidaciji stanja stvorenog 1914-20, od 21. lipnja 1920. (»Službene novine« br. 148 od 9. srpnja 1920.). Čl. 83—90 bave se pravom na stanovite modifikacije predratnih pravnih posala. Ispor. E i s n e r, l. c. p. 26. — U odnosnoj svojoj rješidbi nije se Stol sedmorice ni u koliko pozabavio istaknutom gradjansko-pravnom stranom pitanja.

valutarnih promjena, Swoboda u Klangovu tumaču k §-u 989 smatra, da nije uopće potrebito primijeniti taj propis, kako bi se i kod obveza u papirnom novcu primijenilo načelo o valutarnom ekvivalentu: »diese Lösung ergibt sich wiederum mit Notwendigkeit schon aus dem Begriff des Darlehens selbst, das keine Vermögensverminderung des Darleihers bewirken soll«.

Drugi pisci nalaze manje pozitivne razloge za to, da se ne pozovu na taj propis. [dr. J. Mudrovčić za to uopće ne navodi razloga]. I unatoč razlike prema §-u 987 tvrdi se, da se §§-i 988 i 989 odnose na obveze u odredjenoj vrsti kovanoga novca (t. zv. Geldsortenschuld) — zaboravljajući pri tome, da bi pored ovakova tumačenja ogz. ostao bez propisa o tome, što biva, ako se mijenja valuta, a nije bilo ugovoreno vraćanje primljenoga zajma u odredjenoj vrsti kovanoga novca.

Dr. Eisner, pozivajući se na Schey-a i Ofnera, tvrdi, da se iz §-a 986 te iz al. 9 uvodnoga patenta razabira, »da se ovim propisima nije mislilo dati opće pravilo«, nego da se imadu primijeniti »posebni propisi austr. financijskoga patenta od 20. veljače 1811., koji baš odredjuje, da se i papirna moneta nove valute, t. zv. Wiener-Währung mora primiti po svojoj nominalnoj vrijednosti«. No ni ova argumentacija nije konkludentna, jer riječi te al. 9, da se primjenjuje o. g. z., »kada ovih posebnih zakona ne bi bilo«, upućuju na to, da ti posebni propisi imadu da iscrpe cijeli smisao odnosnih propisa ogz-a, dakle i načelnoga ekvivalenta. Tko poznaje današnje zamršene uvodne zakone, pa s toga gledišta posmatra patent od 1. lipnja 1811, kojim je uveden u život opći gradj. zakonik, vidjet će, da su redaktori toga zakona bili daleko od toga, da nam u bilo kojem pogledu u tom zakoniku dadu propise, koji se imadu shvatiti historijski — a ne načelno — dakle vezane uz časovite prilike, za koje bi sami redaktori vjerovali, da su samo provizorni. Zašto onda upravo §§-e 988 i 989 tumačiti historijski i oduzimati im svu načelnu važnost? Postupajući ovako, primjenjuje se metoda, koja je u protivurečju s §-om 7 o. g. z., koji za konkretni slučaj nedostajanja pozitivnih propisa odredjuje primjenu već ranije i u drugim obzirima izraženih načela.

Eto pak, skice jednoga, vjerujemo pravilnoga tumačenja §-a 989. § 989 pretpostavlja: a) egzistenciju jedne zakonite novčane jedinice, a da se ne kaže, koja je to jedinica, ni kako se zove, u času sklapanja posla, i b) druge, takodjer zakonite novčane jedinice, koja se takodjer bliže ne označuje, ali koja je različita od prve. Pojam »dinara« po čl. 1 zakona o novcu kraljevine Jugoslavije može se jednako staviti za prvu kao i za drugu nepoznanicu §-a 989 o. g. z. Dakle:

a) Ako u vrijeme, kada se povraća zajam, d i n a r v i š e n i j e n o v č a n a j e d i n i c a, dužnik mora da namiri vjerovnika naličnim novcima, u tolikom broju i takovim načinom, da vjerovnik primi unutrašnju vrijednost onoga (i z n o s a u d i n a r i m a), što je dao u zajam, i to takovu, kakova je bila u vrijeme zajma;

b) Ako u vrijeme, kada se povraća zajam, neprolaze u državi takove novčane vrsti, dužnik mora da podmiri vjerovnika (u d i n a r i m a) u tolikom broju i takovim načinom, da vjerovnik primi (u d i n a r i m a) unutrašnju vrijednost onoga, što je dao u zajam, i to takovu, kakova je bila u vrijeme zajma.

Drugim riječima, zakon o novcu kraljevine Jugoslavije nimalo ne mijenja §§-e 988 i 989 o. g. z.

Pitanje se postavlja točnije, čim se radi s dva pojma dinara: s »Dinarom A«, za koji se dobiva roba x, i s »dinarom B«, za koji se dobiva roba x/2. I ovdje je teorija i sudovanje pravilom o revalorizaciji izrekla prvenstvo vrijednosti novca nad nominalnom oznakom novca (nad brojem i imenom). Dakle: Ako je u vrijeme, kada se povraća zajam, p r o m i j e n j e n a v r i j e d n o s t n o v c a, k o j i p r o l a z i d r ž a v o m, dužnik

mora da podmiri vjerovnika naličnim novcima u tolikom broju i takovim načinom, da vjerovnik primi unutarnju vrijednost onoga, što je dao u zajam, i to takovu, kakova je bila u vrijeme zajma«. Ovo tumačenje podnosi i kritiku protivnoga posljetka: jer bi, da bi obzirom na devalvaciju valute trebalo tumačiti § 989 o. g. z. onamo, da glasi: »Ako je u vrijeme, kada se povraća zajam, promijena vrijednost novca, koji prolazi državom, dužnik može da namiri vjerovnika istim iznosom, koji je primio«, bili povrijedjeni slijedeći propisi § 983 o. g. z., prema kojemu je smisao pogodbe zajamske, da »se predaju kome potrošne stvari pod uvjetom, da njima može po svojoj volji razredjivati, ali poslije nekoga vremena da baš toliko od iste vrsti i dobrote povratiti ima«.

§ 1147 i. f. o. g. z. t. j. vjerovnik bi primio obzirom na unutarnju vrijednost novca manje, nego što je dao; dakle dužnik bi se okoristio tudjom štetom, a upravo to zabranjuje § 1147. U tom smislu treba dakle tumačiti § 1412 o. g. z.: »Obveza se ukida navlastito isplatom, t. j. kada se čini ono, što je tko dužan«. Dakle: »Obveza, proizašla iz zajamske pogodbe, ukida se isplatom, t. j. kada dužnik vraća istu vrijednost, koju je primio«.

Čim mislimo na sve ovo, što je gore izneseno o praksi valorizacije kod nas — čim, naš pravni režim nalaže interpoliranje koeficijenta, koji će »Dinar A« izjednačiti s »Dinarom B«, ipso iure je dopušteno i strankama, da one ugovore metode takovoga interpoliranja, jer zakon o tome šuti — t j. da ugovore t. zv. valutnu zaporku, po kojoj »Dinar A« odgovara iznosu od x grama zlata, a taj iznos treba vratiti u protuvrijednosti u »Dinaru B.«

IV. Kritični osvrti na to, kako je ocjenjena narav novca. — Slabost argumenata, kojima se obrazlaže zanemarivanje §§-a 988 i 989, upućuje na to, da za to moraju da postoje posebni razlozi, koji leže izvan područja čisto pravnoga tumačenja tih zakonskih tekstova. Spominjemo i te motive, jer iz njih slijedi, da su §§-i 988 i 989 zadržali svoje značenje.

Razlog, zašto je došlo do takovih kolebanja u ocjeni pitanja valorizacije, jasno se pokazuje u obrazloženju mišljenja Vrhov. beč. sudišta od 8. ožujka 1923. (»Mjesečnik« za 1924., str. 297), kada veli, da mora niječno odgovoriti na pitanje o mogućnosti valorizacije: »1) jer se ne da zamisliti apstraktna šteta kod zakonitog platežnog sredstva; 2) jer puko umanjenje vrijednosti novca za vjerovnika novčanoga potraživanja ne prouzrokuje štetu u pravnom smislu, i 3) jer je zakonom ustanovljena platežna snaga zakonitoga platežnoga sredstva, zakonitoga novca, javnopravne prirode, pa sudac nije ovlašten, da ovu snagu ispituje i preinačuje. — Valja odmah napomenuti, još i to, da se, odgovarajući na predložena pitanja, 'kruna' ne smije uzeti u obzir kao mjerilo vrijednosti, već jedino kao zakonito platežno sredstvo.«

Postavivši cijeli problem u područje nauke o naknadi štete. Vrhovno beč. sudište je zapalo u labirint argumenata i sofizama, koji se završava već ranije spomenutim zaključkom »kruna je kruna«, t. j. izgovorom, da »je zakonom ustanovljena platežna snaga zakonitoga platežnoga sredstva, zakonitoga novca, a ova da je javno-pravne naravi, pa da sudac nije ovlašten, da ovu snagu (!) ispituje i preinačuje«. Na to se obazira Swoboda u Klangovu tumaču, kada veli: »Das Ergebnis ist eine faktische Rechtsaufhebung, die den Zielen der Rechtsprechung hohnspricht: wenn infolge der

13) Ovo je i stanovište Vrhov. beč. sudišta, koje je 27. ožujka 1935, osudom br. 2 Ob 239/35 izreklo, da se platež od 25.000 šilinga, koji se imao obaviti u zlatnicima, ali kojih u času plaćanja više nije bilo u prometu, ima temeljem §-a 989 o. g. z., obaviti u tekućem novcu, tako da vjerovnik primi vrijednost, koju ima 0·211729 grama finoga zlata po šilingu, jer je to bila unutarnja vrijednost zlatnoga šilinga.

Geldentwertung jene Papiergeldsumme die den Nennwert des geschuldeten Betrages bildet, nur mehr einen 'reinen Nichtwert' darstellt, hat der Gläubiger in der Tat praktisch aufgehört Gläubiger zu sein, der Schuldner aufgehört Schuldner zu sein«.

Ako i apstrahiramo od apsurdnog pokušaja Vrhov. bečkog sudišta, da se iolira svojstvo novca, da je zakonito platežno sredstvo, pa da se »kruna ne smije uzeti u obzir kao mjerilo vrijednosti« (a što ako ne novac?) — ipak i samo operiranje krunom kao »zakonitim platežnim sredstvom« upućuje na ekonomske nauke, koje su izgubile svako značenje. Naime — veli Ehrenzweig, čije je naučanje formiralo pokoljenja naših i austrijskih pravnika, govoreći o vrijednosti novca treba razlikovati i tri vrijednosti: 1) nominalnu vrijednost, a to je vrijednost koju akon daje kovanici; 2) metalnu vrijednost, a to je vrijednost one količine kovine, iz koje su kovanice iskovane; 3) tečajnu vrijednost, a to je vrijednost, za koju se kovanica prima u prometu, »pri čemu se šutke pretpostavlja neko mjerilo, koje se smatra nepromijenjenim (po prilici nekovano zlato)«.

Ako je potrebito, da pošto poto dovedemo u sklad neki pozitivni zakonski tekst s vrlo diskutabilnim ekonomskim teorijama, može se reći, da pojam »nominalne vrijednosti« odgovara onomu, što se u §-u 988 opisuje riječima »zakonite preinake u novcu, a to takove, koje ne preinačuju unutrašnje njegove vrijednosti«, odnosno onoj »novčanoj vrsti, koja u vrijeme, kada se povraća zajam, više ne prolazi u državi« (§ 989), a koju po tom propisu treba povratiti »s naličnim novcima u tolikom broju i takvim načinom, da vjerovnik primi unutrašnju vrijednost onoga, što je dao u zajam . . . «

Naprotiv, metalna vrijednost novca odgovara onomu, što se u §-u 989 naziva unutrašnjom vrijednosti novca, — dakle onomu, što vjerovnik ima da primi za ono, »što j dao u zajam i to takovu, kakova je bila u vrijeme zajma« — odnosno onomu, što se spominje u §-u 988 odredbom, da se vjerovnik »ima namiriti prema unutrašnjoj vrijednosti, koju je u vrijeme zajma imala uzajmljena vrst novčana«.

Ovo je svrstavanje tih definicija pod odredbe o. g. z-a onemogućeno, čim je novac pretvoren u pravni pojam: time je odjednom jednoj — po mišljenju redaktora ogz-a — posve akcesornoj načajki novca, t. j. njegovu broju i imenu, pridodana neka vrijednost. Nominalna vrijednost prestaje time biti »vanjskom vrijednosti«, koja stoji u opreci prema »unutrašnjoj vrijednosti«, te postaje sama »unutrašnjom vrijednosti«, naravno drugačijom, nego što je metalna ili tečajna vrijednost Ovo se stanje moralo dovesti ad absurdum. Naime, čim je iz prometa nestao metalni novac i bio zamijenjen papirnatim novcem, nastalo je pitanje, zašto ta krpa papira, bez svoje materijalne vrijednosti, može da vrši funkcije, koje je mogao da vrši metalni novac, jer je ovaj, kako se vjerovalo, imao materijalnu vrijednost. Odgovaraju nominalisti, kojih je glavni pretstavnik Knapp, da novac imade neku vrijednost, jer mu pravni poredak uslijed »pravne sigurnosti, koju on stvara i osigurava, daje odredjenu postojanost, pa i time, što državno zakonodavstvo odredjuje, što je zakoniti novac, t. j. zakonito plaćevno sredstvo«, a — veli dr. Eisner — »za pravni život je odlučno jedino svojstvo novca, da služi kao zakonito sredstvo plaćanja«. Ova je teorija na najokrutniji i na najbolniji način oprovrgnuta, kada je poslije svjetskoga rata nastupilo propadanje valuta i unatoč zakonskih odredaba o svojstvu novca, da bude zakonsko platežno sredstvo. Uostalom sama fikcija o vrijednosti novca, kao derivatu pravne sigurnosti, nipošto ne smije dovesti do jedne fikcije o postojanosti te pravne sigurnosti. Pa ni sami zakoni o novcu nisu definirali novac »pravno«, t. j. onako, kako bi to odgovaralo nominalističkoj definiciji (dakle: »Novac je sredstvo plaćanja. Njegova se izražajna, konvencionalna jedinica zove dinar«). Nego i taj zakon — uzimamo

za primjer najbliži nam zakon o novcu kraljevine Jugoslavije od 11. svibnja 1931. — odredjuje, da dinar odgovara vrijednosti težine dvadesetšest i po miligrama čistog zlata. Prema tome ni današnji zakoni ne onemogućuju primjenu §§-a 988 i 989 o. g. z.

V. Kako treba ocijeniti narav novca. — Dosadašnja istraživanja pogriješila su u svojoj metodi, kada su mislila, da je problem rješiv induktivnim načinom, putem ustanovljenja »bivstva novca«. Ovo nije točno, jer novac obzirom na pravne propise i pravne odnose, nije nikakav samostalan pojam, kao što je u pravu n. pr. pojam vlasništva, nego je samo izraz jednoga drugačije karakteriziranoga pravnoga odnosa, ponajčešće zajma. Medju pravnim simbolima novac je zacijelo najsavršeniji. Ovdje je oblik toliko osamostaljen, da — još više nego bilo koji drugi pravni oblik n. pr. ženidba — živi svojim samostalnim životom, zastirući sam pravni odnos, koji on izražava, t. j. zajam, zakup, kupnju i t. d. Pravna važnost novca je prvenstveno stilističke naravi, jer kako da se jednostavno izrazi dužnost stranke, koja s jednoga odredjenoga razloga ima da dade vrijednost, koja pretstavlja iznos od 1.000 u času, kada se za taj iznos može dobiti roba u količini x robnih jedinica. I upravo ovo svojstvo, da se za nj dobiva izvjesna količina robe, pretstavlja njegovu vrijednost; količina te robe odredjuje, kolika je njegova unutarnja vrijednost, a stalnost novca izražava se u tome, da se stalno, za isti iznos novca dobiva ista količina iste robe.[14])

Ova je strana postala plastična tek uslijed usavršavanja istraživanja i izračunavanja indeksa cijena, t. j. pregleda cijena istih najvažnijih artikala tokom godina. Uzevši koju godinu za osnovicu — ponajčešće godinu 1913. sa konvencionalnom vrijednosti 100 — izračunavaju se indeksi cijena za kasnije godine pridavajući (ili oduzimajući) toj osnovici onaj postotak, za koji su cijene općenito poskočile (ili pale). Prema tome je temeljem ndeksa cijena uviejk lahko moguće ustanoviti, s kojim postotkom treba valorizirati koje novčano potraživanje, »da vjerovnik primi unutrašnju vrijednost onoga, što je dao u zajam, i to takovu, kakova je bila u vrijeme zajma« (§ 989).

U tom pogledu su indeksi cijena mnogo postojanije mjerilo vrijednosti nego li samo zlato. Naime, i samo zlato je roba, i to ne toliko zato, jer se kao roba izradjuje i prodaje, koliko zato, jer može da bude samo po sebi predmet prometa, može se kupovati, prodavati, tezaurirati, dopremati i otpremati. Uslijed toga može vrijednost zlata u odnosu prema vrijednosti novca, — dakle, posredno, i u odnosu prema vrijednosti druge robe — poskočiti, čim je manje zlata na tržištu, ili pasti, ako ga ima više. Drugim riječima, postoji mogućnost spekulativnog uplivanja na vrijednost zlata i, prema tome, na vrijednost onoga novca, koji je vezan uz zlato. — Spominjemo te okolnosti ne samo radi ispravne ocjene uloge indeksa cijena, o čem ćemo još kasnije govoriti, nego i radi ispravne ocjene t. zv. teorije kvantiteta (currency-teorija), kojoj je otac David Ricardo, savremenik redaktora o. g. z-a. Naime, kao što se smanjuje vrijednost zlata u odnosu prema robi, tako se smanjuje vrijednost novca u odnosu prema robi, ako se volumen novca u opticaju nerazmjerno povećava. — Ipak ima zlato neka preimućstva pred indeksima cijena kao mjerilom vrijednosti; — naime zlato je, kao najinternacionalnija roba, i kao ona roba, koja je najmanje roba, postalo medjunarodnim novcem. Stoga pojedine zemlje budno paze

14) Ovo svojstvo novca, gledano vremenski, tvori njegovu bit, kako ju definira dr. F. Milobar, nakon vrlo duhovitoga obračuna s »papiristima«. On veli, da »novac, u znanstvenom smislu, jesu sve one mjenice, lombardi, hipoteke, metali, devize; svi u promet povučeni, mobilizovani kapitali, na temelju kojih se izdavaju novčanice« (»Mjesečnik« za god. 1924. str. 280). Ako je možda i na oko smiono istaknuti tu vremensku funkciju novca — d'échanger dans le temps —, ipak ćemo iz kasnijega prikaza pod VIII vidjeti, da se time pogadja srž problema.

na svoju zalihu zlata, pa je zato i u pojedinim zemljama suspendirana konvertibilnost novca u zlato.

Iz rečenoga slijede, držimo, ove smjernice za ocjenu naravi novca: 1) iznos novca može da bude u pogledu namjere stranaka, kako da točno odrede svoje medjusobne obveze, samo onda presumptio iuris et de iure, kada je novac bio oslobodjen od svakoga manipulativnoga zahvata; 2) čim su u medjuvremenu izmedju sklapanja posla i njegove likvidacije bile provedene kakove manipulacije u pogledu vrijednosti novca, ima da se primijeni načelo valutarnoga ekvivalenta; 3) ugovorne zaporke u pogledu ustanovljenja valutarnoga ekvivalenta imadu prednost pred kriterijem indeksa cijena.[15])

(Svršit će se).

Iz latinskoga statuta grada Labina u Istri

Priopćio prof. Nikola Žic — Zagreb

Od hrvatskih pravnih povjesničara pisali su o ovom statutu samo Ivan Strohal i Marko Kostrenčić, i to prvi (1) bibliografski, a drugi (2) letimično odričući mu važnost za hrvatsku pravnu povijest.

Nema sumnje, da je politička prošlost gradova Kastva, Veprinca i Mošćenica pod Učkom znatno drugačija od političke prošlosti grada Labina nad Rašom, ali stanovništvo je na tom istočnom (liburnijskom) primorju Istre od davnine svuda hrvatsko, tako da su i stari zapisi o pravnoj svijesti iz sviju gradskih naselja toga područja medju sobom veoma srodni. Premda je labinski statut pisan latinskim jezikom, sadržajem je važan za hrvatsku pravnu povijest gotovo jednako kao i hrvatskim jezikom pisani statuti mošćenički, veprinački i kastavski.

I talijanski povjesničari priznaju, da je Labin bio u srednjem vijeku hrvatski grad, na pr. Camillo De Franceschi, izdavač latinskoga izvornika labinskoga statuta (3). A o hrvatstvu Labina u vjekovima, kad je izdan statut (1341.), dovoljno je otvoriti Smičiklasov Codex sub anno 1215. i 1237. (4), zatim Bianchijeve Dokumente (5), Sanudov Itinerario (6) i

15) Osuda Vrh. suda u Brnu, od 11. lipnja 1937 br. Rv 11481/36. Dakle: postojanost indeksa cijena nije razlog, da se ne primijeni zlatna zaporka, ili, drugim riječima, primjenjuje se zlatna zaporka i onda, ako je kupovna snaga novca ostala ista i unatoč devalvacije. Ovako shvaćena, zlatna zaporka je priznanje privatnikove slobode, da spekulira na hausu zlata. Ovo govori sa stanovišta ekviteta i de lege ferenda za uzakonjenje kriterija indeksa cijena. De lege lata pak predstavlja samo naličje definicije novca pomoću zlata.

1) Statuti primorskih gradova i općina. Bibliografički nacrt, Zagreb 1911., str. 109.

2) Statuti istarskih gradova i otoka. Savremenik 1919., str. 541.

3) Statuta communis Albonae. Archeografo Triestino 1908. Na str. 133.: »(Albona) prima forse d'ogni altra occupata dagli Slavi, che per duplice via, scendendo dai monti e salendo dal mare, cominciarono a invadere, nel IX secolo, le parti più remote e deserte della provincia, ne subì siffattamente l'influenza etnica e sociale, da perdere quasi completamente il carattere latino improntatogli da Roma«.

4) U sv. III. na str. 131. pod brojem 112. donosi ugovor izmedju Raba i Labina, napisan u Labinu 24. veljače 1215.: »...temporibus Petri iupani, Pervogna filius Joannis et Joannes filius Negom et Sabnic (satnik?) Slavogost, una cum aliis nobilibus, quorum nomina inferius leguntur... Iuravit Petrus vicecomiti (!), iupanus P(etrus) supradictus cum ambobus iudicibus Matheo filius (!) Slavogost, Bogesila filius Biticha, Ivanaz filius Sedescla(i) plebanus«.

5) Bianchi: Documenti per la storia del Friuli, Udine 1845., u sv. II. na str. 148. priopćuje presudu akvilejskoga patrijarhe Pagana dd. Udine 10. veljače 1328. protiv Labinjana, koji se bijahu prošle godine pobunili proti njegovoj vlasti. Evo imena njihova: Drusatius, Petriza, Kuzmiza, Sucina, Rumaz, Cudrogna, Slavoz, Verbaz, Cigogna, Bratula, Raza, Sinaz, Svercina, Svetoicha, Bono i Cixix.

6) Ugledni Mlečanin Marin Sanudo je god. 1483. bio u Labinu i u svojem

napokon sam latinski tekst labinskoga statuta na mnogim mjestima od početka do kraja, kako će se vidjeti niže.

Ovaj je dakle latinski statut nastao u hrvatskom gradu Labinu, a sastavili su ga god. 1341. Hrvati za Hrvate. Budući da je Labin sve do 8. srpnja 1420. bio pod vlašću akvilejskih patrijarha, nema u njemu ni traga mletačkim utjecajima, a utjecaja talijanskih i zapadnih uopće ne može biti mnogo više nego u hrvatskim statutima kvarnerskoga područja. On je nama tudj samo po jeziku, ali ne po duhu i sadržaju, pače se u njegovu tekstu nalazi toliko hrvatskih imena domaćih ljudi i mjesta u gradu i izvan njega, toliko stručnih i običnih izraza hrvatskih, da smatram potrebnim objaviti pojedine odlomke statuta, ne bi li pravni povjesničari bili time potaknuti, da se sa svoga stručnoga gledišta pozabave ovim zanimljivim spomenikom.

U sv. IV. na str. 35. pod brojem 32. donosi obnovu prijateljstva izmedju Raba i Labina, napisanu u Labinu dne 25. rujna 1237.: »... Et dictam pacem iuraverunt de melioribus Albone XII pro se et pro toto comuni observari fideliter in sempiternum, scilicet vicecomes Dominicus, iupanus Iohannes, iudices Polercovic et Dragona maricus, Petrus satnicus, Jancus, Dominicus Sedrica, Dominicus Nasinvera, Arnestus Charei, Ega de Griax, Andreas Branix, Petrus de Mico... Actum Albone ante ecclesiam sancte Marie presentibus etiam sacerdoti(bus) g. a. archidiacono Cnurtecha et aliis. Ego Gregorius subdiaconus Albone scripsi, confirmavi et complevi«.

Labinski je statut sačuvan u dva kodeksa, naime u izvornom latinskom od god. 1341. i u prijevodnom talijanskom iz mnogo kasnijega vremena. Izdavač talijanskog kodeksa, Carlo Buttazzoni (7), nije pogodio, kada postanak prijevoda postavlja u XV. stoljeće. Da je prijevod nastao u ono doba, ne bi ga bio mogao učiniti domaći čovjek. Talijančenje grada Labina je doduše započelo god. 1420., kada se ovdje uvriježila mletačka vlast, ali je proces talijančenja napredovao polagano i polučio jače uspjehe mnogo kasnije. Mletačko-labinsko narječje u prijevodu pokazuje, da statut nije preveden s latinskoga na talijanski prije god. 1600. Prijevod je dakle nastao najranije u XVII. stoljeću, a vjerojatno ga je učinio doseljenik iz Mletaka u Labinu. Držat ćemo se dakle pretežno latinskoga teksta i samo gdjegdje talijanskoga, koji je nepotpun i slabije izdan.

Sadržaj se latinskoga kodeksa dijeli u četiri dijela, od kojih prva dva dijela pretstavljaju prvobitni statut u dvije knjige od god. 1341., treći dio obuhvaća statutarne propise iz XV. stoljeća i četvrti dio različite isprave od prije i poslije god. 1500. Prema tome potječu prva dva dijela iz vremena akvilejskoga gospodstva, a druga dva dijela iz vremena mletačkoga gospodstva. Prvobitni je statut od dvije knjige pisan sav jednom rukom, a dodaci [naime statutarni propisi trećega dijela i različite isprave četvrtoga dijela] potječu od više pisara. Premda četvrti dio po sadržaju onih isprava ne spada organski u zbirku zakona, obično se kod spomena labinskoga statuta misli i na nj, jer je nadjen u istom kodeksu i doista olakšava razumijevanje samoga statuta na nekim mjestima. Treći dio je po svemu prirodni nastavak i dopunjak prvobitnome statutu, kao da sačinjava njegovu treću knjigu mladjega postanja.

Labinski statut nije sustavno uredjena zbirka pravnih norma za sve grane javne uprave u sredovječnoj općini, nego je u njemu uzet najveći obzir na kazneno pravo, mnogo manji na gradjansko i posve neznatan na javno pravo. Kako su socijalne, ekonomske i političke prilike bile u Labinu jednostavne i slabo razvite, posvećena im je u ovome statutu najmanja pažnja, možda manja nego u hrvatskim statutima susjednih općina pod Učkom. Ipak se u prvobitnom statutu labinskom opaža neki sistem, više nego u hrvatskim statutima. Prva se knjiga [izuzevši 2. do 5. poglavlja o javnom pravu] bavi kaznenim pravom i postupkom, a u drugoj je knjizi bar u nekoliko poglavlja uočeno također gradjansko i javno pravo. U statutarnim dodacima je riječ većinom o gradjanskom postupku, pa o javnom pravu, a dobar dio njihovih poglavlja je nastao po zaključku od god. 1424. »in ecclesia sancte Marie, in pleno et generali conscilio«, da se ispune zakonske praznine, koje su se pojavile u pravnoj praksi pod novim gospodarima iz Mletaka.

»Itinerario per la terraferma Veneziana« (Padova 1847.) napisao na str. 156.: »Qui è tutti Schiavoni e non sanno latin, cosa che a mi era miranda«.

7) Statuto municipale della città di Albona dell'anno 1341. Archeografo Triestino 1870.

Labin je uvijek — barem u teoriji uvijek — imao na čelu ljude, koji su birani in plena communitate et in concordia consilii et communis. Zvali su ih različito, vicecomes, vicarius, factor marchionis, potestas, rector, a u starije doba takodjer župan [na pr. 1215. i 1237.]. Čak i pod Mlečanima je od sviju općina jedino Labin sam sebi birao svoga načelnika, sada dakako izmedju mletačkih plemića, i taj je smio stupiti u službu, kad je dužd potvrdio njegov izbor. Bit će da su Labinjani i pod akvilejskim patrijarhama sebi birali općinskoga poglavara sad izmedju sebe sad izmedju stranih ljudi, koji su uživali povjerenje patrijarhe, a možda su u starije doba postojala dva birana pretstavnika, naime jedan kao pouzdanik feudalnoga gospodara [vicecomes], a drugi kao izabranik gradjana [»župan«]. Za ovima su po časti i službi bili suci, uvijek po dva, ljudi iz puka i birani u samome vijeću, u kojem su bila 24 vijećnika. Ostali općinski službenici bijahu komornik, koji je rukovodio općinskim novcem i čuvao gradske ključeve, pa »podžup«, kojemu bijaše povjeren mir i red u gradu i izvan njega s pomoću 24 prisežnika i poljska čuvara [plaćenih općinskih namještenika]. Očito je nekadašnji župan više službe spao na kasnijega podžupana niže službe, ako nije podžupan postojao oduvijek kao zamjenik župana.

Budući da u Labinu isprva ne bijaše plemića a i s vremenom ih je uvijek bilo malo, javne su službe bile pristupačne svakome, koji bijaše civis et nativus Albonae. Odbijanje službe bijaše kažnjivo novčanom globom, a tek kasnije je plemstvo pod Mlečanima ipak rezerviralo neke službe [sudaca, kancelara i dr.] samo za svoje članove.

Iz statuta se malo saznaje o upravi i njezinoj organizaciji. Pučka se skupština jedva spominje. Ipak je puk po svojim pretstavnicima smio u nekim slučajevima iznijeti pred vijeće svoje mišljenje i želje, ali je izbore općinskih službenika — izuzevši načelnika — vršilo samo vijeće, koje bijaše vrhovni pretstavnik općinske vlasti. Nekada su vijećnike birali izmedju glavara sviju obitelji na odredjeno vrijeme, no već u XV. stoljeću se vijeće popunjavalo izbornim pravom samih vijećnika, i to osobama iz redova nekih malobrojnih (plemićkih) obitelji, a čast je ovih vijećnika postala trajna, do smrti.

Vijeće je imalo pored upravne vlasti također neka osobita prava u kaznenom sudstvu za teže slučajeve. Zato su načelnik i suci polagali zakletvu, da će se pored odredaba statuta ravnati takodjer prema mišljenju većine vijećnika. Na taj način je bio uzakonjen stanoviti utjecaj svemu gradjanstvu u krupnijim pitanjima pravde. Iz toga se može slutiti, da su vijećnici nekada bili također sudbeni porotnici, koji su imali većinom glasova proglasiti krivim ili nedužnim svakoga optuženika, kada su ga suci ispitali. Svakako je Labin u svim slučajevima sudovanja bio potpuno nezavisan, i od njegova suda nije bilo priziva na sudove izvan grada.

Kao što je Labin od davnine imao i pod Mlecima neko vrijeme zadržao posve izuzetno pravo izbora svoga poglavara, tako nema primjera ni za to, da bi statut ijednoga grada istarskoga pod Mlecima ostao nepromijenjen, kao što jest ostao nepromijenjen jedino statut labinski sve do propasti mletačke republike. U svima su procesualne norme i pravne odredbe mijenjane prema duhu zakona i običaja mletačkih, jedino je labinski ostao netaknut. U njemu imade više odredaba, koje nisu nikada upotrebljavane u Mlecima ni trpljene na području mletačke države, ali ovdje u Labinu nisu ukinute, a drugdje, na pr. u Buzetu i Oprtlju, bijahu brisane i mijenjane. Taj izvanredan obzir glavnoga grada prema Labinu ne može se dovoljno objasniti ni time, što je mletačka vlast, kada joj se Labin predao, preuzela obvezu, da će vječno čuvati nepovrijedjene uredbe i običaje Labinjana iz prošlosti i naročito iz vremena, kada je njima vladao akvijelski patrijarha, pa je dužd kasnije doista izrijekom upozoravao pismeno svakoga Mlečanina, kada ga je slao na upravu labinske općine, da se mora u svemu držati statuta, običaja i povlastica labinskih.

Drugo je pitanje, da li su se i kako dugo su se pod Mlečanima doista poštivali i provodili svi propisi, koji su sadržani u statutu od god. 1341. Vjerojatno je, da su neke odredbe pale u zaborav već u XVI. stoljeću, ali nisu ipak bile formalno ukinute. Značajno je, što je opazio i De Franceschi, da je u latinskom kodeksu jednostavno precrtano (samo) 33. poglavlje prve knjige, u kojemu je riječ o upotrebi Božjega suda (lex caldarie). Valida su druge odredbe statuta, koje ne bijahu po volji Mlečanima, smatrane bezvrijednima i bez ovakova formalnoga precrtavanja. Jamačno se mnogo toga u statutu nije poštivalo, kao što je i ona osobita povlastica biranja načelnika promijenjena već god. 1436. poslije teških ne-

sloga i nemira u vrijeme izbora načelnika, tobože po želji i molbi samih Labinjana, u tom smislu, da će unaprijed samo veliko vijeće u Mlecima birati i slati Labinu načelnika, a da u samom statutu nije ni u ovom poglavlju promijenjeno ništa.

Bilo kako bilo, labinski je statut ostao nepromijenjen od njegova postanka do propasti mletačke republike i na snazi još i kasnije, naime sve do 1. svibnja 1806., kada je uveden Code Napoléon, pa još i od listopada 1813. do 1. listopada 1815., kada je uveden austrijski kodeks.

Posve je nejasno, je li ovaj statut nastao po volji feudalnoga gospodara s težnjom, da se okrnje prava Labinjana, ili po volji samih Labinjana s težnjom, da oslabe i spriječe dalja presizanja feudalnoga gospodara na štetu njihove autonomije. S obzirom na to, što se medju kodifikatorima statuta pojavljuje takodjer onaj Družac, koji bijaše god. 1327. vodja pobunjenika proti vlasti akvilejskoga patrijarhe Pagana, može se misliti na izmirenje Labinjana i novoga patrijarhe Bertranda da San Ginesio i na sporazumnu želju, da se pristupi izradbi statuta.

Bertrand (1334.—1350.) bijaše učen pravnik i čestit knez, dobar ratnik i iskusan političar, Francuz, koji se možda povodio za francuskim kraljem u potpori gradjanstva protiv feudalaca. On se sav dao na posao, da uredi materijalne i duhovne prilike svoga prostranoga posjeda u Furlaniji i Istri, ali se nije na kraju krajeva mogao pohvaliti uspjesima. Poduprt furlanskom skupštinom ponajprije odbi navalu Ricarda da Camino, koji naskoro umre od zadobijenih rana, a onda pokuša uz pomoć Luksemburgovaca prisiliti Goričke grofove, da akvilejskoj crkvi vrate one feude, kojima bijahu zavladali u posljednjim godinama, no njih su podupirali Habsburgovci [vojvoda Albreht III. Austrijski]. Bertrand je mnogo ratovao i u Istri s Mlečanima i Goričkim grofovima kao gospodarima Pazinske knežije, koja je sa dvije strane medjašila s njegovim Labinom. Ovaj nezgodni položaj Labina, ova izoliranost i uklještenost labinskoga posjeda je uvijek silila na oprez njegove povremene gospodare, i akvilejske patrijarhe i mletačke duždeve. Jamačno baš u tome ne bijaše posljednji razlog, što je ovaj grad od uvijek uživao osobite povlastice, tako da je njegova uprava bila doduše jednostavna, upravo primitivna, ali je grad bio veoma autonoman i gotovo nezavisan. I akvilejski patrijarhe i mletački duždevi su često puta pokušali a kadgod i uspjeli, da oslabe i okrnje slobode Labinjana, ali im to nije pošlo uvijek za rukom. Valjda je u jednom ovakovu slabom času došlo do kodifikacije običajnoga prava, kako ga nalazimo u statutu od god. 1341. u vrijeme patrijarhe Bertranda.

Statuti gradova Mošćenica, Veprinca i Kastva su nastali u drugačijim prilikama, naime za promjena feudalnih gospodara: Devinske gospode, Wallsee i Habsburgovaca, a sastavili su ih sami gradjani tražeći potvrdu svojih prava od novih gospodara. I labinski statut su izradili domaći ljudi Hrvati, ali u sporazumu sa trajnim feudalnim gospodarom u Akvileji i zajedno s njegovim pouzdanikom, uglednim plemićem i iskusnim pravnikom Stjepanom pokojnoga Virgilija iz Cividala, tada načelnikom Labina i vikarom patrijarhe u Labinu. Zbog ovoga je čovjeka statut napisan latinski, po njemu je u statut ušlo koješta iz pravne teorije i tradicije zapada, no ostali suradnici su svi od reda sami labinski Hrvati, koji imadu kod ove kodifikacije uvijek na pameti posebne prilike svoga hrvatskoga pučanstva u Labinu i okolici. Stoga je labinski statut, iako nama tudj po jeziku, sadržajem vrlo srodan hrvatskim statutima spomenutih triju liburnijskih gradova.

Puštajući potpuno s vida njegov sadržaj s pravnoga gledišta evo odlomaka iz njegova teksta, da se vidi, kako ovaj latinski spomenik nije za nas bez interesa ni s obzirom na jezik.

1) INCIPIUNT CAPITULA STATUTORUM COMMUNIS ALBONE PRIMI LIBRI DE PUBLICIS IUDITIIS

Capitulum I. De invocatione Dei et Sanctorum eius.
Capitulum IIII. De inventione iuratorum qui vulgo saltarii dicuntur.
Capitulum XII. De bludesi [kasnije ispravljeno u: bludesiis] qui pertinent ad locum qui dicitur Sith.

Capitulum I. primi libri statutorum Albone. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti Amen. Ad honorem omnipotentis Dei et gloriose Virginis Marie matris eius ac beatorum martirum sanctorum Sergii et Bachi, Iusti atque Theodori patronorum terre Albone. Hec sunt statuta communis dicte terre Albone facta et ordinata tempore nobilis et sapientis viri domini Stephani condam domini Virgilii de Civitate Austrie, honorabilis vicarii prephate terre Albone, cuius coadiutores fuerunt in componendo et ordinando predicta statuta ser Bastianus condam Wlechi, iudex supradicte terre, ser Bratogna condam Iedrevaç, socius eius, ser Drusaç condam Quirini, ser Iustus condam Marci de Sith, ser Arnust Lastigna Dominici dicti Bastiani et alii de consilio dicte terre, de mandato reverendissimi in Christo patris et domini domini Bertrandi, Dei gratia sancte Sedis Aquiligensis dignissimi patriarche, sub annis Domini nostri Iesu Christi. MCCCXLI., indictione VIII., die XVII. augusti.

Pored stranoga vikara spominju se dakle sami domaći ljudi kao kodifikatori, i to dva suca Sebastijan pok. Vuka i Bratonja pok. Jedrevca te od 24 vijećnika samo tri, naime poznati nam Družac pok. Kvirina, Just pok. Marka de Sith i Ernest Lastinja, sin Dinka i unuk suca Sebastijana pok. Vuka. Sigurno su ti ljudi smatrani najvrednijima. Ernest je kod toga posla očito najmladji a Sebastijan najstariji. Markov sin Just se pobliže označuje de Sith, a Sith bijaše u Labinu mjesto pravde [locus iustitie, iuris, qui vulgo — dakle hrv. — appellatur Sith]. Družac je već morao biti u godinama, kad znademo, da je prije 14 godina bio vodja pobune protiv bivšega patrijarhe. Pored tri izrijekom istaknuta vijećnika Hrvati su i oba suca, naime stari Sebastijan, kojega se otac zvao Vuk (u talijanskom prijevodu statuta: Vulch), i Bratonja, kojega se otac zvao Jedrevac ili Jedrejac [prema talijanskom prijevodu statuta], dakle Andrija. Sebastijan bijaše već god. 1336. osobiti ljubimac patrijarhe Bertranda, koji je njemu i njegovim zakonitim muškim potomcima podijelio neki stari vojnički feud u Labinu sa svim častima i povlasticama, a mladi Ernest Lastinja imade zahvaliti svoj položaj vijećnika i suradnika kod statuta valjda upravo ovoj vezi svoga roda s patrijarhom Bertrandom.

2) Capitulum IIII. Item statuimus et ordinamus quod rectores qui pro tempore fuerint invenire debeant 24 iuratos communis qui saltarii dicuntur, qui hoc officium exercere de iure et rationabiliter secundum consuetudinem possint, qui inveniri debent per predictos officiales octo diebus ante carnisprivium et citati infra octo dies post festum carnisprivii veniant ad iurandum et qui non venerit, cassetur et alius admittatur. Aditientes quod maricus maior debeat inquirere omni mense ab omnibus 24 dampna et omnia que continentur in eorum offitio et sacramento et si aliquis de predictis iuratis ad predictum podsupum venire noluerit causa inquisicionis fiende, solvat et solvere debeat camerario communis pro qualibet vice qua contrafecerit soldos 40 venecialium parvorum et predicto marico fides adhibeatur, qui maricus per sacramentum teneatur et pena 10 librarum debeat omni mense in fine manifestare rectoribus omnia que scivit et invenit a supradictis iuratis.

Ovaj je odlomak naveden zbog izraza podsupus, koji se pojavljuje još nekoliko puta u statutu pored adekvatnoga latinskoga izraza maricus maior. I u talijanskom prijevodu dolazi na istom mjestu hrvatski izraz pozuppo pored adekvatnoga talijanskoga izraza meriga ili marcaro. Jasno je, da je pučanstvo zvalo ovoga općinskoga službenika podžupom, i taj je naziv bio tako općenito upotrebljavan, da nije mogao biti izbjegnut ni u tekstovima statuta na stranim jezicima.

3) Riječ bludesi [u instrumentalu bludesiis] je bez sumnje hrvatska, ali njezino pravo značenje se ne može pravo razabrati ni iz čitavoga teksta 12. poglavlja, koji glasi u latinskom originalu:

Item statuimus et ordinamus quod in omnibus questionibus que debent diffiniri in loco qui vulgo appellatur Sith debeant fieri bludesi et firma in omnibus valere ad modum et consuetudinem antiquam castri Albone prout prius valuerunt etc.

A u talijanskom prijevodu:

Ancor deliberemo et ordenemo che in tutte le lite le qual debeno esser decise nel luogo della razone volgarmente chiamato Sith, dieban farsi bludesi e che sia stabele et ferme in tutte le cose a modo et usanza antiqua del castel d'Albona si come per avanti sono valsute.

Čini se, da izraz bludesi potječe od glagola bljusti t. j. čuvati, i da su ti bludeži bili čuvari optuženika za krupne zločine [izdajstva, razbojstva, kradje, ubojstva i nasilja].

U Akademijskom rječniku ima bljuda (custodia), bljudar (conservator), bljudati, bljuditi impf. bljusti (custodire, observare, čuvati, stražiti) s vrlo mnogo primjera od XIII. st. do novijega vremena, ali nema imenice bljudež (čuvar, stražar), koju nam je labinski statut sačuvao kao živu narodnu riječ u stranom pravopisu »bludes«. I Gundulić pjeva u »Dubravci«: »... da od sile prihude goruća bludnika ocu kćer zabljude«, t. j. da sačuva ocu kćer od besramnog nasilja grješnika, koji će gorjeti u paklu.

4) INCIPIUNT CAPITULA SECUNDI LIBRI DE PRIVATIS DELICTIS.

Capitulum II. De vulneribus factis cum sanguinis effusione intra confines.
Capitulum XIII. De dato dampno in senista communis.
Capitulum XIIII. De hiis qui inciderint arbores circumdatas elleribus.
Capitulum XV. De dampnis datis in fratis communis Albone.
Capitulum XVI. De bestiis pasculantibus vel euntibus per fratam que vulgo dicitur Verbe.
Capitulum XVII. De occupatione vie puplice vel private sive stazii communis.
Capitulum XXIII. De razam.
Capitulum XXVIII. Quod nullus audeat pascere animalia intra confines vinearum vel in vineis.

Ako je na labinskom teritoriju ranio čovjek čovjeka, kazna je bila različita prema tome, da li se čin zbio u gradu i njegovoj bližoj okolici ili negdje dalje. Kazna za prvi slučaj je odredjena u 2. poglavlju, a kazna za drugi slučaj u 3. poglavlju. U drugom poglavlju su spomenuta mjesta, koja obilježuju onu granicu: confines qui tales sunt: primus Palscho per Vaydol, alius confinis Palscho ultra ecclesiam sancti Sergii, alius petra super Çercingbreg, alius Pedronoberg, alius cisterna communis, a slično je i u talijanskom prijevodu: tra questi confini, cioè el primo è palscho pervaidol, l'altro confin è palscho oltra la chiesa de san Sergio, un altro è la pietra sopra Cercing breg, l'altro pedrove breg, l'altro et (!) la cisterna del commun.

Ne znam položaj tih mjesta ni današnje njihove nazive, ali dovoljno je to, da su onda ti hrvatski nazivi bili uneseni u statut. Imade ih i na drugim mjestima statuta, a talijanskih naziva lokaliteta gotovo i nema.

5) Zanimljiv je i tekst 13. poglavlja: Statuimus et ordinamus quod nullus audeat dare dampnum incidendo vel aliter devastando in senista communis que sunt deputate pro bestiis pro umbra, que quidem iste sunt Çernignana, Çeroviça, Semi stagn cal, Calini, Rogocayan, Brastoviça, Çeroviça, lacus Vodni cal. Et idem statutum locum habeat in predictis locis et in aliis arboribus deputatis pro umbra bestiarum et qui contrafecerit, in una marcha ven. parv. condempnetur . . . .

U talijanskom prijevodu stoji ovako: Item statuimo et ordenemo che niun ardischi far danno tagiando overo altramente vastando in senische del commun, qual sono deputade per le bestie per ombrie, le qual sono queste *etc.* overo nelli arbori deputadi per ombra delle bestie et chi contrafarà sii condenato in una marca de piccoli . . .

U Mošćeničkom statutu je mjeseca travnja 1553. zabranjeno pastirima i svakome »beliti zikidati ali rezati hrasti, žiri i ostale dreva«, god. 1528. je utvrdjena velika globa onome, »ki bi sekal kakovo dervo plodno ili žir«, a još veća (40 libara) onome, »ki bi sekal (v) stajah i okole staji i ki bi sekal beršljan ili ga obelil«. Šteta je dakle bila uništavati stabla na mjestima, gdje se zadržavala stoka, jer su stabla na staništima zaštićivala stoku od sunčanoga žara. Stoga se ovakovo mjesto zvalo s e n i š t e.

6) Evo početak 14. poglavlja u latinskom izvorniku: Item statuimus et ordinamus quod nullus audeat incidere arbores circumdatas eleribus positas sive stantes in contrata que dicitur Gora, que designata est hiis confinibus: Rabac ab uno latere, castrum Albone et Carpen ab altero, ab aliis lateribus circundata est aqua marina i t. d., a u talijanskom prijevodu: Ancor statuimo et ordenemo che niun ardischi taggiar li arbori circondati d'elera posti overo stanti nella contrata chiamata Gora over Montagna, la quale è dessegnata in questi confini, cioè dal primo loco è Rabaz e il castel d'Albona et dal altro è Carpane, da tutti li altri luohi et confin è circondata dal mar i t. d.

Carpen je današnji rudnik ugljena Krapan, koji se talijanski zove Carpano, a luka i selo Rabac su već onda zvani jedino kao i danas.

7) Poglavlje 15. i 16. spominje općinsku »fratu«, koja se zove u latinskom izvorniku »Uerbe« i u talijanskom prijevodu »Verbe«, a hrvatski se zvala »Vrbe«.

8) U rubrici 17. poglavlja upotrebljena je hrvatska riječ staza, koje u samome tekstu statuta doduše nema, a talijanski prijevod je nema ni u rubrikama.

9) U rubrici 23. poglavlja stoji »De razam« u latinskom izvorniku i »Del razame« u talijanskom prijevodu. Čitav tekst toga poglavlja glasi u izvorniku: Item statuimus et ordinamus quod si quis dederit aliquid in raçam quod dicitur procedere valde dampnose et aliquis emeret aliquas bestias magnas vel parvas, non debeat nec possit computari aliqua napassa nisi primo anno, a u prijevodu: Statuimo et ordenemo che se alcun darà niuna cosa nella Razza qual è da pocieder più oltra molto danosamente et s'alcun comprasse alcune bestie grande over piccole, non diebba ne possa esser computada alcuna napassa senò il primo anno.

Pored n a p a š e pojavljuje se ovdje još jedna riječ, koja bi mogla biti hrvatska, i to u četiri oblika: latinski razam i raça, talijanski razame i razza. Slična se riječ nalazi različito pisana i u rukopisima Poljičkoga statuta: razam, razan, razajn. Nejasna je i tamna takodjer Mažuraniću (»Prinosi«, str. 1225), a T. Matiću (Wiss. Mitt. aus Bosnien u. d. Herc., sv. XII., Beč 1912., str. 384) znači »offenbar ein Vertrag«, koji se ne može pobliže odrediti. U oba se statuta spominje razam u vezi sa stokom.

10) Hrvatski se lokaliteti spominju i u 38. poglavlju, i to u izvorniku: Craste de Melischa i Motesa, a u prijevodu: iz Ghraschie de . . . . i Motes.

11) K ovom statutu se u trećem dijelu latinskoga kodeksa nadovezuju statutarne odredbe iz XV. stoljeća, koje su nastale za vrijeme mletačkoga vladanja. One su razdijeljene u 38 poglavlja. Prirodno je, da u njima imade nešto manje hrvatskih tragova. U talijanskom kodeksu su prevedene samo prve dvije trećine tih dodataka. Evo rubrike, koje nas zanimaju:

Capitulum I. De damnis datis per animalia.
Capitulum III. Pars [consilii Albone] circa equos non conducendos in territorium Albone et pro socedis et aliis.
Capitulum VIII. [Quod boves possint pasculare in satchis sed non possint beverare in lachis alienis].
Capitulum XXI. De modio communis.
Capitulum XXXI. De allapa.

Cap. I. Item statuimus et ordinamus quod quicumque fecerit aliquod dampnum sive popassa cum pecudibus, agnis, armentis sive aliis animalibus . . ., a u prijevodu: Item statuimo et ordenemo che se alcun fara qualche danno pascolando con le piegore, agnelli, boi over altri anemali . . .

U prijevodu je dakle izostavljena hrvatska riječ popaša, koja znači štetu, što ju blago počini pašom na tudjem posjedu, ali u latinskom izvorniku je još upotrebljena kao tehnički izraz.

12) Dne 24. travnja 1424. je in ecclesia sancte Marie in pleno et generali conscilio nobilium civitatis Albone loco solito congregato in quo quidem conscilio erant nobiles ac etiam quasi universus populus Albone zaključeno na prijedlog labinskih sudaca Dragogne de Pago i Pavla pok. Mateja Plamegne unanimiter et concorditer nemine discrepante pro bono utile et comodo omnium civium habitatorum Albonensium: samo Labinjani smiju držati konje na području Labina i t. d. Taj je zaključak istoga dana javno oglasio puku Grgur Slaven de Iadra, ad presens habitator Albone, preco et nuntius predicti communis, po nalogu mletačkoga namjesnika u Labinu i Plominu Antuna de Marinariis i spomenutih sudaca i pred svjedocima Nikolom de Bontadis i Antunom Cinkovićem iz Labina, a sve je to zabilježio Andjeo de Bochis iz Pule, kancelar Labina i Plomina.

Hrvatska su imena zapisana ovako: ser Dragogne de Pago, ser Paulus condam ser Mathei Plamegne, Georgius Sclavus de Iadra, ser Nicolaus de Bontadis i ser Anthonius Çincovich de Albona.

13) U rubrici 8. poglavlja je zagonetna riječ, koja će svakako biti hrvatska. U prijevodu glasi: Che li manzi dumente che arano possino pascolarsi nelle xatiche. Ovako glasi ta riječ i u talijanskom tekstu (38. poglavlja): Ancor volemo et ordenemo che tutti boi che arano secondo la nostra antica consuetudine possino pascolarse nelle xatiche dumente che arano, similmente anche li cavalli se possino pascolar nelle ditte xatiche . . ., a u latinskom tekstu (8. pogl.) stoji ponešto drugačije: Item volumus et ordinamus quod omnes boves aratores secundum nostram antiquam consuetudinem possint pasculari in satichis dummodo arrant, similiter et equi possint pasculari in dictis satchis . . .

Du Cange (Glossarium) pozna riječ saticum iz jednoga jedinoga spomenika (iz Liège od god. 961.), ali je tumači nesigurno, pa nam ni on ne može pomoći u u ovom slučaju, koji bi mogao riješiti slavenski jezikoslovac, jer ovoj riječi u labinskom statutu ne će biti korijen u latinskome glagolu stare.

14) I riječ sbane u 21. poglavlju latinskoga teksta odnosno u 50. poglavlju talijanskoga teksta je sigurno hrvatska riječ za mjeru, koja obično glasi žban, a znači drvenu kantu, pehar (prema Mažuranićevu rječniku). Evo odnosnih tekstova: similiter modium vini, mensure olei, sbane et omnes alie mensure; simelmente el mozo de vin, le mensure del oggio, sbane et tutte la altre mensure.

Žban i džban, žbanj i žbanjic, na pr. žban vina, žban meda, v. u Broz-Ivekovića.

15) U poglavlju 31.: Item statuimus et ordinamus quod si quis percuteret aliquem alapam vel alapas que sclavonice dicitur poglusniza....

Udarac po licu (priušak) se danas obično kaže ćuška, dok su naši stari (u Vrbanskom statutu) govorili poličnica, a prema Nemaniću se tako govorilo u Istri još u njegovo vrijeme (1884.). Ni Akademijski ni Mažuranićev rječnik nema riječi poglušnica.

Osam isprava u četvrtom dijelu latinskoga kodeksa ne spada ni u kojem pogledu ka statutu, no s obzirom na našu svrhu ne smijemo prijeći preko njih.

16) Isprava o predaji Labina pod mletačku vlast od 3. srpnja 1420., štampana već prije u Kandlerovu Codice diplomatico istriano god. 1847. i u 4. godišnjaku Atti e memorie della Societá istriana di archeologia e storia patria god. 1887., ne može se ovdje pretiskati radi svoje preopširnosti, ali iz nje treba svakako istaknuti hrvatski izraz potknežin. Labinjani zamoliše Mlečane, da budu primljeni pod njihovu vlast uz potvrdu svoga statuta i uz deset uvjeta, koji su svi prihvaćeni. Drugi je uvjet bio, da će Labin plaćati godišnje 70 maraka mletačkomc duždu te tri marke i pet libara njegovu izaslaniku, qui dicitur sclavonice podchnesi [il qual si chiamá slávonicamente podchnexin]. Evo tekst toga odlomka: Ad secundum huius contentie commune Albone tenetur solvere omni anno septuaginta marchas dominis marchionibus, videlicet medietatem usque ad diem nativitatis domini nostri et aliam medietatem usque ad diem anunciacionis gloriose virginis Marie mensis martii. Et suo factori qui dicitur sclavonice podchnesi tenemus (sic) solvere marchas tres et libras quinque parvorum. Et prefatus dominus marchio semel nos omni anno visitare debet cui dare tenetur commune Albone unum prandium et unam cenam et si plus vult stare, expendere debet de sua bursa. Respondetur quod fiat sicut in dicto capitulo continetur, sed loco marchionis vadat capitaneus Raspurch, cui capitaneo facere debeant illud quod faciebant marchioni de prandio et cena et quod dicte marche solite dari marchioni veniant in nostrum dominium. Talijanski je tekst nejasniji: Al secondo se contien il comun d'Albona sia oblegado pagar ogni anno settanta marche ai signori marchesi, cioè la mità fina il dì de Nadal del nostro Signor, l'altra mità fina il di della nuntiatione della gloriosa verzene Maria del mese de marzo. Item al fatore il qual si chiama slavonicamente podchnexin siamo tenuti pagare (mar)che tre lire cinque de pizoli. Et il prefatto signor marchese ni dieba ... ogni anno una volta — al quale è tenuto et oblegato il commun d'Albona un disnar et una cena et volendo star più oltra dieba spendere (de sua bor)sa. Se responde che così sia, come se contien nel dicto capitolo... go del marchese vada il capitano di Raspo, al qual capitano dieban far ... leano far alli marchesi el disnar et la cena et che le ditte ... ano dar al marchese venghino in nostra potestà.

Labinjani su bili duždu postavili deset uvjeta, koji su svi prihvaćeni [neki s malim preinakama), i o tome je sastavljen ovaj spis, koji je napisao javni bilježnik Petrus encio filius ser Martini u Mlecima. Iz toga je jasno, da su Labinjani pretstavnika feudalne vlasti zvali potknežin. Potknežin im je bio do 1420. pretstavnik akvilejskog patrijarhe, koji se često zove u spisima vicecomes, a pod Mlečanima su od 1420. dalje zvali potknežinom rašporskoga kapetana, koji je u gornjem spisu odredjen za duždeva namjesnika u Labinu.

Potknežin (vicecomes, namjesnik ili zamjenik kneza) pojavljuje se nekoliko puta u hrvatskim ispravama već u XIV. stoljeću, a evo ovdje nešto kasnije i u latinskom tekstu labinsko-mletačkom. Zanimljivo je prodiranje ovakovih hrvatskih izraza i dublje u Istru. Tako se u statutu općine Vižinade (u mletačkoj Istri na zapadu poluotoka) od god. 1523. kaže u 20. poglavlju: Item che el Capitanio ... de Piamonte insieme cum el *zupan* et li sui zudesi de Visinà fano la pia *prauda* tre volte al ano.«[8])

17) Slijedeća se isprava priopćuje u cjelini i ne treba joj tumačenja:

Questi sono i çintil homeni del conscio de Albona de MCCCCXXXVI.:
Ser Gasparo de ser Matio Slokim
Ser Domenego condam ser Antonio Zincovich
Ser Danin Plamegna
Ser Martin Percich
Ser Domenego Glavenin
Ser ...

[8]) Sr. Carlo Podrecca: Slavia Italiana. Le Vicinie, Cividale 1887.

Ser Serchia Iobanich
Ser Petrus condam ser Chusmitin
Ser Domenego condam ser Grisant
Ser Nicholo condam ser Grisan
Ser Iedriza de ser Sidero ┐
Ser Domenego Rumenich ┘ hi duo fratres fuere
Ser Piero de ser Sidro ┘
Ser Tician Clanana
Ser Domenego condam ser Grubesa
Ser Zusto Çincovich
Ser Antonio Picioti
Ser Iedriza condam ser Nicolai
Ser Matio Scampich
Ser Sidro condam ser Bertossa
Ser Gabriel Lupitin
Ser Andrea Lupitin
Ser Nicolo Cusmezin
Ser Zuan Puciman
Ser Dominicus Plamegna
Ser Ieronimo condam Zusto
Ser Matheus Scampich
Ser Androllus Lupetim condam ser Jadrize
Ser Philipus Lupetim condam ser Gabriellis
Ser Damianus Lupatin natus ser Gabrielis
Ser Bartolomeus filius ser Andree de Sidro
Ser Dominicus natus ser Luciani
Ser Dominicus natus ser Dominici Grubesich
Ser Dominicus natus condam ser Luciani
Ser Cuzma Iaveninus
Ser Baldinus filius Lupetin
Ser Paulus Glavininus
Ser Andreas ...
Ser Marcus Bonfacius
Ser Iohannes Antonius Toscano (?)

Pored imena Gabriela i Andrije Lupitina stoji ova bilješka: MCCCCLXX. Die 28 Januarii. Inde mortui loco: in consilio terre huius Albone. Ser Andreas filius condam conscripti ser Gabrielis electus fuit in numero cosciliariorum dicti conscilii nemine discrepante, a pored imena Zuana Pucimana se čita: die 24 mensis Januarii 1486 per dictum consilium ser Bartolameum. Na drugom mjestu ovoga niza spominje se Dinko, sin pok. Antuna Cinkovića, koji nam je poznat iz godine 1424. [v. br. 12.], a staro prezime Skampić pišu danas Talijani Scampicchio.

18) Vijećnici Gabriel Lupetin, Dinko Plamenja i Matio Skampić spominju se uz Antuna Oblačića takodjer u presudi kopnenoga i istarskoga sindika Dinka Trevisana protiv labinskoga i plominskoga načelnika Marka Magna od god. 1450. po prilici. Presudu je napisao notar i kancelar Ivan Almerigotus iz Kopra i prepisao u latinski kodeks labinskoga statuta labinski notar i kancelar Pavao Benintendi iz Pule. Uglednih Hrvata u Labinu ne fali dakle ni pod Mlečanima.

19) Labinski procurator Dominicus Rumenić je po nalogu svoga načelnika Andrije Dieda upisao 1454. u spomenuti kodeks pismo mletačkih upravitelja prihoda [gubernatores introituum illustrissimi domini ducis Venetiarum] o plaćama općinskih službenika u Labinu.

20) U knjigu statuta je konačno upisana i odluka kopnenoga sindika Benedikta Barbariga od 29. listopada 1523., kojom se odobrava i potvrdjuje molba izaslanika labinskoga vijeća Damjana Lupetina, Mata Skampića, Jerka Venerija i Ivana Vragovina (Vragovinus), da se prema davnim običajima odnosno prema izvjesnoj odredbi labinskoga statuta mora u nekim poslovima postupati drugačije, nego je nastala praksa u posljednje vrijeme. Eto još i u to vrijeme su Hrvati medju prvacima gradskih otaca.

Da zaključimo.

Ivan Strohal je dobro učinio, što je u svojem bibliografskom nacrtu statuta primorskih gradova i otoka uzeo na oko sve statute takodjer iz Istre, bez obzira na jezik njihova teksta, pa dakako i labinski statut. Strohal mi je pobudio zanimanje za ovaj statut. No članak M. Kostrenčića u Savremeniku o statutima istarskih grado-

va i otoka potakao me je, da ispitam, da li je njegovo gledanje na istarske statute stranoga jezika latinskoga i talijanskoga posve ispravno. Kostrenčić kaže pravo, da se Istra u pogledu pravnih spomenika dijeli u tri područja, naime na istočno (s ove strane Učke), odakle potječu dragocjeni statuti na hrvatskom jeziku, na srednje (Pazinska grofija), gdje nisu nikli, i na zapadno područje, u kojem su pod mletačkom vlašću rano nastali i do danas sačuvani mnogobrojni statuti na stranim jezicima, ali se — veli — ovi statuti razlikuju od onih hrvatskih i po obliku i po sadržaju. Kostrenčić izrijekom pribraja i labinski statut k ovoj skupini, koja se i oblikom i sadržajem posvema naslanja na statute u Italiji, pa »uz ove nas prilike ne će dabome začuditi, što u svim ovim statutima jedva da ćemo naći, pored ropskog oponašanja talijanskih uzora, tragova slavenskih utjecaja.« To je tvrdnja, koju bi tek trebalo dokazati analizom pojedinih statuta, a labinski statut, ako se zadrži prema Kostrenčiću u onoj skupini nekadašnje mletačke Istre, jeste prvi, koji obara njegovu tvrdnju.

U gradu Labinu se god. 1873. rodio odlični lingvista Matteo Bartoli, sada profesor sveučilišta u Torinu. On je poznat kao istraživač t. zv. »dalmatskog jezika«, kojim su ostaci Latina iz starine govorili u pojedinim gradovima Dalmacije do svoga izumrća odnosno pretapanja u Talijane za vrijeme mletačkoga gospodstva. Najmladji trag tome govoru je nadjen na svršetku XIX. stoljeća u gradu Krku, dakle blizu Bartolijeva Labina. U gradu Labinu nije bilo ovakova romanskoga kontinuiteta, jer se ondje govorilo u starom vijeku latinski, u srednjem hrvatski i u novom sve više talijanski. Nasuprot Bartoliju i drugima ovakav je davni i potpuni nestanak stranoga jezika utvrdio Ivan Strohal u svakom pojedinom gradu Dalmacije: svagdje je rano i potpuno prevladao hrvatski živalj, koji je kasnije oslabljen mletačkim doseljenicima i utjecajima. O tome govori njegova »Pravna povijest dalmatinskih gradova. I. dio. Osnovke razvitka pravne povijesti dalmatinskih gradova« (Zagreb 1913.). Dok Bartoli šuti o dalmatskom jeziku svoga Labina u srednjem vijeku, jer znade, da onda bijaše hrvatski grad, šteta je, što se Strohal ograničio na samu Dalmaciju, jer njegova teza nije za Dalmaciju u nauci prihvaćena, a za grad Labin i čitavo istočno (liburnijsko) primorje Istre bio bi ju mogao osnažiti s lakoćom.

† Ivan Gojtan

U nedjelju 19. veljače je umro u Zagrebu zaslužni hrvatski pisac Ivan Gojtan, javni bilježnik i odvjetnik u Gospiću. Njegovom smrću izgubila je naša javnost odličnog pretstavnika naše stare, prave, nepatvorene, narodne korenike, kojoj ljubav i rad za narod nije bila na jeziku, već ju je svakom zgodom posvjedočavala radom i životom.

Ivan Gojtan spada medju najstarije naše pisce novoga doba, a naročito medju prve naše prevodioce. On je jedan od prvih, koji su hrvatsku javnost upoznali s književnošću velikoga, bratskoga nam, ruskog naroda. Gojtan se već u ranim godinama svojega života javljao s književnim radovima u raznim tadanjim časopisima, a njegovi su napisi vazda imali čara i duha i vrlo rado bili čitani. Njegovi su prevodi iz ruske književnosti bili pravi uzor čistoga narodnoga govora, pa bi i danas, nakon pola vijeka, mogli mnogima poslužiti kao uputstvo, kako treba pisati i kojim književnim jezikom.

Ivan Gojtan bio je neumoljivi kritičar pokvarenjaštva, pa ma pokrivalo se ono bilo kakvim položajem i društvenim »ugledom«. Nije volio pritajenih rodoljuba ni onih, kojima je istina bila samo na jeziku. Oštar i neumoljiv u svojim osudama lažnih »proroka«, vječiti prijatelj istine i pravde, pobornik za slobodu i prava čovjeka, nije mogao proći, a da se o njega ne »očešu« njegovi prijatelji, jer »tko istinu gudi, gudalom ga po prstima biju«. A Ivan Gojtan je bio zaista svećenik pravde i istine. Nije se klanjao nikakvim »zvijezdama«, koje za čas sinu, pa odmah utrnu. Volio je svoj narod i nastojao je, da mu olakša položaj, koliko je samo mogao.

Poticao je iz gradjanske porodice (od oca liječnika iz Hrv. Kostajnice), ali je uvijek volio seljaštvo i radnog, »malog« čovjeka. Često se zauzimao za onu stranu, gdje je bila istina i pravda, a mnogo i mnogo puta protiv svojih vlastitih interesa. U zastupanju malih i jadnih protiv silnih i bogatih nije se brinuo, da li će naići na novoga neprijatelja. Jednakom je odlučnošću išao naprijed i branio sirote i jadne.

Kao pravnik bio je odličan poznavalac našega prava. Radeći s njime zajedno kroz godine, mene je upravo začudilo, s kolikom jačinom i bistrinom duha on, ma da je već prešao sedamdesetu, tako lako zalazi u duh i smisao novih zakona, ma da je preko 40 godina radio dotle po starim, često posve oprečnim našim zakonima. Za kratko vrijeme ušao je sasvim u duh našega novoga sudskoga zakonodavstva, koje mu malo za tim nije više bilo strano.

Gojtan je bio neobično jak i vedar duh. Nikakva nezgoda, nikakva katastrofa nije ga mogla zbuniti ni oduzeti mu njegovu životnu jakost i vedrinu. Vazda je bio vedar, dobar i raspoložen, da priskoči u pomoć sirotinji i nejakomu.

Sve do zadnjega dana je radio. Najteže mu je bilo, što je i sam vidio, da ne će moći dovršiti jednu raspravu o najvišem vrhu Velebita (bio je i oduševljeni planinac). Vidio je svoj kraj, ali je na to gledao tako stoičkim mirom, da je to za divljenje. I pred smrću je bio velik, — div, koga valjda ni smrt nije savila.

Ličnost Ivana Gojtana je takva, da naša javnost ima i prava i razloga, da za njom žali. Radnik i pravi prijatelj naroda. Uvijek je bio na braniku prava i pravice, uvijek pravi i nesebični zatočnik slobode i pravde, borac za narodna prava, prijatelj istine, a neprijatelj svega, što nije u skladu s najvišim idealima prave čovječnosti: istine, dobrote i pravoga bratstva medju narodima. Ljubav prema narodu je zasvjedočio toliko puta djelom, ne gledajući na riječi.

Sud je za njega bio hram pravde. Poštivao je sud radi njegove svrhe i zadaće u društvu. Bili smo svjedoci katkada njegovih oštrih riječi, ali uvijek u službi pravde, jednakosti i slobode kao borca za pravu čovječnost, kao pobornika istine.

Neka mu je svjetao spomen medju nama! Ugledali se u njega mladji naraštaji, jer je Gojtan vrijedan uzora kao pravi svećenik istine i pravde, osnovnih ciljeva svakoga a naročito pravog narodnog sudstva!

Dr. Ferdo Čulinović

Pravosudje

a) Gradjansko

Suvlasnik može dosjesti suvlasnički dio drugog suvlasnika, jer dosjelost se može steći protiv svih osoba i na sve predmete i prava, u koliko nisu zakonom isključena (§§ 1454. i 1455. ogz.).

Rješenje Apelacionog suda u Zagrebu od 24. veljače 1938. br. IV. Pl. 6584/37-I. (Osuda Okružnoga suda u Sr. Mitrovici od 9. rujna 1937. br. I. Po 127/937-4).

Okružni sud je odbio tužbeni zahtjev u parnici B. A. i dr. iz D. protiv S. P. i dr. iz D. radi priznanja prava vlanišťva nekretnina, stečenih dosjelošću, i izdanja tabularne isprave.

Obrazloženje: Tužioci navode u svojoj tužbi slijedeće: 1) Tužioci su zajedno sa tuženima suvlasnici nekretnina, upisanih u zk. ul. br. 193 i 1743 p. o. Dobanovci — i to tužioci su vlasnici u 42/72 dijela, dok je tuženi S. P. suvlasnik u 4/72 dijela, S. J. u 4/72 dijela, S. A. u 4/72 dijela, L. P. u 9/72 dijela i

V. mldb. E. u 9/72 dijela. 2) Tužioci sa svojim pravnim prednicima posjeduju i uživaju neprekinuto za vrijeme od preko 30 godina cjelokupne gore navedene nekretnine, dok tuženici kroz vrijeme dosjelosti nisu nikada te nekretnine posjedovali niti uživali. 3) Tužioci su dakle stekli pravo vlasništva na tuženikovim idealnim dijelovima upitnih nekretnina i s toga traže, da se te nekretnine u cijelosti prenesu zemlj. knjižno na ime tužilaca kao jedinih vlasnika i to u razmjeru, sadržanom u nasljednoj nagodbi, koju su tužioci medjusobno sklopili u ostavinskom spisu O. 4/933 Sreskoga suda u Zemunu dana 12 ožujka 1937. Tužioci su stavili konačni zahtjev, kako je naveden u dispozitivu ove osude, i tražili, da se tuženi osude na naknadu parničnih troškova.

Od tuženih upustio se u parnicu samo tuženi L. P. koji u svojem odgovoru na tužbu navodi slijedeće: Priznaje, da su tužioci sa tuženima suvlasnici upitnih nekretnina u dijelovima, kako je to u tužbi navedeno, no poriče, da tužioci neprekidno već preko 30 godina posjeduju i uživaju cjelokupne upitne nekretnine, jer su i prednici tuženih, od kojih je B. P. stariji zajednički prednik i tužioca i tuženih, bili takodjer u posjedu prijepornih nekretnina. Dalje poriče, da medju suvlasnicima može uopće biti dosjelosti, a sve u koliko bi takva dosjelost i mogla da nastupi, to se tuženih ništa ne tiče neka nasljedbena nagodba, koju su tužioci sklopili, a u kojoj on, tuženi, nije sudjelovao. Iz svih tih razloga tužbeni zahtjev je neumjestan i tuženi L. P. stavlja konačni zahtjev, da se tužioci sa svojim tužbenim zahtjevom u cijelosti odbiju i osude na naknadu parničkih troškova.

Sud nije provadjao po tužiocima ponudjene dokaze, smatrajući ih suvišnima za donošenje konačne odlluke po ovoj pravnoj stvari, pa je bez provadjanja tih dokaza odbio tužbeni zahtjev kao neumjestan iz slijedećih razloga:

Medju suvlasnicima nema dosjelosti, jer je dosjelost stečenje prava vlasništva fizičkim posjedom tudje stvari kroz zakonom odredjeno vrijeme, dočim je kod suvlasništva stvar zajednička svim suvlasnicima, pa sve ako i samo jedan od suvlasnika posjeduje i uživa čitavu zajedničku stvar, on se smatra samo punomoćnikom ostalih suvlasnika (§ 837 ogz.), te stoga ne može da vrši posjed na čitavoj stvari suo nomine i njegov posjed ne dolazi mu kao ni uživaocu, ili posjedovniku u obzir za stečenje vlasništva dosjelošću. (§ 1462 ogz.).

Okolnost, da tuženi nisu bili nikada u posjedu utuženih suvlasničkih nekretnina, sve kada bi bila i istinita, nije od važnosti, jer se vlasnost, a tako i suvlasnost na nekretninama, stiče upisom u zk. na temelju tvrdoga naslova i bez fizičkoga posjeda, pa se prema tome svakako radi o zajedničkoj suvlasnoj stvari i tužilaca i tuženih, a već su gore navedeni razlozi, uslijed kojih je medju suvlasnicima dosjelost isključena. Tužbeni zahtjev valjalo je dakle kao neumjestan odbiti.

Apelacioni sud uvažio je priziv tužilaca, ukinuo prvostepenu osudu i stvar vratio parničnom sudu prvoga stepena, da o njoj raspravlja i donese osudu

Obrazloženje: Tužioci pobijaju prvostepenu osudu s prizivnoga razloga pogrješne pravne ocjene, koju nalaze u tome, što prvostepena osuda tvrdi, da medju suvlasnicima nema dosjelosti, da je automatski makar jedan suvlasnik punomoćnik svih ostalih i da neposjedovanje kod tuženika ne stvara pravnih posljedica. Osim toga, žale se tužioci, što protiv nepristupivših tuženika nije izdana kontumaciona osuda, pošto se u ovom slučaju ne radi o jedinstvenom suparništvu Radi toga stavlja prizivni prijedlog, da se prvenstvena osuda ukine i stvar vrati parničnomu sudu prvoga stepena, da o njoj raspravlja i donese osudu, te da se tuženici osude na naknadu troškova prizivnoga postupka. U ostalom se ovaj sud poziva na činjenično stanje, izneseno u prvostepenoj osudi.

Priziv je osnovan. Kontumaciona se osuda nije mogla izdati protiv nepristupivših tuženika, iako u ovom slučaju nema jedintsvenoga suparništva, jer tuženici nisu stavili zahtjev, da se kontumaciona osuda donese (§ 492 grpp.).

Prizivni razlog pogrješne pravne ocjene je opravdan. Dosjelost se može steći protiv svih osoba i na sve predmete i prava, u koliko nisu zakonom isključena (§§ 1454 i 1455 ogz.). Suvlasništvo nije pravo, koje bi bilo neupotrebivo, pa prema tome može biti predmet dosjelosti. Kako treća osoba može dosjesti suvlasničko pravo, tako može i sam suvlasnik dosjesti suvlasnički dio drugoga suvlasnika, ako za dosjelost postoje i druge sve zakonske pretpostavke. Neumjesna je analogija §-a 837 ogz., jer bi to mogao biti slučaj samo onda, da je volja jednoga suvlasnika bila, da upravlja u ime drugih; ali tužioci tvrde baš protivno, da su naime oni kroz sve vrijeme dosjelosti imali volju, da posjeduju za sebe, a ne i za ostale suvlasnike, a da to tvrde, svjedoči sama tužba.

Radi toga je valjalo priziv uvažiti i pošto prvostepeni sud radi pravne ocjene stvari dokazni postupak nije ni provadjao, valjalo je radi bitnoga nedostatka u postupku (§ 590 br. 2 grpp.), postupati po § 590 st. 1 grpp. Odluka o trošku parničkoga postupka osniva se na § 154 st. 1 grpp.

Priopćio Živko Golubović, odvjet. pripravnik u Zemunu

Naknada parničnih troškova nastalih pred crkvenim ženidbenim sudom (i. c. Nadbiskupije zagrebačke) i stavljenih u dužnost plateža pobijedjenoj stranci, bez odmjerenja njihove visine, ne može se tražiti putem gradjanske parnice.

Zaključak opće sjednice Stola sedmorice od 22. lipnja 1938. br. Rek-2169/I-37. (Osuda Sreskoga suda u Z. od 21. lipnja 1937. br. P. 445/7-37, rješenje Okružnoga suda u Z. od 5. studenoga 1937. br. Pl. 2463/3-37.)

Činjenično stanje: A. je podigla tužbu protiv B-a kod ženidbenoga suda Nadbiskupije zagrebačke radi rastave od stola i postelje, pa je nakon provedenoga postupka navedeni ženidbeni sud osudom odbio tadašnju tužiteljicu A. s njezinim tužbenim zahtjevom uz dužnost snašanja parničnih troškova. Ova je osuda postala pravosnažnom.

U gornjoj parnici na rastavu od stola i postelje zastupao je B-a odvjetnik Š. I., koji je nakon okončanja parnice svoj trošak protiv B-a utužio pred gradjanskim sudom, te mu je u ime troška pravosnažno dosudjeno 6000 D, koju je svotu B svome zastupniku i platio. Sada B. kao tužilac traži od A. kao tužene platež tih D 6000, jer je snašanje tih parničnih troškova rečenom osudom ženidbenoga suda stavljeno u dužnost sadašnjoj tuženici.

Sreski sud u Z. je udovoljio zahtjevu tužbe u glavnom s razloga, jer je sadašnja tuženica A. u navedenoj parnici kao tužiteljica odbijena, s tužbom prouzročila sadašnjemu tužiocu, tadašnjemu tuženiku, da je morao platiti svome pravnomu zastupniku iznos od D. 6.000.

Okružni sud u Z., je uvažio priziv tužene A. i ukinućem prvostepene osude odredio dopunu rasprave u pravcu ustanovljenja tuženičke krivnje, jer sama činjenica, da je sadašnja tuženica bila podigla tužbu na rastavu od stola i postelje, te da je sa istom odbijena, ne zasniva još njezinu krivnju, kao jedan od uvjeta dužnosti naknade štete.

Stol sedmorice je rekurs uvažio, zaključak prizivnoga suda ukinuo i stvar mu vratio, da o njoj ponovno raspravlja s ovih razloga:

U gradjanskoj parnici mogu se dosuditi samo tražbine, koje imaju svoj osnov u gradjanskom pravu. Dužnost u parnici podlegle stranke, da s razloga, što je u parnici podlegla, naknadi protivnoj stranci parnični trošak, nije osnovana na gradjanskom pravu, nego na postupnom (javnom) pravu. Osnov te dužnosti nije ovdje naknada štete, nego samo okolnost, da je stranka u parnici podlegla. Procesni zakoni vežu s tom činjenicom (da je stranka u parnici podlegla) posljedicu, da procesni sud osudi podleglu stranku i na naknadu parničnoga troška stranci, koja je u procesu uspjela. Sud, koji postupa, dosudjuje parnični trošak po naredjenjima postupovnih zakona, a ne na osnovu gradjanskih materijalno-pravnih propisa. No na takovo dosudjenje ovlašten je samo sud, koji postupa u dotičnoj stvari (na pr. parnični, krivični, obranički sud, pa i upravna vlast), u koliko ga postupovni propisi ovlaštuju, da rješavajući parnicu donese i odluku o parničnim troškovima.

Gradjansko pravo ne poznaje naredjenja, da bi netko morao protivniku nadoknaditi trošak, što mu je nastao u nekom postupku s razloga, jer je u postupku podlegao. Tužeći kod suda služi se gradjanin svojim pravom, pa sama ta činjenica nije dovoljna, makar on parnicu i izgubio, da utemelji protivnikov gradjansko-pravni zahtjev na naknadu troškova, što ih je u vezi s procesom imao. Gradjansko pravo traži kao nužni uvjet za dužnost naknade štete i krivnju, a ta prema gore izloženom ne može da leži u samoj činjenici dizanja tužbe i gubitka procesa. Zato same te činjenice nisu dovoljne, da utemelje tužbeno traženje na naknadu štete pred gradjanskim sudom, dok drugi gradjansko-pravni osnov ne dolazi u obzir.

Suvišna je stopa dopuna rasprave naredjene od prizivnoga suda u smjeru utvrdjenja krivnje tužene, jer u činjenicama iznesenim u tužbi ne može da leži krivnja tuženice u smislu naredjenja gradjanskoga zakonika. Valjalo je zato

rekurs protiv ukidnoga zaključka prizivnoga suda uvažiti i odlučiti, kako je navedeno u dispoziciji ovog vrhovnosudskoga zaključka.

Priopćio: dr. Josip Trgovčević, tajnik Stola sedmorice

Dostalac nekretnina na javnoj dražbi stiče vlasništvo na njima, premda njihov dosadanji posjednik ima sve uvjete za sticanje dosjelošću, ako on ako on (dostalac) nije znao za sve te uvjete.

Rješidba Stola sedmorice od 10. ožujka 1938., br. Rev. 260/1938.
(Osuda Sreskoga suda u P. od 26. lipnja 1937., P 341/37: osuda Okružnog suda u P. od 26. studenoga 1937., Pl 765/37).

K. D. je dostala na javnoj dražbi nekretnine, k. br. 308/2, o čemu je bila izdana uručbena isprava. Medjutim je zadruga T. držala te nekretnine u posjedu, pa kada ih nije htjela predati kupcu na dražbi, K. T. je tužila zadrugu na priznanje prava vlasnosti i ustup nekretnina u posjed. Tužena je u parnici prigovorila da ona te nekretnine posjeduje već preko 40 godina, da ih je dakle dosjela, a da je to tužiteljica još prije dražbe znala. Tijekom parnice ustanovljeno je, da tužena zadruga od utužene čestice br. 308/2 drži samo veći dio, a tužiteljica je izjavila, da je mislila, da na ovršnoj dražbi kupuje česticu br. 309/1, koju stvarno drži jedna druga zadruga.

Prvostepeni sud je osudom izrekao, da je tužena dužna priznati tužiteljici pravo vlasništva na česticu 302/2, koju je tužiteljica kupila na ovršnoj javnoj dražbi, ustupiti joj u posjed i nadoknaditi parnični trošak. S ostalim dijelom tužbenoga zahtjeva, koji se odnosi na onaj dio po tuženoj posjedovanih nekretnina, koji tužiteljica nije na dražbi kupila, tužiteljica je odbijena.

Iz razloga prvostepene osude: Prigovor dosjelosti, stavljen po tuženoj, da je posjedom kroz 100 godina stekla vlasništvo na utuženim nekretninama nije se mogao uvažiti, jer to pravo ne može biti na štetu tužiteljice, koja je, oslanjajući se na javne knjige, pribavila utužene nekretnine na ovršnoj javnoj dražbi (§ 1500 o. g. z.), a to tim više, što su dražbenim proglasom od 17. kolovoza 1935. posl. br. III. J. 109/35-5 bili pozvani svi oni, koji imaju ili znadu za kakva prava, zbog kojih dražba ne bi bila dopuštena, da ih prijave sudu najkasnije na dražbenom ročištu i to prije, nego li što dražba otpočne, jer da se inače to pravo u pogledu utuženoga zemljišta na štetu poštenoga kupca ne će moći više ostvarivati, kojem se proglasu tužena odazvala, niti je svoje pravo vlasništva na te nekretnine sudu prijavila.

Prigovor, da je tužiteljica znala i prije dražbe za pravo tužene i da se ona, tužena, nalazi u posjedu utuženih nekretnina, nije mogao uvažiti, jer je, doduše, priznaniem same tužiteljice utvrdieno, da je ona, istina, znala, da se tužena nalazi u posjedu utuženih nekrentina i da iste posjeduje, od kad ona, tužiteljica, pamti, ali je tužiteljica držala, da ona kupuje k. č. 309/1, koju je u naravi bila ranije posjedovala ovršenica na spis J. 109/35, C. L., a i sama tužena nije znala, da posjeduje utuženu kat. česticu, već je držala, da posiedue k. č. br. 309/I, kako je to sve uvidjajem na licu mjesta i priznaniem samih stranaka utvrdieno.

Tužiteljica je prema tome bila u dobroj vjeri. Tužiteljica je osim toga bila u bludnji glede predmeta, koji je na ovršnoj javnoj dražbi kupovala, jer je držala, da kupuje zemljište koje je u naravi k. č. br. 309/1 z. k. ul. br. 102 k. o. Stražbenica, no ovršna javna dražba ipak je usprkos toga tvrda i pravosnažna, jer bludnja bila kakva mu drago, ako je strana obećavajuća sama i jedina kriva svojoj bludnji, pogodba ipak postoji (§ 876. o. g. z.).

Pošto je, medjutim, utvrdieno, da se tužena ne nalazi u posiedu dijela k. č. br. 308/2 u površini od 210 čhv., označenoga u nacrtu sa A-B-C, već da se u posiedu toga dijela utuženih nekretnina nalazi T. G. iz Blinje, kbr. 82., to je u pogledu toga dijela utuženih nekretnina valialo tužiteljicu odbiti sa njenim tužbenim zahtjevom za ustup u posjed po tuženoj, da može ustupiti u posied ono, čega ne posieduje. Tužiteljici pristoji pravo protiv posiednika rečenoga dijela utuženih nekretnina ustati redovitom tužbom, u koliko joj isti dragovoljno posjeda ustupio ne bi.

Okružni sud je povodom priziva tužene prvostepenu osudu preinačio, odbivši tužiteljicu s njezinim zahtjevom.

Iz razloga drugostepene osude: Pobijana osuda i sama utvrdiuje, da je tužiteljica kupila na ovršnoj dražbi utuženu česticu, makar i sama tužiteljica navadja, da ona tu česticu nije mislila kupiti, nego susjednu česticu br. 309 a posjedu koje se nalazi i to istočnoga dijela T. M. iz Stražbenice kbr. 4., a zapadnoga dijela zadruge T. iz Stražbenice kbr. 21. Tužiteljica sama navadja, da je prema tome bila u bludnji, kupujući na dražbi utuženu česticu, za koju je izjavila na usmenoj spornoj raspravi na licu mjesta, da zna, od kada pamti da sjeveroistočni veći dio utužene čestice posjeduje tužena i baš ovaj veći dio dosudjuje pobijana osuda tužiteljici, navodeći da dosjelost na strani tužene u pogledu dosudjenoga dijela utužene čestice ne može biti na štetu tužiteljice, koja je istu, oslanjajući se na javne knjige, kupila na javnoj dražbi, a to tim više, što su dražbenim proglasom od 17. kolovza 1935. J. 109/36. bili svi pozvani, da jave sudu svoje pravo na nekretnine, koje se izvrgavaju dražbi. Stoga dosjelost po prvostepenom sudu zapada u protuslovlje, jer dok za tužiteljicu navadja, da se ona oslanjala na javne knjige, dotle ona s druge strane sama priznaje, da je znala, od kada pamti, da se u posjedu dosudjenoga joj dijela utužene čestice nalazi tužena, dakle nije bilo dobre vjere. S druge strane, ako je tužena obzirom na dražbeni proglas imala prijaviti svoje kakvo pravo na utuženu česticu, imala se i tužiteljica toga držati, te se imala obavijestiti o stanju čestica, koju je mislila kupiti, tim više što prema § 8 dražbenih uvjeta danom dražbe prelazi na donosioca svaka pogibao u nekretninama.

Da li dražba uslijed ove bludnje tužiteljičine valjana ili nije, to se pitanje nema rješavati u okviru ove parnice, ali je jasno, da ova bludnja tužiteljičina ne može biti na štetu tužene u pogledu njene dosjelosti na dosudjenom dijelu utužene čestice obzirom na javnu izjavu tužiteljice, da ona tu česticu nije mislila kupiti, jer je znala, da se u posjedu iste nalazila tužena.

Kada se dakle usuprot ove izjave tužiteljičine i usuprot osnovanoga i dokazanoga prigovora dosjelosti sa strane tužene dosudjuje tužiteljici čestica, koju ona nije ni mislila ni željela kupiti, to je prvostepeni sud sa pobijanom osudom povrijedio materijalno-pravne propise u smislu § 509 toč. 3 i 597 toč. 4 grpp., pak je stoga priziv valjalo uvažiti, te pobijanu presudu preinačiti, kako je gore navedeno.

Stol sedmorice je uvažio reviziju tužiteljice i uspostavio osudu prvostepenoga suda.

Iz razloga vrhovne rješidbe: Tužiteljica je u prvostepenom postupku, istina, izjavila, da je ona, od kada pamti, znala, da se u posjedu sjeveroistočnoga većeg dijela sporne čest. br. 308/2 nalazila tužena, pa da je prigodom dražbe mislila, da kupuje ne to, što tužena drži u posjedu, nego zemljište, koje je označeno sa br. 309/1 ul. 102. k. o. Stražbenica. Iz ove bi tužiteljičine izjave slijedilo, da ona — kad prigodom dražbe i ne bi na njezinoj strani bilo bludnje, glede objekta prodaje — ne bi mogla pravovaljano na dražbi kupiti sporne čestice, ali to vriiedi samo za slučaj, kad bi ona znala, da je dosjelost na strani tužene izvršena ili tužena inim načinom stekla neograničeno vlasništvo spora, a samo znanje takve činjenice isključivalo bi dobru vjeru tužiteljice. Medjutim predmetom dražbe je bila upravo čest. br. 308/2, a tužiteljica je samo tu čest. mogla kupiti, a glede iste čest. je ishodila i uručbenu ispravu, te time dokazala pravni naslov za stečenje vlasničkoga prava.

Tužena nije postupala po § 134. t. 6 i. p., pa dopuštajući, da ona, naime tužena, nije imala dovoljno razloga, da prije dražbe prijavljuje sudu svoje pravo vlasništva na prijepor, i dopuštajući, da nije nastupila prekluzija po sada navedenoj zak. odredbi, preostalo bi ipak tuženoj pravo vindikacije ili prigovora dosjelosti protiv kupca, a kupac ne bi imao zaštite po § 134. br. 6 ip. već jedino po § 1500 ogz. Medjutim kada se uvaži, da je tužiteljica prema stanju spisa u vrijeme podizanja tužbe imala 35 god. to njezina izjava, da je ona, od kada pamti, znala, da se u posjedu prijepora nalazi tužena, nema i ne može imati priznanja dosjelosti, jer njezino opažanje, kojem bi se mogao dati pravni učinak, moglo je datirati najranije od njezine sedme godine, analogno § 865 ogz., a od toga vremena pa do podizanja tužbe i stavljanja prigovora dosjelosti god. 1937. nije prošlo 30, nego samo 28 god., pa prema tome znanje tužiteljice glede posjeda tužene u ovom slučaju ne može da bude osnov za dosjelost tužene, kao ni za zlu vjeru tužiteljice, jer bi takva postojala samo onda, kad bi tužilja znala ne samo za posjed tužene, već i to, da je taj posjed trajao zakonom određeno vrijeme (§ 1468 o. g. z.), te da je tim načinom tužena stekla neograničeno vlasništvo na osnovu dosjelosti ili po kojem drugom valjanpm pravnom poslu, a to u ovome slučaju ne postoji.

Tužena je u prvostepenom postupku tek utvrdila, da je dosjelost izvršena, ali to nije ničim dokazala, niti za to ponudila, a taj propust može ići samo na štetu tužene. Niti prvostepeni niti drugostepeni sud nije ničim ustvrdio, da je dosjelost izvršena, pa se stoga ne može ni govoriti o zloj vjeri tužiteljice, jer bi ta okolnost bila od odlučne važnosti samo onda, kad bi tužena dokazala, da je na spornoj čestici dosjelost doista izvršena. Prema navedenom, jer tužena nije dokazala opstojnost, nema taj njezin prigovor zakon. podloge, a jer je tužiteljica dokazala svoj pravni naslov na prijepor, imala se revizija uvažiti, te pobijana drugostepena osuda preinačiti i uspostaviti ona prvostepenoga suda.

Priopćio dr. N i k o l a T u s u n, odvjetnik u Petrinji

Sekvestracija prihoda vodne zadtuge, dakle sekvestracija same vodne zadruge po § 480. hrv. grpp. nije dopuštena, jer vodna zadruga nije tečevno poduzeće nego opće korisna ustanova, koja nema za cilj postizavanje prihoda.

Plenarna rješidba Stola sedmorice u Zagrebu od 30. studenoga 1938. br. Rek. 1177-1-1938.

(Odluka Okruž. suda u Osijeku od 29. studenoga 1937. br. Po 129/37/8. odluka Apelacionoga suda u Zagrebu od 25. svibnja 1938. br. Pl. 928 i 1929/1938.)

U ovršnom predmetu P. H. Š. iz Z., ovrhovoditeljice protiv B. B. vodne zadruge iz V. ovršenice, radi 2.897.850 D spp., u kojem je

O k r u ž n i s u d u O. svojom odlukom dozvolio ovrhovoditeljici na temelju pravno snažne osude Okružnoga suda u O. od 31. svibnja 1937. Po 129/37/4, ovrhu sekvestracijom prihoda ovršenice radi namirenja glavnice od D 2,897.850 spp. uz pridruženje sekvestraciji, koju vodi tt. J. G. dd. u B. protiv iste ovršenice pod I 86/37 Okruž. suda u Sr. Mitrovici; a

A p e l a c i o n i s u d u Z. je povodom ništovne žalbe ovršenice ukinuo pobijanu odluku istoga suda od 3. siječnja 1938. Po 129/37-10, koja je bila izdana u dopunjenju prve i stavio van snage sve ovršne mjere, koje su u ovoj stvari bile poduzete, i ovršnu molbu ovrhovoditeljice za dozvolu sekvestracije odbio,

S t o l s e d m o r i c e u punom vijeću je riješio:

Ništovna žalba ovrhovoditeljice P. H. Š. u Z. se odbacuje, a njezin previdni utok otpućuje i potvrdjuje odluka Apelacionoga suda.

R a z l o z i: Ništovnu žalbu ovrhovoditeljice je valjalo odbaciti, jer u postupku Apelac. suda nema nijedne od ništavosti, navedenih u § 339 hrv. grpp. U pogledu same stvari valja navesti ovo: Ovrhovoditeljica je zatražila sekvestraciju prihoda ovršeničinih po § 480 hrv. grpp. Sekvestraciju prihoda po § 480 hrv. grpp. ne može se medjutim ni po samom tom §-u dozvoliti na prihode opće korisnih institucija. Sudska je praksa dozvoljavala po tom §-u sekvestraciju obrtničkih, trgovačkih i industrijskih poduzeća, ma da se takva u tom §-u izrično ne spominju, i to s pravom, jer su to tečevna poduzeća, kojima je cilj p o s t i g n u ć e p r i h o d a, pa se ti prihodi mogu uzeti pod ovrhu na način, da se tečevno društvo stavi pod sekvestraciju. Pod ovrhom na prihode takvoga poduzeća u smislu § 480 ne misli se na ovrhu na primanja toga poduzeća, nego na ovrhu na čisti prihod, koji odbaci poduzeće. Po § 480 hrv. grpp. ne može se medjutim dozvoliti sekvestracija društva, koje nema za cilj postizavanje prihoda, nego ima druge idealne, ciljeve. Sekvestar je zvan, da produži djelatnost tečevnoga poduzeća u korist ovrhovoditelja, no on ne može biti zvan, da slijedi idealne ciljeve društva u korist ovrhovoditelja. Isto slijedi i iz naredjenja novoga izvršenoga postupnika, koji poznaje samo prinudnu upravu nekretnina (§ 70) i prinudnu upravu »na obrtna, industrijska, trgovačka i s l i č n a poduzeća« (§ 296). Zato i § 20 Ip. (koji je u doba podnošenja ovršne molbe već bio na snazi) poznaje samo izvršenje na d i j e l o v e imovine ustanova oglašenih za javne i opće korisne, a nikako izvršenje prinudnom upravom cijele takove ustanove. A član 6 uredbe br. 114.320 izdane na osnovu ovlaštenja § 20 st. 2 Ip. spominje takodjer samo prinudnu upravu »poduzeća, postrojenja ili prava« takovih ustanova, a nikako prinudnu upravu ustanove same.

Zatražena sekvestracija »prihoda« ovršeničinih ne može se dakle dozvoliti ni po samom § 480 hrv. grpp., a još manje u vezi s § 20 Ip., budući da ovršenica ne

samo da nije tečevno poduzeće, nego je ona oglašena rješenjem Ministra unutrašnjih djela od 10. siječnja 1938. Br. III. 521, kao nadležnoga organa (čl. 4 st. 1 gore navedene uredbe) i javnom i opće korisnom ustanovom u smislu § 28 Ip. Kako se ne radi o ovrsi na »sastavne dijelove« imovine ovršenice, nego se traži izvršenje sekvestracijom same ovršenice, ispravno je Apelacioni sud ovršnu molbu odbio, a da nije zatražio prije odluku upravne vlasti u smislu § 20 st. 2 Ip. Takovu bi odluku trebalo zatražiti, da je ovrha zatražena na pr. na pojedini dužni prinos ili na dio dužnog doprinosa kojega člana ili više njih. Sekvestracija prihoda ovršenice u smislu § 480 hrv. grpp (§ 296 Ip), tj. sekvestracija (prinudna uprava) same ovršenice vodne zadruge po zakonu je nemoguća i nedopuštena.

Odluka o naknadi troška pravnoga lijeka takodjer je osnovana (§ 573 hrv. grpp.), jer bi se ovršna molba morala odbiti i bez obzira na gore spomenuto rješenje Min. unutr. djela, koje je uslijedilo tek po podnesenoj molbi, kako je to naprijed razloženo.

Priopćio dr. J o s i p T r g o v č e v i ć, Zagreb.

Ako je po vanparničnom sudu pravnosnažno utvrdjeno, da poslovi, koje je odvjetnik obavio za svoju stranku, nisu bili potrebni za pravilno zastupanje i da niti inače nisu bili opravdani pogledom na samu stvar i postojeće prilike, ne može odvjetnik više niti tužbom tražiti nagradu za te poslove.

Rješidba Stola sedmorice od 15. lipnja 1938. br. Rev 379/1-1938.

(Osuda Okružnoga suda u Ogulinu od 26. travnja 1937. Po 42/15-36.; osuda Apelacionog suda u Zagrebu od 2. prosinca 1937. br. Pl 3917/2)

Odvjetnik A. je zastupao temeljem izdane mu punomoći B-a u njegovoj parnici protiv C-a radi plateža D 350.000, koji iznos je C. navodno obećao B-u, ako ovaj ne pristupi na dražbu, koju je raspisala direkcija šuma u Zagrebu. Premda je B. tu parnicu izgubio u sva tri stepena, podnio je odvjetnik A. vanparničnomu sudu prijedlog za obredjenje svoga troškovnika za zastupanje B-a u gornjoj parnici. Pravosnažnim zaključkom vanparničnoga suda bio je A odbijen sa zahtjevom za obredjenje gornjega troškovnika, te je podjedno istim zaključkom bilo odlučeno, da poslovi, koje je odvjetnik A. u toj parnici za B-a obavio, nisu bili potrebni za pravilno zastupanje niti inače opravdani pogledom na samu stvar i postojeće prilike. Nakon toga utužio je odvjetnik A gornji svoj troškovnik u iznosu od D 18.047 protiv B-a odnosno njegove ostavine. Oba nižestepena suda, a i Stol sedmorice odbili su tužioca A. s tužbom.

Iz razloga r j e š i d b e S t o l a s e d m o r i c e: Razlog iz § 597 br. 4 grpp. (pogrješna pravna ocjena) ne postoji. Prije svega treba s obzirom na izvode revizije naglasiti, da je tužilac podnio svoju molbu za odmjerenje troškova kao i nazočnu tužbu u vrijeme, kada je bio već na snazi zakon o odvjetnicima, pa su stoga sudovi ispravno postupali i primijenili ovaj zakon u oba ova postupka.

Tužilac je zatražio u smislu § 29 st. 2 Za. odmjerenje svoga troškovnika. Niži sudovi su u tom postupku, prema naredjenju § 29 st. 4 Za. suglasno pravnosnažno utvrdili za sve poslove tužioca u parnici § 75/28, da nisu bili potrebni za pravilno zastupanje, te da ni inače nisu opravdani s pogledom na samu stvar i postojeće prilike, pa su zato odbili prijedlog za obredjenje troškovnika.

Budući da je tako u vanparničnom postupku pravnosnažno medju strankama utvrdjeno, da poslovi tužioca nisu bili potrebni za pravilno zastupanje protustranke, nema više mjesta raspravljanju i presudjivanju u ovoj parnici o tome, da li su ti poslovi bili potrebni ili ne, jer se ponovnom presudjivanju ovoga pitanja protivi pravnosnažnost ranije odluke vanparničnoga suda. Čim je pak utvrdjeno, da poslovi nisu bili potrebni za pravilno zastupanje i da ni inače nisu bili opravdani s pogledom na samu stvar i postojeće prilike, ne može tužilac tražiti nagradu za te poslove. To izlazi i iz § 29. zakona o odvjetnicima, jer u protivnom slučaju ne bi naredjivao ispitivanje tih okolnosti u postupku za odmjerenje, i iz naredjenja § 1014 o. g. z. Nije zato osuda prizivnoga suda osnovana na pogrješnoj pravnoj ocjeni stvari, pa se revizija tužioca nije mogla uvažiti.

Priopćio dr. P e t a r S t r o h a l, tajnik Stola sedmorice.

b) Kazneno

Kod zločinstva razbojništva iz §-a 326 k. z. umišljaj ide za oduzimanjem tudje pokretne stvari, dok kod zločinstva lišenja života iz koristoljublja po §-u 167. toč. 4. k. z. je to oduzimanje samo motiv, a ne i sastavni dio samoga djela.

Rješidba Stola sedmorice od 7. listopada 1937. (Kre 404/37-3)

Revizija Državnog tužioca u tom pravcu je osnovana. U smislu propisa iz § 326. k. z. razbojništvo počinja onaj, koji silom upotrebljenom protiv nekoga lica ili prijetnjom istovremene opasnosti za život ili tijelo oduzme pokretnu stvar, ili koji učini na drugi način neko lice nesposobnim, da spriječi ovo oduzimanje u namjeri, da prisvajanjem stvari pribavi sebi ili dugomu protivpravnu imovinsku korist.

Iz toga nedvoumno proizlazi, da je razbojništvo, kako to državni tužilaç ispravno naglasuje, složeni delikt od sile ili prijetnje učinjene protiv stanovitoga lica i od pribavljenja tudjih pkretnih stvari. Ta sila može po svojoj naravi i jakosti biti manja ili veća, ali uvijek tolika, da svlada otpor oštećenoga ili drugoga lica. Ako je ta sila pak tolika, da od nje bude lice lišeno života, tada predleži razbojstvo iz § 328. od. II. k. z.

Učin dakle djela iz § 328. od. II. k. z. predleži uvijek onda, kada je pri razbojništvu uslijedila smrt nekoga lica, t. j. kada je umišljaj učinioca išao na to, da silom ili prijetniom oduzme drugome pokretne stvari, ali je sila pri tome bila takva, da je od nje uslijedila smrt nekoga lica. Kod toga nije odlučno, da li je smrt posljedica umišljaja ili nehata. Glavno je, da ta sila stoji u uzročnoj vezi sa izvršenim razbojstvom za razliku od lišenja života iz koristoljublja (§ 167. od. II. br. 4 kz), gdje ne predleži umišljaj na oduzimanje tudjih pokretnih stvari, nego umišljaj na lišenje života, kojemu je koristoljublje samo pobuda (motiv), a nikada ne i sastavni dio samoga djela (n. pr. lišenje života, da se dodje do nasljedstva, do osigurnine, do nagrada ili drugoga nečega, što pretstavlja stanovitu korist, koja sama po sebi i ne mora biti zakonita).

Prema dispozitivnom djelu prvostepene osude je prvostepeni sud optuženoga V. D. oglasio krivim, da je prema ranije donesenoj odluci u cilju, da G. T. oduzme novac, istu zašiljenom letvom udario po glavi i da je, kad ju je na takav način onesposobio za obranu, pokupio 7.650 D. gotovoga novca i s njime pobjegao. U razlozima se pak prvostepene osude u potkrepu ove teze navodi, da je na osnovu priznanja samog optuženika i na osnovu sudbenoliječničkoga nalaza i mišljenja i na temelju utvrdjene činjenice da je optuženi baš zašiljio kolac, kojim je udario pokojnicu, utvrdjeno, da je optuženi upravo odlučio, da oštećenicu liši života i da joj oduzme novac, tako da je oštećenicu ubio u svrhu, da se domogne novca, jer bi inače samo usmrćenje bilo bez motiva.

Iz svega toga jasno proizlazi, da prvostepeni sud uzima utvrdjenim, da je optuženi V. D. protiv pokojne G. T. upotrijebio silu, da joj odnese novac i da je ona od te sile preminula. Ako se dakle drži u vidu s jedne strane to činjenično utvrdjenje, a s druge strane gore izneseno jedino ispravno utvrdjenje pojma razbojstva općenito, a naročito onoga iz § 328. od. II. k. z., to je jasno, da će se djelo, zbog kojega je optuženik po prvostepenome sudu oglašen krivim, ispravno kvalificirati samo kao zločinstvo razbojništva iz § 326. i 328. od. II. k. z., a nikako ne kao zločinstvo protiv života i dijela, označeno u § 167. od. II. br. 4. k. z.

Kako je prvostepeni sud uprkos svega toga djelo optuženoga V. D. ipak kvalificirao kao zločinstvo protiv života i tijela, označeno u § 167. od. II. br. 4. k. z., to je jasno, da je time na štetu optužbe počinio povredu materijalnoga zakona iz § 337. br. 2. k. p. Valjalo je uslijed toga reviziju državnog tužioca zbog povrede materijalnoga zakona iz § 337. br. 2. k. p. uvažiti i po § 350. br. 5. kp. prvostepenu osudu u dijelu kvalifikacije a dosljedno tome i u djelu kazne poništiti, pa budući da su u osudi utvrdjene sve činjenice, na kojima se po pravilnoj primjeni mora osnivati osuda, u stvari izreći osudu kao u dispozitivnom dijelu ove vrhovne osude.

Kod odmjerivanja kazne uvažene su one iste okolnosti, koje je uvažio i prvostepeni sud tako, da se kazna vječite robije, koja je optuženome V. D. osudjena ukazuje stepenu njegove krivične odgovornosti primjereno odmjerenom. Time je ujedno riješen i priziv optuženoga V. D. zbog odluke suda o kazni.

Priopćio Nikola Vučković, zamjenik drž. tužioca u Zagrebu.

Književnost

Dr. IVO KRBEK: Sudska kontrola naredbe. — Jedva je prošla godina dana, što je u nakladi Jugoslav. akademije u Zagrebu izašlo djelo sveuč. prof. dra. Ive Krbeka pod naslovom »Diskreciona ocjena«, kad eto ista Jugoslavenska akademija izdaje njegovo novo veće djelo pod gornjim naslovom. Kako sâm pisac veli u uvodu, njegovo najnovije djelo nadovezuje i upotpunjuje one probleme i pitanja, koja su raspravljena u »Diskrecionoj ocjeni«, tako te su obje knjige medjusobno idejno povezane. Dok se u knjizi »Diskreciona ocjena« pisac svijesno ograničio na upravne akte u užem smislu, dotle je u ovome svojem djelu obuhvatio i samu naredbu kao akt upravne vlasti u širem smislu, ušavši u sam problem naredbe (uredbe). Taj problem raspravljen je u knjizi prvenstveno s gledišta sudske kontrole, odakle i naslov knjizi, ali je istovremeno pisac izabrao to gledište i kao polaznu točku, da sa nje raspravi čitav niz važnih i aktuelnih problema modernog upravnog prava. Tako je u trećem poglavlju raspravio odnos naredbe prema zakonu. Iako su ovaj i ostali problemi raspravljeni pravnoznanstveno, ipak je pisac uzeo u razmatranje i druge momente kao etičke, političke, znanstvene itd. Značajan je zaključak, do kojega dolazi pisac pri kraju uvoda, da naime strogo i isključivo pravno rezoniranje pretpostavlja ne samo tehnički posve dotjerane pravne norme, nego i mirno vrijeme s ustaljenim etičkim, političkim, socijalnim itd., idejama. Te pretpostavke — pisac to, doduše, nije rekao, ali je sigurno tako mislio — ne postoje. Za sada upozorujemo na ovaj plod ustrajnog znanstvenog rada dra. Ive Krbeka, dok ćemo pobližu ocjenu knjige donijeti naknadno. Svakako možemo već danas reći, da bi naše sudovanje u mnogim slučajevima dobilo pouzdanu pomoć, kad bi se suci oslonili na razlaganja iz ove knjige. Knjiga ima 254 stranica, a cijena joj je Din 80,

Dr. PETAR DIGOVIĆ: Temelji medjunarodnog javnog zračnog prava. — Osim dra Drakulića, M. Vukovića i Pržića vrlo rijetki su se još pisci kod nas bavili zračnim pravom, a i to više usput, u obliku manjih monografija. Pisac je postavio sebi zadatak, da zračno pravo obradi sistematski, kao cjelinu. U ovoj knjizi raspravlja o medjunarodnom javnom zračnom pravu u vrijeme mira, prepustivši drugoj knjizi obradu istoga prava u vrijeme rata. U njegovoj je osnovi, da se na pitanja medjunarodnoga privatnoga zračnog prava kasnije posebno osvrne. Prvi dio izašle prve knjige pretstavlja sintetski prikaz dosadanjeg razvoja medjunar. javnoga zračnoga prava, dok se u drugome njezinu dijelu raspravljaju pojedina pitanja zasebice. Na kraju je dodan tekst konvencije od 1919. god. s njezinim izmjenama. Uzevši u obzir sve veću važnost, koju danomice dobiva zrakoplovstvo, bit će nam jasna i važnost samoga zračnoga prava, pak je hvalevrijedno nastojanje pisca, što je javnost, a napose pravnike počeo pobliže upoznavati s tom novom granom prava, kojoj ćemo razvojem prilika biti prisiljeni da posvetimo što više pažnje. Cijena je knjizi D 40.

Dr. MILAN ŠPEHAR: Odgovornost brodara osvrtom i na Haška pravila. — Pisac, sušački odvjetnik, poznat već sa svojih monografija iz pomorskoga prava, kao i po knjizi »Savremeni smjerovi pomorskoga prava«, imao je za naše prilike veliku smjelost, da u vlastitoj nakladi izda veće djelo o naslovnoj temi. Pisac je u ovoj knjizi prikazao najprije pravo, koje vrijedi po našem zakonodavstvu za odgovornost brodara iz pomorskoga prevoza uopće, osvrnuvši se pri tome na zakonsko i na konvencionalno pravo. Zatim je izložio načela Haških pravila o odgovornosti brodara i dao im tumačenje u duhu našega pravnoga sistema. Naslovnu temu raspravio je s gledišta odgovornosti iz prevoza robe morem, tako da je čitava radnja podijeljena na četiri dijela: prevoz robe morem, odgovornost brodara, ograničenje odgovornosti i Haška pravila. Može se reći da je ova radnja prvi pokušaj u našoj pravnoj književnosti, da se u obliku monografije sistematski obradi jedno pitanje iz područja pomorskoga prava, za koje ni u našoj ni u austrijskoj književnosti nema skoro nikakvih predradnja. Solidnost djela dra. Špehara dokazuje

obilna književnost, koju je on u tu svrhu proučio i koju u knjizi navodi. Napor dra Špehara, koji i kraj dnevnoga odvjetničkoga rada naiazi vremena i volje, da se bavi strogo znanstvenim radom, zaslužuje pažnju i potporu. Knjiga od 210 stranica velikog oktav-formata stoji D 80.

Dr. JOSIP RUCNER i dr. PETAR STROHAL: Zbirka rješidaba Stola sedmorice i gradjansko-pravnim stvarima. — Urednici ove zbirke nastavili su djelatnost dra Čimića, dra Vragovića i dra. Milanovića. Njihova posljednja zbirka rješitaba doprla je do god. 1931., a u ovoj netom izašloj zbirci priopćili su dr. Rucner i dr. Strohal rješidbe od početka god. 1932. do konca god. 1935., te nekoliko rješitada iz god. 1936. Zbirka je uredjena po sličnim načelima, po kojima su uredjene i spomenute ranije zbirke. O vrijednosti ovakovih zbirka suvišno je govoriti. Ova prva sveska sadržaje 503 rješidbe. Ima medju njima i takvih, od kojih je kasnije sudovanje našega vrhovnoga suda otstupilo, pak su urednici dobro učinili, da su to i naznačili. Bilo bi, doduše, bolje da su mjesto starije takve rješidbe priopćili onu novu. Iako zbirka sadržaje uglavnome rješidbe do god. 1935., ipak ima u njoj i rješitaba, koje se odnose i na kasnije zakone (na pr. na Ip. i na Vp.). Valja istaknuti, da su naslovi pojedinih rješitaba jasno i koncizno stilizirani. Zagrebačka tiskara »Tipografija« dala je i ovoj svesci zbirke dostojnu opremu. Ova I. sveska stoji D 120.

Dr. RUDOLF SAJOVIC: Civilni pravdni postopnik s kratkimi pojasnili. — Izdalo društvo »Pravnik« v Ljubljani. — S ovom sveskom nastavila je slovenska pravnička organizacija svoju djelatnost, da izdaje na slovenskom jeziku važnije zakone poprativši ih kratkim objašnjenjima. Ova objašnjenja odnose se uglavnome na sudovanje, a katkada i nisu baš kratka. N. pr. u ovoj zbirci dao je dr. Sajovic §-u 1. grpp. objašnjenje na punih 76 stranica. Ovako solidno uredjena zbirka vrlo je pouzdan vodič svakome praktičnome pravniku kroz gradjanske parnice. Tisak ovog izdanja od 760 stranica vrlo je jasan, papir fin a uvez i oprema vrlo ukusna i čvrsta.

Dr. MIROSLAV MUHA: Činjenična utvrdjenja i pravna ocjena. — Pisac, sudac Stola sedmorice poznat je sa svoga nastojanja, da se prema nazorima bilo kojeg pravničkog autoriteta kritički odnosi. Činit će se gdjekome, da on u toj svojoj samostalnosti ide katkada možda i predaleko, ali mora se priznati, da je ovo nastojanje daleko bolje od slijepoga pokoravanja autoritetima. Osim toga sigurno je, da je na taj način dru. Muhi uspielo, da otstrani neke pravne predrasude, za koje se činilo, da su se kod nas neuklonivo okamenile. I ovo djelce dra Muhe, koje je izašlo najprije u beogradskome »Pravosudju« i sada otisnuto u posebnoj knjižici na 30 stranica, nosi sve značajke opisanoga nastojanja dra. Muhe. On ovdje uspješno polemizira s Pollakom, Neumannom i Sperlom. Cijena je knjižici D. 25.

Dr. DUŠAN PANTELIĆ: Šef. — Ova studija je izašla u beogradskome »Arhivu« i zatim otisnuta u posebnoj brošuri. U njoj pisac pobija starije shvaćanje ugovora o sefu, da je to imenovani ugovor, i nastoji dokazati novo shvaćanje, da je to bezimeni ugovor o čuvanju. Sa tog stanovišta on podvrgava kritici praksu banaka, koje se bave izdavanjem sefova i restringiraju svoje obaveze i odgovornost.

Dr. EDUARD VOTIĆ: — Toliko puta noveliarni zakon o sudskim taksama ostao je najnejasniji u dijelu o taksama za izvršni postupak. Pisac je dao u »Slovenskome Pravniku« vrlo dobro tumačenje tih propisa i tako pružio znatnu pomoć praksi. Raspravica izašla je i kao poseban otisak.

Dr. EUGEN SLADOVIĆ: Enciklopedija prava. — Uz poznatu encikolpediju prava sveuč. prof. Mihajla Lanovića, imamo sada i ovu profesora Ekonomsko-komercijalne visoke škole dra. Eugena Sladovića. Ova enciklopedija nije izašla, doduše, štampom, nego litografirana. Prvi dio ovoga djela obuhvaća općenita razmatranja, i to naročito o pojmu kulture i znanosti, o pojmu pravne znanosti i enciklopediji prava te o poviiesnom razvitku književnosti po toj materiji, a drugi dio prikazuje čimbenike socijalnog života kao na pr. pravo, običaj i moral, njihov postanak, važnost i funkcionalni odnos, naravno pravo, naučno pravo i subjektivno pravo. Pri kraju djela izneseno je nekoliko najopćenitijih napomena o pravnoj povijesti uopće, a napose o slavenskoj, zatim o vrelima rimskoga prava, koje je tečajem stoljeća vršilo odlučan uticaj na razvitak prava kod evropskih naroda.

Dr. BORISLAV BLAGOJEVIĆ: Osnovi nauke o državljanstvu. Beograd 1938., str. 1—150 velike 8°, izdalo izdavačko i knjižarsko poduzeće Gece Kona a. d.

cijena knjige nije označena. Pisac je već prije napisao više rasprava o državljanstvu u »Arhivu za pravne i društvene nauke«, »Mjesečniku« i »Pravosudju«, koje su bile i napose otisnute. Sada je pak izdao knjigu pod gornjim naslovom, kojoj je prema piščevu predgovoru »cilj izlaganje našega pozitivnoga prava o državljanstvu«, ali ona ipak sadržaje i opća teorijska izlaganja o pojedinim pitanjima ..... no samo u koliko je to potrebno radi pravilnoga i potpunoga razumijevanja našega pozitivno-pravnoga sistema«. Prema toj piščevoj namjeni ima knjiga da služi poglavito praksi. Zato pisac ne navodi potanko književnost, koja se tiče državljanstva, nego upućuje na svoje predjašnje rasprave u tom obziru. — U uvodu knjige se govori o pojmu i važnosti državljanstva, o nauci o državljanstvu u općoj klasifikaciji prava, o pravnoj prirodi državljanstva, o dokazivanju državljanstva, o izvorima prava o državljanstvu. Dalji sadržaj knjige se raspada u četiri dijela: 1) Sticanje državljanstva, 2) Prestanak državljanstva, 3) Prvobitno formiranje jugosl. državljanstva, 4) Sukobi državljanstva. — Već kratko predočenje sadržaja pokazuje, kako knjiga može dobro poslužiti svakomu, koji se bavi državljanskim pitanjima.

Dr. BORISLAV BLAGOJEVIĆ: Savremene tendencije razvoja privatnoga prava. Beograd 1938; napose otisnuto iz »Arhiva za pravne i društvene nauke« god. 1938. br. 5; str. 1—18. Ovo je pristupno predavanje na stolici gradjanskoga prava s medjunarodnim privatnim pravom, što ga je pisac održao 17. ožujka 1938. na pravnom fakultetu u Subotici.

Dr. BORISLAV BLAGOJEVIĆ: Posebni dio obligacionoga prava. — Beograd 1939., str. 1—323, ćirilicom, bez oznake cijene. — Pisac ove knjige je docent na pravnom fakultetu u Subotici, te ona prema predgovoru pretstavlja njegova predavanja na istom fakultetu, s kojega ju gledišta valja i prousdjivati. Knjizi je sadržaj: Izvori obaveza (str. 1—8): I. dio: Ugovori (str. 11—243); II. dio: Jednostrani pravni poslovi (str. 247—268); III. dio: Nedopuštene radnje (str. 271—313); sadržaj (str. 317—323). Knjiga je u glavnom osnovana na gradjanskom zakoniku od 1884. godine, ali su zgodno uzeti u obzir i propisi predosnove gradjanskoga zakonika za našu državu. Pisac nije uz sam tekst naveo mjesta iz knjiga, kojima se je služio, nego je općenito naveo književnost na koncu pojedinih otsjeka. Knjiga, pregledana na brzu ruku, čini povoljan utisak, a tako i njezina vanjska oprema.

ZAKONODAVSTVO SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVE. — Kao svezak 40. zbirke zakona u izdanju Gece Kona u Beogradu izašli su u redakciji dra. Ilije A. Pržića svi dosadanji pravni propisi, koji se odnose na srpsku pravoslavnu crkvu.

INTRODUCTION a l'étude du droit comparé. Recueil d'Etudes en l'honneur d'Edouard Lambert, Paris. 1938. Tome I. Première partie: Les aspects, les fonctions et les sources du droit comparé. Deuxième partie: Instruments d'études du droit comparé. Tome II. Troisième partie: Le droit comparé comme science internationale moderne. Cinquième partie: Le droit comparé comme science sociale.

BEDNORZ L'ABBÉ HERBERT: Le concordat de Pologne en 1925. Nomination aux Sièges Épiscopaux et aux Paroisses. Commentaire avec comparaison aux autres Concordats d'après-guerre. Paris 1938.

AMAN JACQUES: Le statut de la mer territoriale. Paris 1938.

SÉBAG LOUIS: La condition iuridique des personnes physiques et des personnes morales avant leur naissance. Paris 1938.

MOUREAU LÉON: L'institution du recours pour excès de pouvoir en Belgique. Bruxelles, Paris 1938.

LÉVY-BRUHL HENRI: Histoire juridique des sociétés de commerce en France aux XVIIe et XVIIIe siècles. Paris 1938.

WYLER MARCUS: La Constitution du Brésil du 10 novembre 1937. Paris 1938. (»Extrait du Bulletin de la Société française de Législation comparée. Otobre-Décembre 1937).

ROCCO FRANCESCO: Sistema di diritto internazionale. Napoli 1938.

CASCIO SALVATORE ORLANDO: Estinzione dell'obbligazione per conseguimento dello scopo. Milano 1938.

NARDI ENZO: La reciproca posizione successoria dei coniugi privi di connubium. Milano 1938. (R. Università di Roma. Pubblicazioni dell' Istituto di diritto romano dei diritti dell'Oriente mediterraneo e di storia del diritto, VII.).

DEL GIUDICE VINCENZO: Corso di diritto ecclesiastico. Quarta edizione. Milano 1939.

BALLADORE PALLIERI G.: Diritto internazionale pubblico. Seconda edizione. Milano 1938.

LIPARTITI CIRO: La Clausola »rebus sic stantibus« nel diritto internazionale. Milano 1939.

BARASSI LODOVICO: La proprietà. Con riferimento al progetto di Codice civile. Milano 1939

GROPPALI ALESSANDRO: Dottrina dello stato. IVa edizione. Milano 1939.

GREAVES H. R. G.: The British Constitution. London 1938.

DIE GESETZGEBUNG des Kabinetts Hitler. Die Gesetze in Reich und Preussen seit dem 30. Januar 1933. in systematischer Ordnung mit Sachverzeichnis. Herausgegeben von Werner Hoche. Berlin 1933. Heft: 1—28.

HARTMANN G.: Die Entmündigung als Mittel der Verbrechensverhütung. Bonn a. Rh. 1937. (Untersuchungen, Rechtsvergleichende — zur gesamten Strafrechtswissenschaft. Heft: 7.)

WILKE HELMUT: Die Bedeutung des § 2 StGB. in Wissenschaft und Rechtsprechung. Breslau-Neukirch 1938. (Strafrechtliche Abhandlungen, Heft 394).

DORN HEINZ: Die Bestrafung des berufsmässigen Verbrechers wegen vorbereitender Handulngen und auf Grund von unbestimmten Tatfeststellungen. Breslau, Neukirch 1938. (Strafrechtliche Abhandlungen, Heft 391).

KRAFT JULIUS: Erkenntnis und Glaube. Leiden 1937.

RICHTER ERNST: Die Entwicklung der Kriminalität der Vorbestraften. Eine kriminalstatistische Untersuchung über die Jahre 1914—1933. Mit einem Nachtrag für das Jahr 1934 nebstt Hauptergebnissen für das Jahr 1936. Breslau-Neukirch 1938. (Strafrechtliche Abhandlungen, Heft 390).

KUTTNER LUDWIG: Die Kinder der Sicherungsverwahrten. Eine kriminalbiologische Unteruchung. Leipzig 1938. Kriminalistische Abhandlungen, Heft 31.

HEROLD HANS HEINZ: Die Kriminalität der Vorbestraften. Leipzig 1938. (Kriminalistische Abhandlungen, Heft 34.).

Svaštice

NADLEŽNOST SUDA U ZADRUŽNIM STVARIMA. — Imamo pred sobom stvaranje jedinstvenoga g r a d j a n s k o g a z a k o n i k a. Ali obzirom na činjenicu da imamo većinu seljačkoga svijeta (85 po sto), svakako da je velika potreba i stvaranje jednoga s e l j a č k o g a z a k o n i k a. U taj seljački zakonik imalo bi ući č i t a v o z a d r u ž n o p r a v o. Za one posjede, koji brisanjem zadružnoga svojstva postaju samovlasništva, valjalo bi urediti p o s e b n o s e l j a č k o n a s l j e d n o p r a v o u duhu unapredjenja ratarstva glede prednosti muškarca, koji ostaju na gospodarstvu. Seljački zakonik kao i gradjanski zakonik išao bi u nadležnost sudova. Veoma važne »pukopopisnice« zadruga sa ustanovljivanjem i očevidnošću zadružnoga članstva imale bi se kao javne knjige voditi po istom uredu, koji vodi brigu o zemljištima, naime gruntovnom uredu, koji bi po tom bio »g r u n t o v n o z a d r u ž n i u r e d«, u seoskim kotarima. — Po tome bi zadružna nadležnost od upravnih vlasti potpuno prešla na sud. Ta se potreba davno osjeća, jer sporovi o zadružnom članstvu; najmanjoj izmjeri i o zadružnim dijelovima traže potpunu spremu i pravno izkustvo, za koje nam daje jamstvo samo sud. Čuju se na sve strane silne tužbe na postupak kod brisanja i upisivanja članstva, brisanja zadružnoga svojstva i raspada dobrih posjeda, čemu bi se ovim učinio krai. — Naročito bi se stalo na put, da stranke putem suda izigravaju zadružnu nadležnost, što se dešava u nebrojenim slučajevima, do česa je došlo samo poradi toga, što sud nije imao ujedno i zadružnu nadležnost, te je bio bez pravoga poznavanja zadružnoga stanja i izdavao osude o dosjelosti, o ispravku gruntovnice itd. Prijeka je dakle potreba, da kako gradjansko pravo, a tako i zadružno-seljačko pravo bude u ruci suca.

Priopćio dr. M. S o k o l i ć, odvjetnik u Ogulinu

★

SAOPĆUJE SE, da je čitava zaliha knjiga Ferde Ćulinovića »Narodno pravo« rasprodana, pa da gosp. pisac ne može udovoljiti daljim naručbama.

★

U br. I. str. 39, redak 39 odozdo mjesto »god. 1910.« ima biti »god. 1919.«.

GLAVNA GODIŠNJA SKUPŠTINA

PRAVNIČKOGA DRUŠTVA U ZAGREBU

održat će se

u utorak dne 18. travnja 1939.
u 6 sati po podne na sveučilištu

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA »MERKANTILE« (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB